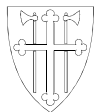

Dåpsopplæring i Den norske kirke

DEN NORSKE KIRKE
Kirke/stat-utvalget

Delrapport, september 2001

© Kirkerådet september 2001

Produsert av Kirkens informasjonstjeneste

Omslag: Askheim+Eriksen

Trykk: Lobo Grafisk

Oppl.: 700, 09/01

Bestilles fra:

Kirkerådets materiellekspedisjon

Boks 5913 Majorstua

0308 Oslo

Telefon: 22 93 27 50

Telefaks: 22 93 28 28

E-post: materiell@kirken.no

Innholdsfortegnelse

Innledning	5	2.2.2 Utviklinga i satsingsperioden 1997-2001	38
1. Teologisk og prinsipielt grunnlag for kirkas dåpsopplæring		2.2.3 Oppsummerande	52
1.1. Utgangspunktet	7	2.3. Dåpsopplæringa og skulen/barnehagen	55
1.2. Dåpsteologiske grunnmotiv	9	2.3.1 Samarbeid mellom kyrkja og skulen/barnehagen etter Plan for dåpsopplæring	55
1.3. Dåpsteologi og dåpsopplæring	11	2.3.2 KRL-faget og dåpsopplæringa	56
1.4. Fra opplæring som oppgave til opplæring som problem	15	3. NOU 2000:26 «...til et åpent liv i tro og tillit»	64
1.5. Dåpsopplæring som total-perspektiv	17	4. Tilskot til trusopplæring for trus- og livssynssamfunn	67
1.6. Dåpsopplæring i spesiell forstand	18	5. Rettslege rammer	
1.7. Dåpsopplæringas omland	24	5.1. Bakgrunn	69
2. Dåpsopplæring i Den norske kyrkja		5.2. Rettslege rammer for dåpsopplæring i Den norske kyrkja	70
2.1. Kyrkjjas planar og strategiar for dåpsopplæring	26	6. Mål, arenaer, aktører og modeller	
2.1.1 Kort historisk skisse	26	6.1. Innledende om bredde og dybde	75
2.1.2 Den norske kyrkja	31	6.2. Arenaer	77
2.1.3 Plan for konfirmasjonstiden i Den norske kirke	35		
2.2. Tilstandsrapport	37		
2.2.1 Talet på døypte	37		

6.3. Aktører	84
6.4. Modeller? 87	
6.5. Noen vurderinger	90
7. Vurderinger	
Lovfesting av dåpsopplæring	99
Lovfesting og forholdet mellom kirke og stat	101
Dåp og dåpsopplæring som gjenstand for lovgivning	101
Om foreldrenes plikt	103
Om den døptes rett på opplæring	108
Om det offentlige plikt	109
Offentlig støtte til tros- og livssyns- samfunnenes opplæring	113
Konklusjoner	115
Tillegg:	
Utblick til andre land	119
Samanfatning	130
Noter	132
Mandat for Kirke/stat-utvalget	135
Medlemmene i Kirke/stat-utvalget	135

Dåpsopplæring i Den norske kirke

Innledning

Dette er en foreløpig delrapport fra Kirke/stat-utvalgets arbeid med dåpsopplæringsspørsmål slik dette er hjemlet i utvalgets mandat. En mindre arbeidsgruppe under utvalget, Astrid Hareide, Ole D. Hagesæther og Trond Skard Dokka (leder), har stått for dette arbeidet. Underveis har foreløpige dokumenter flere ganger vært diskutert i utvalget som helhet. Den delrapport som nå legges fram, ble drøftet på utvalgsmøtet 15.-18. februar, og er der godkjent for offentliggjøring – uten at Kirke/stat-utvalget som helhet derfor hefter for alt som står i rapporten. Alt i alt representerer rapporten en fase i en uavsluttet prosess.

I Stat/kirke-utvalgets mandat heter det at ”utvalget skal utrede spørsmålet om en lovfestet dåpsopplæring for kirkens medlemmer i lys av den nye ordning for et felles kristendomsfag i skolen, og utfra kirkens dåpsopplæringsplan. Tilsvarende bør spørsmålet om offentlig tilskudd til religions- og livssynssamfunnenes egen trosopplæring drøftes.”

Strengt tolket kunne en ha nøyd seg med å ta opp selve lovfestingsspørsmålet i lys av endringene i skolens kristen-

domsundervisning og med et sideblikk til støtteordninger for andre tros- og livssynssamfunn.

Av mange grunner fant en det lite hensiktsmessig med en så snever tolkning av mandatet. Noen av grunnene ligger i utvalgets mandat som helhet. Der legges det betydelig vekt på å tenke prinsipielt og teologisk om hvordan en ønsker seg Den norske kirke, videre retter mandatet oppmerksomheten på kirkas rolle som tradisjonsformidler og etiske veileder i samfunnet, og på den økte religiøse og livssynsmessige pluralisering i Norge. Hele veien er det tenkt at sammenlikninger med andre land vil være nyttig.

Alt dette gjorde det naturlig også i arbeidet med dåpsopplæringsspørsmål å ta opp teologiske og prinsipielle spørsmål, se på den kristne formidling som faktisk foregår i samfunnet generelt sett, ta opp de utfordringer som ligger i religiøs pluralisering, og å sammenlikne med andre land.

Denne vide tolkning av mandatet ble desto mer naturlig i og med regjeringas oppnevning av et eget dåpsopplæringsutvalg med fokus på spørsmålet om lovfesting. Med en trang forståelse av vårt mandat ville det i praksis bli sterkt

overlappende med det regjeringsoppnevnte utvalgets. Siden lovfestings spørsmålet kom under utredning annetsteds, fant vi det formålstjenlig å legge større vekt på de omkringliggende spørsmål enn det regjeringssoppnevnte utvalget var ment å gjøre. Samtidig kunne vi dra nytte av dette utvalgets juridiske utredninger og slik redusere omtalen av slike spørsmål i vår innstilling noe.

Resultatet har blitt ei innstilling som i noen grad overlapper regjeringsutvalgets når det gjelder rettstilstand og skoleutvikling, men som i større bredde tar opp den faktiske situasjon når det gjelder dåpsopplæring både i Norge og andre land, og som dertil, utfra dette utvalgets kirkelige oppnevning, går nærmere inn på teologiske grunnlags spørsmål med betydning for dåpsopplæring, både dens grunnlag og utforming. Gjennomgangen av dåpsopplæring i et utvalg andre land er utformet som et eget appendiks.

Innstillinga åpner med en redegjørelse for det teologiske grunnlag for dåpsopplæring. Deretter følger en tilstandsrapport som omfatter planer og virksomheter innen dåpsopplæring, en oversikt over oppslutning om dåpsopplæringstiltak, og en gjennomgang av situasjonen i skolen med henblikk på undervisning i kristendoms-kunnskap. Rapportens tredje del omhandler den aktuelle tilstand når det gjelder retter og plikter i forbindelse med dåpsopplæring. Det siste hovedkapitlet drøfter rettslige, organisatoriske og finansielle modeller for dåpsopplæring, herunder

også ordninger for opplæringsvirksomhet innen andre tros- og livssynssamfunn.

Arbeidet har vært utført i nær kontakt med det regjeringsoppnevnte utvalget den tid det var i virksomhet. Vi har ellers innkalt representanter for flere organisasjoner og instanser med erfaring og interesser innen dåpsopplæring til konsultasjoner, og har i det hele søkt å holde en åpen profil på utvalgsarbeidet med hyppig deltakelse i eksterne fora der dåps- og kristendomsopplæring har vært tematisert.

Med god hjelp fra Kirke- og Undervisningsdepartementets internasjonale nettverk (EURYDICE-nettverket) har utvalget kunne få informasjon om skole/kirke-relasjonen i noen utvalgte land. Utvalget skylder særlig Håkon Bjørnes takk for imøtekommende holdning og god assistanse. Den informasjon utvalget har fått på denne måten er holdt sammen med informasjon fra European Commission on Church and School.¹

Sekretær for arbeidsgruppa har vært Margunn Sandal. I tillegg har vi hatt betydelig hjelp fra andre i Kirkerådets sekretariat, og særlig Gunn Heidi Dybdahl som har skrevet om plan for konfirmasjonstiden og ellers beredvillig stilt tidligere utredninger og dokumenter til vår disposisjon. Innstillinga er ført i pennen av arbeidsgruppas leder og sekretær.

1. Teologisk og prinsipielt grunnlag for kirkas dåpsopplæring

1.1. *Utgangspunktet*

I den kristne kirke har dåp og opplæring fra starten av vært forbundet på det aller nærmeste. Med utgangspunkt i Matt 28,18f kunne en si at befalinga om å døpe like mye er ei opplæringsbefaling - eller at befalinga om å lære like mye er ei dåpsbefaling.

Det er ikke tilfeldig at denne enheten av dåp og opplæring ble målbåret i forbindelse med Jesu utsendelse av disiplene. Befalinga om å døpe og å lære var fra starten av misjonsbefaling. Her innholdsbestemmes kristen misjon, misjon består i å skape disipler ved å døpe og lære. Og her framgår det at ramma for kirkas dåps- og lære-opppdrag er intet mindre enn universell: det gjelder uttrykkelig og uten begrensinger alle folkeslag.

Dette universelle målet henger direkte sammen med det universelle ved Jesu sendelse - til verden. Men dermed henger det også sammen med det universelle ved den treenige Guds vesen og virksomhet. Jesu sendelse til verden var ikke en sendelse til noe fremmed, men en sendelse til Guds skaperverk, det han selv hadde medvirket til, og dermed en sendelse til hans eget og til hans egne. Tilsvarende gjelder det at den Ånd som han ga til nytt liv, for

disiplene først og seinere til alle døpte, er en Ånd som fra starten av “svevet over vannene” og som i det skjulte allerede og alltid virker liv i hele Guds verden.

Både kristen dåp og kristen opplæring kan sees under synsvinkelen innføring i livssamfunn med den treenige Gud, den ene en sakramental innføring, den andre knyttet til holdningsdannelse, opplevelser og tankemessige kunnskaper. Å bestemme forholdet mellom disse to formene for innføring er av avgjørende betydning.

Alt fra starten av var det selvsagt at dåp forutsatte et minstemål av undervisning eller opplæring. Dette kunne først dreie seg om beskjedne og ad hoc-pregete tiltak, så når det gjelder den forutgående forkynnelse før massedåpen på pinsedag, jfr Apg 2, men det utviklet seg snart ordninger for en planmessig og relativt langvarig dåpsopplæring, et katekumenat. I slik opplæring var nok kunnskapsformidling viktig, men det var ikke dette som var opplærings egentlige mål. Med uttrykket “lære dem å holde” siktes det til en lydhørhet for Jesu guddommelige ord som dypsett er identisk med å tro. Dette er bakgrunnen for at det ikke gir mening å skjelne prinsipielt mellom undervisning og forkynnelse i den tidlige kirkes dåps-opplæring. Begge deler dreier seg om aspekt ved ei total-innføring i et Kristus-basert gudsforhold. Målet var under enhver omstendighet tro, og det er under mange synsvinkler like naturlig å tematisere relasjonen mellom tro og dåp som

mellom forskjellige former for opplæring og dåp. Enheten av tro og dåp står sentralt i hele det nytestamentlige vitnesbyrdet, såvel som i den urkristne og oldkirkelige praksis. Det at opplæring og dåp var tidsmessig adskilt, kunne lett tildekke denne enheten. Imidlertid ble opplæringsperioden kronet av en dåpshandling der trosbekjennelse og dåp var vevet sammen til en enhet. Slik framsto dåp og tro som sammenfallende. Det er ingen tilfeldighet at de eldste bekjennelsesformularer i den kristne kirke utviklet seg nettopp med tilknytning til dåpen. Apostolikum er ikke bare trosbekjennelse, den har alltid, og med samme rett og vekt, også hatt status som dåpsbekjennelse.

Når rekkefølgen først opplæring, så dåp, fra starten av var den eneste naturlige, henger det sammen med flere forhold. En viktig faktor var kristendommens nyhet. Det fantes heller ikke dengang forhåndskunnskaper, ikke engang blant troende jøder, som var av en slik karakter at de ga grunnlag for dåp uten at disse kunnskapene først ble gitt en kristen tolkning gjennom forkynnelse og opplæring. Den tidsmessige forrang som opplæringa fikk, henger i høy grad også sammen med at den idealtypiske dåpskandidat var voksen. Dette forholdet virket også bestemmende inn på opplæringas nærmere karakter og innhold. For de mennesker som utgjorde den primære målgruppa, sto det kunnskaps- og tanke-messige sentralt i måten å omgås og tolke virkeligheten på. Voksenfasens vekt på det kognitive kom derfor naturlig til å prege den typiske dåpsforbered-

se. Ingen ting tyder allikevel på at en mente at kristen tro vesensmessig var et kognitivt forhold - en kunnskap om og en forsantholden av bestemte læresetninger eller sannheter. At kunnskapsformidling fikk slik vekt, sprang ikke ut av troens vesen, men hang snarere sammen med de voksne mottakernes spesielle forutsetninger for å forholde seg til evangeliet og motta troen.

Selv om barnedåp ikke uttrykkelig er omtalt i de nytestamentlige skriftene, er det mye som taler for at barnedåp ble praktisert allerede i nytestamentlig tid. Når det kan hete at en person lot seg døpe "med hele sitt hus", antas det da at eventuelle barn var inkludert. Bruken av Mk 10,14, "La de små barn komme til meg ..." i forbindelse med dåp, hevdes således av flere forskere å gå helt tilbake til nytestamentlig tid.

Barnedåp innebar at rekkefølgen på dåp og opplæring for det enkelte barn ble snudd om. Dette ombyttet ville ha vært et problem dersom troen vesensmessig hadde vært oppfattet som et kognitivt forhold for det enkelte individ. Da kunne barnedåp bare praktiseres om dåp og tro ikke lenger ble sett som en enhet. Dåp av spedbarn kunne da ikke oppfattes som annet enn en symbolhandling. Den raske utbredelsen av barnedåp i den tidlige kirke viser imidlertid at en ikke tenkte slik. For det første tenkte en mindre individualistisk enn vi er vant med, både når det gjelder tro og andre forhold. Medlemmer i en familie

hadde del i hverandre og i hverandres egenskaper. Når et spedbarn tilhørende en kristen familie ble døpt, ble derfor foreldrenes kristne kunnskap og tro ikke egentlig oppfattet som “stedfortredende”, men som noe barnet var inkorporert i. For det andre bekrefter utbredelsen av barnedåp at troen ikke essensielt ble tenkt som noe tankemessig. Det tankemessige måtte snarere forstås som en ytringsform for tro, nemlig den måte troen ytrer seg på for mennesker med et visst intellektuelt modenhetsnivå. Spedbarnets mangel på kunnskap var derfor ikke noe argument for manglende tro. Og dets manglende kunnskap ville ikke true troen før barnet hadde utviklet forutsetninger for å ha kunnskaper. På denne bakgrunn kunne dåpsopplæring for barn naturlig følge etter dåpen, og gis form og innhold i samsvar med den barnedøptes videre modenhets-utvikling.

Når dåpsopplæring på denne måten fulgte etter spedbarnedåp, måtte det få konsekvenser for dåpsopplæringas karakter. Er opplæringa henvendt til en voksen dåpskandidat, er det naturlig at det tankemessige blir tillagt relativt stor vekt. For små barn måtte dette vektes annerledes. Fra starten av ble kjennskap viktigere enn kunnskap. Dette kjennskap ble formidlet over hele registeret av menneskelig mottakelighet, fra det kroppslige og sensoriske til det emosjonelle og kunnskapsmessige. I gudstjenesteliv og familieliv kunne den dømte oppleve omsorg, godtakelse og trygghet, og gis muligheter for å gjenkjenne dette som dåpens nåde. Andelen av kunnskapsformidling kunne

etterhvert øke i takt med den dømtes modenhetsutvikling, men uten at dette andre og mer grunnleggende derfor forsvant eller ble sett som uviktig.

Den avgjørende forutsetning for barnedåp og for denne måten å tenke om opplæring på, er at de to former for innføring, den sakramentale og den opplæringsmessige, tross alle ytre forskjeller fører inn i det samme livssamfunn, og derfor er to sider av samme sak.

I det å praktisere barnedåp lå det således en soleklar opplæringsoppgave. Men barnedåp i familier der de voksne samtidig ble døpt, eller der de voksne levde og trodde i samsvar med sin dåp, synes ikke å ha innebåret særskilte problem eller utfordringer i tidlig kristen tid. Når opplæring etterhvert ble et problem, hang ikke det sammen med barnedåpen i og for seg. Problemet - mangelfullt kristent liv og mangelfull kristen kunnskap blant dømte - oppsto snarere i og med at den kristne kirke utviklet seg til å bli en favorisert majoritetsreligion.

1.2. Dåpsteologiske grunnmotiv

Noen få dåpsteologiske motiv er allerede nevnt. Fra starten av har det imidlertid vært en stor fylde av sentrale kristne motiv som har vært forbundet med dåpen. Med bakgrunn i trosbekjennelsens sentralstilling i dåpsakramentet, er det naturlig å gruppere de viktigste av disse etter troens tre artikler.

En egen gruppe av dåpsteologiske motiv bygger på dåpen som fødselsrite. Dette er motiv som ofte har vært betraktet med en viss skepsis fra teologisk hold, men som like fullt står sterkt blant folk. Her inngår tanken på dåpen som navneseremoni, som rituell velkomst av en ny verdensborger og som opptakelse av den nylig fødte i familie-, slekts-, venne- og samfunns-sammenhenger. Slike tenkemåter ligger bak de sterke, og ofte slekts-spesifikke dåpstradisjonene, og de er åpenbart en viktig forutsetning for den sterke oppslutning om dåpen i vårt land. At en del av dette kan være av teologisk tvilsom karakter, må ikke skygge for at det her dreier seg om rettmessige og sentrale teologiske motiv. Troen på at Gud er hvert menneskes skaper, tilsier at hver enkelt fødsel feires som et nytt Guds skaperunder. Dåpen er - med rette - en rituell bekreftelse av fødselen.

Fra første stund av har dåpen hentet sine mest sentrale motiv fra Jesus Kristus. Dels er den befalt av ham, men dertil holder vi den for å være innstiftet av ham gjennom hans egen død og oppstandelse. Paulus' dåpsteologi bygger på at dåpshandlinga "avbilder" Jesu død og oppstandelse. Bak dette ligger hel neddykking som dåpsmåte; slik likner dåpshandlinga på drukning og livredning, død og oppstandelse, et poeng som ikke minst ble framhevet av Luther. I dåpen er Jesus Kristus nærværende gjennom sin død og oppstandelse. Den som døpes, møter derfor den korsfestede og oppstandne i dåpen og forenes med ham ved dåpshandlingas likhet med død og oppstandelse. Således kan

det hete at det å bli døpt er å bli korsfestet med Kristus for å gjenoppstå med ham, jfr. Rom 6. Med nøkkeltermen *conformitas Christi* framhever Luther at dåpens innhold og virkning ligger i at den dømte blir likeformet med Kristus, og at synden derfor ikke lenger har makt over den dømte.

At den enhet med Kristus som dåpen etablerer, består i å dø med ham for å oppstå med ham, leder naturlig over til de dåpsmotiv som kretser om en ny fødsel og et nytt liv. Dette er motiv som på særlig måte er knyttet til Den hellige ånd. Etter nytestamentlig syn er det et særkjenne ved den kristne dåp at det døpes i vann og Ånd. Det er i kraft av dette dåpen oppfattes som et gjenfødsels bad. Tanken om dåpen som en ny fødsel - eller en fødsel "fra oven" - fins i forskjellige utgaver i Det nye testamentet. Åndens gave i dåpen er et nytt liv. Nyheten ved dette livet markerer forskjellen til det som var før. Dåpen ble oppfattet som en overgang, og det gamle livet som et liv i fangenskap under synd, død og djevel. Slik ble dåpen å forstå som renselse, syndstilgivelse, levendegjøring og frigjøring. Det nye livet kan i NT ut over dette beskrives på mange måter, men den ene hovedsak er at det dreier seg om et troens liv.

Troslivet fødes i dåpen for deretter å skulle leves til våre liv tar slutt. Trosaspektet henger etter vår kirkes lære uløselig sammen med dåpens karakter av løfte. Det løfte Gud gir i dåpshandlinga, strekker seg ut over dette jordiske livet. Idet vi virkelig dør og Gud oppfyller sitt dåpsløfte ved å

oppvekke oss til nytt liv, da er dåpsliv og trosliv levet til ende.

Med bakgrunn i at dåpen etablerer samfunn med Kristus, fører den også inn i andre fellesskap. Et knippe av dåpsteologiske motiv gjelder dåpen som innlemmelses-rite. Her inngår innlemmelse i åndelige og usynlige størrelser såvel som i empiriske fellesskap, fra Guds rike og Guds folk, via den universelle kirke, en konfesjonelt definert kirke og en nasjonal kirke, til en bestemt lokalmenighet. Som sakrament er dåpen et synlig tegn på en usynlig virkelighet. Det er i denne dobbelhet Guds usynlige virkelighet som har forrang og som består evig. Dobbелheten mellom synlig og usynlig gjelder også dåpen som innlemmelse og får dermed også konsekvenser for kirkeforståelsen. På den ene side er dåpen i luthersk tradisjon “et ytre tegn eller merke som skiller oss ut fra alle udøpte, slik at vi ved den skal kjennes som Kristi, vår høvdings folk”. Som ytre kjenne-tegn skal dåpen og det empirisk etterprøvbare skille som den setter, respekteres. På den annen side kan en ikke direkte identifisere dette synlige skillet med det skille som måtte gjelde i Guds usynlige virkelighet, det ville være å ha det synlige for øyet og i siste instans gjøre Guds rike til en funksjon av empiriske forhold. Men det er på den ene side fullt mulig å forlate sin dåp, og på den andre side har ingen på Guds vegne rett til å ekskludere alle udøpte fra de frelstes skare. De forbehold denne synsmåten trekker med seg, gjelder også alle andre tenkelige synlige skilletegn, fra

deltakelse i gudstjenester og møter, bekjennelse og nattverdang, til kristen moral og livsstil. Ytre sett omfatter kirka de døpte som ikke har trådt ut av sitt dåpsliv. At den usynlige kirke kan omfatte færre eller flere enn dette, er ei påminning om at den basale kirkedefinisjon ikke kan bygge på målinger av hvem kirka omfatter. Det er ikke de døpte, men dåpen som konstituerer kirka. Det innebærer også at ei kirkes karakter ikke kan være en funksjon av dens kvantitative opplutning, så som målt på dåpsprosent.

Samlet sett står alle de nevnte dåpsteologiske motivene i nådens tegn. Hva enten det gjelder livets eller det nye livets tilkomst, dreier det seg om noe ufortjent som vi får av Gud. Slik sett er det et dypt indre samsvar mellom dåpsteologien og den praksis å døpe barn. Frelsen er hverken betinget av gjerninger eller av intellektuell modenhet eller av noe annet som krever alder og utvikling. Spedbarnet, som “bare” er et spedt liv, forblir slik sett den ideelle mottaker av Guds nåde i dåpen.

1.3. Dåpsteologi og dåpsopplæring

Hvordan det er naturlig å forstå forholdet mellom dåp og opplæring, henger sammen med hvilke dåpsteologiske motiv som betones. Det avhenger imidlertid i høy grad også av hvordan en oppfatter dåpens virkning eller virkningsmåte.

Det reformatoriske dåpsyn ble utviklet i polemikk mot

den tanke at dåpen virket i kraft av at selve dåpshandlinga ble utført. For Luther innebar dette en underkjennelse av troens betydning. Like viktig var polemikken den andre veien, mot dem som ville framheve troens betydning ved å skille dåp og tro. Da ble dåpshandlinga gjort til et virkningsløst symbol, og troen ble tenkt som noe annet enn det som skjedde i dåpen.

Bak denne uenighet ligger forskjellige oppfatninger av hva et sakrament er. På den ene side sto den oppfatning at dåpssakramentet er et tegn på en åndelig virkelighet som er av en helt annen karakter enn dåpstegnet og som er fraværende fra det. Dermed ble den sentrale oppgave seinere å realisere den virkelighet som dåpen var tegn på. På den andre side sto det syn at dåpshandlinga var identisk med den åndelige virkeligheten. Da gjensto det i ettertid ikke andre oppgaver enn å sørge for at denne åndelige virkelighet ikke ble forskuslet, og om så skjedde, å reparere den med nye sakramentale handlinger. Det lutherske syn er at dåpen både har tegn-karakter og virkelighets-karakter. Dåpshandlinga er fra en side sett et tegn som står for eller representerer noe annet enn det som synlig og hørbart skjer. Samtidig er den et tegn med den egenskap at den virkeliggjør det som betegnes. Det som sies og gjøres, er ikke bare tegn på nåde, det bringer også reelt Guds nåde. Et nøkkelord i forbindelse med denne dobbelheten er tanken om dåpen som Guds løfte (promissio). Et løfte avlegges på et bestemt tidspunkt, men gjelder et lengre tidsavsnitt. Et

høytidelig tilsagt og personlig adressert løfte har den egenskap at samtidig som noe ennå ikke fullbyrdet loves, opprettes det noe reelt.

I flere sammenhenger brukes ordet “pakt” om den realitet som etableres ved en løfteavleggelse, jfr. uttrykk som “ektepakt”. Det er da også ganske vanlig å bruke “pakt” som betegnelse på den realitet dåpen etablerer. I vår tradisjon er vi således vel vant med uttrykket “dåpspakt”. Selv om det er gode grunner for dette, har en i luthersk teologi også hatt visse forbehold mot å gjøre denne språkbruken altfor sentral. Det henger dels sammen med at terminologien generelt sett gir sterke assosiasjoner til avtale-rettslige forbindelser, og dermed med engstelse for at dåpsteologien dermed skulle framstå som et stykke juss. Men det henger mer spesielt sammen med at paktsinngåelser oftest oppfattes som to- (eller fler-)sidige. I luthersk tradisjon har en mot en slik oppfatning sterkt framholdt dåpspaktens ensidige karakter: det er Gud som uten forbehold og uten krav om motytelser inngår en pakt med den døpte. For å verne om det ensidige ved dåpspakten har en derfor innen luthersk teologi ofte foretrukket “løfte” som dåpsteologisk hovedord framfor “pakt”. Under enhver omstendighet har en villet unngå at troen skulle kunne oppfattes som en form for motytelse som dåpspakten krevde. Løfte-terminologien legger til rette for at troen primært oppfattes som tillit, nemlig til at Gud holder sitt løfte om frelse. Det ville i dette perspektiv være mistillit til realitets-karakteren ved

Guds nådeløfte om en oppfattet troen som en fortjenstfull ytelse. Etter sitt vesen er tro tillitsfullt mottak av Guds nåde. Det er dette som gjør det mulig, også i forbindelse med dåp av spedbarn, å hevde at troen er der i og med dåpen.

På denne bakgrunn er det flere tenkelige måter å begrunne dåpsopplæringa på som ikke er tilrådelige. Opplæringas mål kan for det første ikke være å virkeliggjøre dåpens innhold, som om det i utgangspunkt var uvirkelig. Men opplæringas mål kan heller ikke være å bidra til at løftene fullbyrdes, den endelige oppfyllelse av dåpens løfte er det ene og alene Gud som står for, og den er ikke betinget av noen form for menneskelig innsats.

Flere store dåpsteologiske kontroverser har utspilt seg omkring forholdet mellom det som skjer i dåpen, og det som skjer når et menneske kommer til bevisst tro. Eksempelvis har en diskuterte om gjenfødselen skjer i dåpen eller i en seinere omvendelse. I en del kristne tradisjoner har en sterkt framhevet det siste alternativet. Det fører enten til at barnedåp forkastes, eller, om den beholdes, til en symbolsk dåpsforståelse, eventuelt til en fullstendig forkastelse av dåpen som nådemiddel. De dominerende vekkelsestradisjoner i vår kirke har mot dette forsøkt å fastholde et både-og, men oftest med det resultat at det er gjenfødselen i omvendelsen som betones og som oppfattes som den egentlige. Denne mer eller mindre sterke vektforskyvning til fordel for omvendelsen henger historisk sett sammen

med en oppfatning av tro der det er voksnes tro som er ideal-tilfelle. Dermed blir det vanskelig å oppfatte spedbarn som troende i egentlig forstand. Resultatet blir at barnedåp bare kan forsvares ved at dåp og tro skilles ad. Men hvis en fortsatt hevder at det er ved tro en blir frelst, har dette syn den pris at det blir høyst uklart hva som egentlig skjer i dåpen.

Det klassisk lutherske syn er at gjenfødselen skjer i dåpen og at “spedbarn kan tro”, som det slagordmessig er uttrykt. Tanken er da at det i dåpen gis et nytt liv som består i delaktighet i Jesu død og oppstandelse. Når små barn døpes, antar dette nye liv former som svarer til det spedelivsstadiet. Livet er ikke derfor mindreverdige eller foreløpig, like lite som det sedvanlige menneskeliv er mindreverdige i sine tidlige stadier. Tvert om har dette nye dåpslivet, nettopp når det blir til i et lite barn, karakter av å være mønster-tilfellet, og i så måte er det overordnet dåpslivets voksne former, jfr. Matt 18,3: “Uten at dere omvender dere og blir som barn, kommer dere ikke inn i himmelriket”. Det vil si at troens vesen, også i dens voksne skikkelse, er å være uten verdighet, forstand eller fortjenester å påberope seg, kort og godt en utleverthet til Jesu Kristi nåde og makt. Voksenheten og det den muliggjør av kunnskaper og innsikt, gir ingen trossmessige fortrinn i forhold til spedbarnets hjelpeløshet. Den som tror at den gjør det, kalles til en omvendelse som ikke er noe annet enn dåpen, men tvert om en omvendelse til sin dåp.

At troens vesen ligger i det tillitsfulle mottak av Guds nåde, forhindrer ikke at troen kan og må anta forskjellige former gjennom livet. Den måte troen faktisk ytrer seg på, svarer til det enkelte menneskes individuelle forutsetninger. Med voksende modenhet og innsikt, antar tros livet former der erfaringer, kunnskap og refleksjon spiller en tiltakende rolle. For at tros livets former skal kunne utvikle seg på denne måten, trengs det opplæring som svarer til den enkeltes modningsprosess. Behovet for dåpsopplæring springer ut av utviklingsmønsteret i en normal menneskelig livssyklus, og ikke av noe mangelfullt ved det som gis i dåpen. Dåpen er, i enhver teologisk viktig forstand, fullstendig. Det kan jo i kristenlivet ikke godt tenkes noe mer eller viktigere enn delaktighet i Jesu død og oppstandelse. Slik sett er heller ikke det liv som næres ved nattverdbordet noe annet enn det liv som gis i dåpen. Derfor kan opplæringstiltakene ikke sikte mot å bibringe noe annet eller mer enn det som allerede inngår i dåpen, som om dåpen for en kristen noengang kunne bli et tilbakelagt stadium. Tvert om må opplæringas hensikt være å formidle kunnskap om og forståelse av det tros liv som fra starten av hører dåpen til. Dåpsopplæring er dåpsaktualisering. Det bevisste tros liv som hører modnere livsstadier til, er rett og slett identisk med det å leve i sin dåp, og dette tros livets egenart i forhold til spedbarnets ligger i bevisstheten om at det er det en gjør. Dette livet kan aldri være noe annet enn conformitas Christi, daglig å dø med ham for å oppstå med ham - så lenge en lever.

Med en slik tilrettelegging er det gitt at dåpsopplæringas innhold ikke kan være annet enn det som allerede inngår i dåp til den treenige Guds navn. Å forstå forholdet mellom dåp og opplæring som et utvendig forhold, er misvisende både innholdsmessig og prosessuelt. Det kan ikke være slik at vi først døper, og så, som noe annet, gir opplæring. Den opplæring som skal gis, må springe direkte ut av dåpen, og den er dåpen, bare i et annet medium enn den sakramentale handlings. Dåpsopplæring er innføring i den virkelighet som dåpen reelt førte inn i.

Dåpsopplæringas mål kan på denne bakgrunn formuleres på flere måter. Alle mål må imidlertid kunne knyttes til det som allerede er gitt i dåpen. Sier en at målet er samfunn med Kristus, at det er samfunn med andre troende, at det er deltakelse i nattverden, at det er et liv i kristen tro og tjeneste, at det er frimodig bekjennelse av troens artikler, at det til sist er å bli oppreist til evig liv hos Gud, er alle disse målene innbefattet i dåpen. Dette kan ikke oppfattes slik at det skulle bli mindre viktig å nå disse målene. Å si at altergang er uviktig fordi en som døpt allerede har del i nattverdets gaver, ville være like meningsløst som å hevde at fødselen overflødiggjør føde senere i livet. Viktige som hver enkelt av de nevnte mål må være for kirkas dåpsopplæring, er den mest presise og fullstendige målformulering derfor at opplæringa skal hjelpe den dømte til å leve i sin dåp. Til dette er det nødvendig at den dømte, alt etter alder og forutsetninger, gjøres kjent med fyllden i hva dåpen er.

1.4. Fra opplæring som oppgave til opplæring som problem

Overalt der det døpes, foreligger det en opplæringsoppgave som ikke er mindre viktig enn dåpsoppdraget. I noen tilfelle, når den døptes alder tilsier det, vil opplæringa i det vesentlige gå forut for dåpen. I tilfelle barnedåp, som dominerer hos oss, er det omvendt. Det å svikte opplæringsoppgaven for barnedøpte innebærer å frata den døptes tro muligheter for å vokse og modnes i takt med den døptes utvikling for øvrig. Dette kan sees som en infantilisering av de døptes tro, med den sårbarhet dette trekker med seg når de ellers vokser til og modnes.

Opplæringsoppgava påhviler på forskjellig måte alle de personer og instanser som har bidratt til at dåpen finner sted. Dette gjelder foreldre og faddere, men også menighet, presteskap og kirke. Hvordan et slikt ansvar skal fordeles og praktiseres, er langt på vei et spørsmål om skjønn og må avgjøres utfra den rådende situasjon. Det avgjørende er at ansvaret for at oppgava blir utført, ikke smuldrer bort. I moralsk forstand har den dømte rett på den opplæring som hører dåpen til, like mye som enhver har rett på å få del i det kunnskapsunivers som er opparbeidet ellers i samfunnet.

Når denne dåpsopplæring i vår kirke ikke bare er ei oppgave, men også et problem, henger det sammen med særlige

trekk ved vår kirkelige situasjon. Som majoritetskirke med lange historiske røtter i norsk kultur, døper vi en svært stor andel av årskullene. Ser en på de døptes familier og faddere fins det mange tilfelle der ingen har noen aktiv deltakelse i kirkelige sammenhenger og der ingen ser seg i stand til mer enn et passivt ansvar for den døptes opplæring. Dette er forhold som i stor grad går i arv. Når det som fins av kirkelige opplæringstiltak, er utilstrekkelig, samtidig som kristendomsundervisninga i skolen blir mindre egnet til å dekke kirkas behov for dåpsopplæring, er det ikke underlig at det over tid er opparbeidet et omfattende opplæringsunderskudd.

I møtet med dette underskuddet er det viktig å holde fast ved at dåpsopplæringas hensikt og innhold stadig er å hente fram og bevisstgjøre det som allerede ligger i dåpen. Her inngår den skaperteologiske feiring av livsunderet, samfunnet med Jesus Kristus i hans død og oppstandelse, og gjenfødelse til nytt liv ved Den hellige ånd. Derfor kan kirkelige dåpsopplæringstiltak ikke ha karakter av misjon i egentlig forstand, selv ikke der de døpte og deres sammenhenger kan synes aldri så kirkefremmede. Om folk som "bare" er døpt, bør en tenke at de er fratatt muligheter for annet enn en tro som hører barnestadiet til, og at opplæringas formål overfor dem skal være å gi forutsetninger for et bevisst trosliv.

Det må være den kirke som døper, som også bærer hoved-

ansvaret for at dåpsopplæring blir de døpte til del. Dette kan bare skje gjennom omfattende opplæringstiltak i kirkelig regi samt gjennom forskjellige former for hjelp til opplæring ved andre, først og fremst i hjemmene. I denne sammenheng er det naturlig å se foreldre/foresatte som en helt avgjørende og allerede ressursrik målgruppe for kirkelige tiltak. Uansett er det nødvendig både å tenke nasjonalt og lokalt om det kirkelige ansvar, både det som direkte henvender seg til døpte og det som går via andre aktører.

I en viss forstand kan all den formidling av kristen kunnskap som skjer i samfunnet, sees under synsvinkelen dåpsopplæring, hva enten dette skjer i skolesammenheng eller i skjønnlitteratur og populærmusikk. Det innebærer på den ene side at kirka som helhet og den enkelte kristne har et ansvar for å støtte opp om slik formidling. I praksis vil det si å arbeide for et kristent nærvær i det offentlige rom. På den andre side innebærer det et behov for å relatere kirkelige dåpsopplæringstiltak til den kunnskap om og de holdninger til dåp og kristendom som formidles i den almene kultur. Dette breie perspektivet fremmer, og minsker ikke på noen måte, behovet for et mer konsentrert fokus på dåpsopplæring i snever forstand.

Også foreldre og faddere har et selvfølgelig ansvar for den døptes opplæring - slik de også har det for barnets oppvekst i alminnelighet. Dette ansvaret kommer til uttrykk i

dåpsliturgien, og forutsettes tematisert i de forutgående dåpssamtaler sammen med en presentasjon av kirkelige hjelpetiltak. I tidligere forsøk på å klarlegge arten av foreldres og fadderes ansvar har en gjerne sondret mellom aktivt og passivt ansvar. Som et minimumskrav til foreldre og faddere kunne en da knytte deres ansvar til det passive, nemlig å la andre forestå den aktive opplæring. Tenkes det på ansvar i juridisk forstand, taler mye for at en ikke bør stille høyere. Å foreslå at foreldre og/eller faddere rettslig skal tilpliktes selv å ta aktivt del i opplæringa av den døpte, og å gjøre dåp betinget av godtakelse av en slik plikt, vil neppe ha andre virkninger enn å senke dåpsprosenten. Det ville være å fjerne problemet snarere enn å løse det. En slik kirkelig strategi vil også kunne true troverdigheten ved vår kirkes dåpsteologi på et helt vesentlig punkt, nemlig at det er ufortjent og av nåde en blir frelst. På den annen side må det sondres mellom juridisk og moralsk ansvar. En kan i kirkelig forkynnelse og undervisning ikke nedtone foreldres og fadderes ansvar på samme måte som ved en strengt juridisk betraktningssmåte. Her må det annerledes klart framholdes at opplæring hører dåpen til, og at foreldre og faddere har ansvar for at dette skjer. En slik forkynnelse harmonerer med dåpsteologien i samme grad som kirka selv samtidig stiller sine ressurser til rådighet som bistand for opplæringa.

1.5. Dåpsopplæring som total-perspektiv

Hvis det er slik at dåpen har en konstituerende funksjon for kirka, er det ingen del av den kirkelige virksomhet som kan være uberørt av dåpen. I en viss forstand må alt det som foregår i kirka kunne sees i et dåpsopplæringsperspektiv. Dette betyr blant annet at det ikke går an å tenke om dåpsopplæring i snever forstand som et isolert oppgave- og aktivitets-felt. Fra en side sett er dåpsopplæring for barn og unge en spesielt adressert utgave av det menigheten for øvrig holder på med. Fra en annen side sett, er totaliteten av menighetsliv en generalisert utgave av den spesielle dåpsopplæring. Ikke under noen omstendighet kan dåpsopplæring og menighetsliv sees som gjensidig uberoende størrelser. Dåp og dåpsopplæring er et samlende totalperspektiv på alt det som foregår.

I praksis betyr dette at tiltak innen dåpsopplæring i snever forstand bare kan svare til sin hensikt om menighetslivet som helhet er anlagt på dåpslæring. Dette teologiske synspunktet har også praktisk-pedagogiske sider. Hele menigheten er et lærende fellesskap, og det som læres, er det menigheten har mottatt i dåpen. I dette læringsfellesskapet er alle, hver på sin måte, ressurspersoner. I mange henseender har voksne mye å lære fra seg til yngre, men i det mest grunnleggende er det de yngste som er forbilder og læremestre for de eldre, jfr. Jesu ord i Matt 18,3: "Uten at dere

vender om og blir som barn, kommer dere ikke inn i himmelriket". Barn er en ressurs, vel så mye som en målgruppe.

Det aspekt ved dette læringsfellesskapet som i denne sammenheng er viktigst, ligger i ansvarliggjøring av menighetene. Dette dreier seg om noe langt mer enn å utarbeide dåpsopplæringsplaner, innvilge særskilte ofringer, utpeke ledere eller ansette kateketer. Menigheten må se seg selv som et dåpsopplærende fellesskap. Dette gjelder både på det kollektive og det individuelle plan, og det må få konsekvenser over hele spekteret av undervisning, forkynnelse, gudstjenester og andre samvær. Dette dreier seg om innholdet i det som foregår, men også om måten det skjer på. Uten at menigheten forstår seg som et fellesskap av døpte der alle, hver etter sine forutsetninger og med hjelp fra dem som har andre forutsetninger, skal lære å leve i sin dåp, vil alle enkeltstående tiltak fort falle til jorda – straks pengene er brukt opp. Men dersom en menighet på den annen side virkelig lever og lærer som et fellesskap av døpte, da er allerede den viktigste ressurs for dåpsopplæring i spesiell forstand til stede. Innebygget i denne tankegangen er også idealet om kristen læring som total-formidling. Det dreier seg selvsagt om kunnskaper og ferdigheter, men vel å merke som deler av en større helhet der aktiviteter, opplevelser, følelser og fellesskap er like viktig. Helheten består i å få del i og utvikle et mangefasettert liv, livet slik Gud ville det og slik dåpen gjensker det, en enhet av

kropp, følelse og tanke innfelt i skaperverket og i sosiale fellesskap fordi Gud skaper oss, frelser oss og gjenföder oss. Tanken om totalformidling har derfor både innholdsmessige og pedagogiske sider.

1.6. Dåpsopplæring i spesiell forstand

Selv om all formidling av kristen kunnskap og kjennskap kan sees under synsvinkelen dåpsopplæring, er det i praksis nødvendig også å operere med et dåpsopplæringsbegrep som i flere henseender er snevrere. Dette er nødvendig for å kunne etablere presist adresserte og adressat-tilpassete opplegg. Slik innsnevring kan skje på flere måter. Den viktigste går på målgruppe, men det er også vesentlig å foreta grenseoppganger i forhold til andre tilstøtende virksomheter, det en kunne kalle opplæringstiltakenes omland. Inn under dette hører også eventuelle avgrensinger i forhold til forskjellige instanser eller aktører. I denne innledende sammenheng er det først og fremst noen overordnede betraktningmåter som skal presenteres. Viktige problemfelt vil vi vende tilbake til i større detalj seinere i innstillinga.

Målgruppe for dåpsopplæring

Sentralt i vår tids debatt om dåpsopplæring står det opplæringsunderskudd som preger den aktuelle situasjonen. Det tilsier uten videre at det er de døpte som er målgruppe.

Det er videre naturlig å operere med konfirmasjons-

alderen som grense for den målgruppe dåpsopplæring i snever forstand retter seg mot. Hvor skarpt det skal sondres mellom dåpsopplæring og konfirmasjonsopplæring, er et skjønsspørsmål. Mest naturlig er det å se konfirmasjonsopplæring og konfirmasjon som en slags avsluttende fase i dåpsopplæringa. Dåpsopplæring i spesiell mening blir da den som har døpte barn og unge fram til og med konfirmasjon som primær målgruppe. Aldersmessig harmonerer dette omlag med den religiøse myndighetsalder. Hva innholdet i kirkelige handlinger angår, er det også mye som taler for å sette et skille etter konfirmasjonen. Når en ser bort fra gravferd og dens tydelige relasjon til dåpen, vedblir dette, uansett konfirmasjonsteologi, å være den handling der Guds løfte i dåpen tydeligst blir bekreftet. Slik sett representerer konfirmasjonen en foreløpig avslutning av det som tok til i dåpen, her har en nådd et trinn som burde gjøre det mulig selv å treffe begrunnete valg, og som burde gi forutsetninger for å fortsette læringsprosessen på selvstendig måte. Dette gjenspeiles i det klassiske ideal at en i og med konfirmasjonsopplæringa skal ha fått en tematisk fullstendig framstilling av barnelærdommen.

Å sette et altfor skarpt skille her kan imidlertid problematiseres. I praksis er det i de fleste menigheter en lakune i de viktige årene som følger etter konfirmasjonen. Dette er viktige år også i religiøst henseende, og det bør ubetinget også satses på tiltak med mer eller mindre betont opplæringskarakter også i myndighetsfasen, jfr. vurderingene til

det regjeringsoppnevnte dåpsopplæringsutvalget, NOU 2000:26. Dette behovet vil allikevel ikke bli drøftet videre her. Den primære målgruppe vil i det følgende være barn og unge fram til og med konfirmasjonsalder.

Uttrykket “primær målgruppe” innebærer ikke at en bør tenke i streng eksklusivitet om målgrupper. Uten å gå i detalj på dette punkt vil det alltid kunne tenkes mer eller mindre uforutsette varianter. Dette kan være foreldre som ønsker å få del i ei opplæring som svarer til den deres barn får, eller det kan være folk som søker opplæring og dåp på et seinere stadium i livet. I regelen vil det være kunstig å la folk utenfor den primære målgruppe delta i de samme virksomheter som disse. Ikke desto mindre vil de betraktninger, planer og mål som her kommer til uttrykk, være av interesse også for konkrete opplæringstiltak tilpasset slike.

Et punkt som fortjener en særlig oppmerksomhet, gjelder spørsmålet om døpte som målgruppe. I ei kirke der den alt overveiende del av dåpshandlinger har vært dåp av spedbarn, faller det i utgangspunkt naturlig å tenke seg at dåpsopplæring er en virksomhet som retter seg mot døpte. Faktisk vil situasjonen i overskuelig framtid også være slik at majoriteten av døpte er spedbarn, og følgelig at dåpsopplæring i det statistiske normaltilfelle er opplæring av døpte. Samtidig opplever vi en sterk økning av dåp på seinere alderstrinn, først og fremst, men ikke bare, i forbindelse med konfirmasjon. Dette kommer ventelig til å tilta

ytterligere, og vil på sikt innebære en viss oppløsning av den faste assosiative forbindelsen mellom dåp og barne-dåp. I neste omgang vil dette trekke med seg en annen måte å tenke om dåpsopplæring på. Det vil ikke lenger framstå som en selvfølge at dåp kommer forut for dåpsopplæring.

Når det her gjelder konkrete opplæringstiltak, vil, for konfirmanter som søker dåp, konfirmasjonsopplæringa stå sentralt som dåpsopplæring. Men dåpsopplæringsutfordringene for andre enn barsedøpte er imidlertid ikke løst med dette. For det første fins det andre kategorier av udøpte med et ønske om dåpsopplæring og eventuelt dåp. For slike, hva enten de er yngre eller eldre enn konfirman-tene, fins det ingen fast organiserte tiltak. For det andre er det ikke på noen måte gitt at konfirmasjonsopplæringa bør være det eneste opplæringstilbudet til konfirmanter som søker dåp. Mye taler for at det er behov for å gi slike dåpskandidater en særskilt opplæring, også utover det å forberede dem på selve den liturgiske handling.

Her ligger det ei rekke viktige utfordringer. En del av dem ligger i utkanten av synsfeltet for denne utredninga. Det som i denne sammenheng er viktigst, er det enkle forhold at en ikke kan avgrense dåpsopplæringas målgruppe til de døpte innen det aktuelle alderssegment. Vår dåpsopplæring må være tilpasset såvel udøpte som døpte.

I prinsipp må hele det aktuelle alderssegment være å

betrakte som målgruppe for kirkas dåpsopplæring. Det innebærer på den ene side at tiltakene skal gjøres alment kjent og, så langt som råd, være alment tilgjengelige. På den annen side må markedsføring av kirkas dåpsopplæring skje med stor varsomhet. Dette er begrunnet i flere forhold. Det ene er hensynet til dem som ikke tilhører Den norske kirke, ganske særlig om de er tilsluttet andre religioner eller livssyn, eller er med i kristne kirker som forkaster vår dåpspraksis. Imidlertid må det også forutsettes at medlemmer av Den norske kirke som ikke har latt sine barn døpe, har gjort dette utfra et bevisst valg. I alle disse tilfellene må kirka i presentasjonen av sine dåpsopplæringstiltak vise respekt for andre standpunkt og avgjørelser angående tro og dåp. Det andre forhold som tilsier varsomhet, ligger i forholdet mellom foreldre/foresatte og barn. Dette er et vanskelig punkt. På den ene side kan en, med henvisning til Barnekonvensjonen, påpeke at barn over en viss alder har en selvstendig rett til åndelig utvikling. På den annen side står foreldreretten. I sin balansering mellom disse to hensynene må kirka uansett vokte seg for å markedsføre sin dåpsopplæring på en måte som spiller barna ut mot foreldrene og deres skjønn på en utilbørlig måte.

Når det slås fast et hele alderssegmentet skal være målgruppe, er det en selvfølge at dette også gjelder folk med ulike former for funksjonshemming, likedan språklige og kulturelle minoriteter. Alle har den samme rett på dåpsopp-

læring, og hvis dette skal bli mer enn ord, må kirka stille ressurser til rådighet for en serie av forskjellige tilpassete tiltak.

Mål for dåpsopplæring

Som vi har påpekt, er, teologisk sett, ikke bare grunnlaget, men også målet for dåpsopplæringa gitt i dåpen. Dette henger sammen med dåpen som løfte, promissio. Her ligger det et avgjørende eskjatalogisk moment; det Gud gir i dåpen, er noe Gud lover å fullbyrde så det blir stående for evig tid. I Luthers utlegning er denne fullbyrdelsen knyttet til den ytterste dag. Dåpen fullbyrdes i det vi, analogt med det som skjer i dåpshandlinga, legemlig dør og oppreises av Gud til evig liv. Dåpens løfte og mål er den evige frelse. Dette kan ikke forstås som noe annet enn det som gis i dåpen. Tvert om er det identisk med det som gis i dåpen. Derfor er målet for den døptes liv ikke å oppnå noe mer, men å vedbli å leve i sin dåp inntil Gud på definitiv måte fullfører det som tok til i dåpen. Det er i denne ramme kristen dåpsopplæring hører hjemme. Det dreier seg om en livslang læring der målet ikke er å tilføre den dømte noe nytt eller annet i forhold til det som gis i dåpen, men, i påvente av Guds fullbyrdelse, å gjenta og holde fast på det som er gitt i dåpen - slik at den dømte gjennom livets faser holdes fast i dåpen. Dette gjelder uavhengig av dåpens tidspunkt. Både for den barnedømte og for den som deltar i dåpsopplæring forut for dåp, er dåpsopplæringas mål en fastholding av det som Gud suverent og

ufortjent gir i dåpen, og som skal bli stående ved tidens ende.

På denne bakgrunn kan en uttrykke dåpsopplæringas mål i maksimumsformuleringer som faller sammen med dåpens mål. Det dreier seg om intet mindre enn å få del i den evige frelse, ved tro, for Jesu Kristi skyld, slik dette på mønstergyldig måte skjer i dåpens sakrament.

Av åpenbare grunner må et slikt evig mål også utmyntes i mer konkrete, timelige målformuleringer, i noe som gjelder og merkes her, i det alminnelige jordiske livet. Slike mer håndfaste målformuleringer kan knyttes til alle viktige dimensjoner ved menneskelivet, til følelser og erfaringer, sosial tilhørighet, ervervelse av kognitiv kunnskap, refleksjon, handling.

Målformuleringer som knytter an til slike dimensjoner, fins det flere av i vår kirkes dåpsliturgi. Fadderformaninga sier at målet for faddernes gjerning er at den dømte “kan bli hos Kristus når hun/han vokser opp, likesom hun/han ved dåpen blir forenet med ham”. Midlene for å nå dette mål ligger i at fadderne skal “be for barnet, lære henne/ham selv å be, og hjelpe henne/ham til å bruke Guds ord og Herrens nattverd”. Den måte forsakelsen og dåpsbekjennelsen introduseres på i vår dåpsliturgi - “forsakelsen og troen som vi døper våre barn til” - rommer flere legitime tolkningsmuligheter. Blant disse inngår den tanke at denne

bekjennelsen til den treenige Gud angir et siktemål, og dermed både tjener som aktuell bekjennelse og som målformulering. Målet for dåpsopplæringa er således at den skal føre fram til bevisst tro på den treenige Gud som en døpes til, til deltakelse i gudstjenesteliv og nattverdfeiring sammen med andre kristne, til fromhetsliv og bønn, til aktiv tjeneste for andre både gjennom sin verdslige kallsgjerning og gjennom særskilt kristen omsorg. Når slike mål formuleres er det allikevel helt avgjørende å bevare bevisstheten om at disse empirisk målbare målene ikke er selve målet, men forskjellige konkretiseringer av det evige frelsesmålet. Dersom denne bevisstheten glipper, vil lett frelsen framstå som et innenverdslig forhold som mennesker kan tilveiebringe med målrettet innsats, og da er den kristne nådelære forlatt. I en viss forstand kan det jordiske aldri bli annet enn midler eller tegn. Som sådan er de imidlertid avgjørende.

Fra en side sett angir også målformuleringene av typen over en form for maksimums-mål. Dette gjelder hva enten en fokuserer på uttrykk for et bevisst tros livet, på deltakelse i det gudstjenestelige fellesskapet eller på de andre formene for registrerbar adferd. Men dersom en tenker dåpsopplæring i direkte forlengelse av slike formuleringer, vil resultatet lett kunne bli en utålmodig innøvelses- eller overtalingsstrategi. Selv om dette kan være på sin plass i visse livssituasjoner og på visse modenhetsnivå, er det lite tjenlig å innrette all dåpsopplæring, uaktet alder og situasjon, på

umiddelbar oppnåelse av slike mål.

Resultatmål og prosessmål

I mange målstyrte virksomheter er det vanlig å sondre mellom resultat-mål og prosess-mål. I det ene tilfellet rettes oppmerksomheten mot det ferdige “produkt” som kommer ut av en virksomhet, i det andre mot kvaliteter ved den måte “produksjons-prosessen” foregår på. Dette behøver ikke dreie seg om noe enten-eller. Både ved planlegging og evaluering av en vandring, kan såvel tur-målet som veien til målet framstå som viktige. Det som generelt er avgjørende, er for det første oppmerksomhet på denne dobbelheten, for det andre arbeid med målformuleringer av begge typer, og til sist å foreta en reflektert vektning av de to typene av målformuleringer. Dette gjelder også når mål for kristen dåpsopplæring står til vurdering.

I kristen tradisjon fins det gode eksempler på begge former for fokus. Mens maksimen om at det er “på fruktene treet kjennes”, er klart resultatorientert, framstår tanken om Jesus som “veien”, og tilsvarende tanken om de kristne som “dem som tilhører veien”, som eksempler på prosessorientert tenkning.

Mål for opplæringsvirksomhet har generelt sett ofte vært dominert av forskjellige former for resultat-fokus. Det er et bestemt stoff som skal kunnes, bestemte forhåndsdefinerte ferdigheter som innøves. Kunnskapene skal kunne gjengis

og ferdighetene demonstreres slik at resultatet kan evalueres. På denne bakgrunn velger en ofte læringsmåte utfra tekniske effektivitets-kriterier. Innsikt i hva som er effektivt, kan skifte, men både den klassiske puggeskole, forbilde- og forskrifts-pedagogikken og moderne atferds-terapi er eksempler på nokså reindyrka resultat-orientering. Resultatmål kan være av mange slag, men det gir neppe mening med mål hvis oppnåelse ikke kan måles. Tilegnelse av kunnskap og ferdigheter er nevnt. Men resultatmål kan også formuleres med henblikk på følelsesmessige effekter, personlig overbevisning, sosial tilhørighet, selvakseptering, holdninger, adferd osv.

I viktige henseender vil målet for kirkas dåpsopplæring være knyttet til resultater, også av den type som er nevnt over. Det er allikevel viktige grunner til at resultat-mål hverken kan være enerådende eller primære for kirkas dåpsopplæring.

Dersom det arbeides med sikte på empirisk resultatoppnåelse uten sideblikk til hvordan resultatene oppnås, vil på den enes side de som deltar i opplæringsvirksomheten, lett reduseres til råvarer, objekter som noen gjør noe med. Og på den annen side vil også resultatene lett få noe dødt og tinglig over seg, noe prestert som en i en viss forstand er ferdig med i og med at de er oppnådd. Begge konsekvenser er problematiske i sammenheng med kristen dåpsopplæring.

De som deltar i dåpsopplæring kan ikke under noen omstendighet reduseres til objekter. Tvert om er de ressurspersoner som nettopp kalles til å utfolde seg og utvikle seg som subjekter - dersom dåpen skal tas alvorlig. Ikke bare er de ressurspersoner for hverandre, men også for sine ”lærere” og for hele menighetens fellesskap av døpte. Det tilsier en utpreget deltaker-pedagogikk der det slett ikke alltid vil være klart hvem som lærer mest av hvem.

Det er over brukt flere uttryksmåter om det som skal komme ut av dåpsopplæringa. I siste instans dreier det seg som nevnt om den evige frelse. Og i første instans dreier det seg om den nåde som gis i dåpen. Dåpsopplæringas ytterste mål er en tilstand og dens basis er en sakramental foregripelse av denne tilstand. Dette innebærer at det bare er avledet og sekundært dåpsopplæringas mål kan formuleres som oppnåelse av resultater. Dens overordnede mål er å sikre og nære en bestemt form for væren mellom nåde og nåde. Fastheten i denne væren er knyttet til Gud, foranderligheten i den er knyttet til den menneskelige livssyklus. Den prosess som dåpsopplæringa skal fastholde, ligger i dynamikken mellom dåpsnådens fasthet og menneskelivets omskiftelighet.

Denne prosessen består i at den urokkelige dåpsnåden gripes på skiftende måter. Til det trengs det redskaper som svarer til våre skiftende forutsetninger. Det kan gripes både med hånd og med hjerte og hode. Og det er først og

fremst her det er viktig å tale om resultat-mål i forbindelse med dåpsopplæring. Det dreier seg da om å utvikle de redskaper av mangfoldige slag som kan hjelpe til å holde den prosess ved like som er dåpsopplæringas overordnede mål: Å leve - vokse, utvikle seg, eldes og svekkes - i sin dåp.

Konkretisering av mål

I det ovenstående ligger det flere grunner til at det må tales distingverende om mål for dåpsopplæring.

- det må distingveres utfra målgruppe, mest opplagt med henblikk på alder, modenhet og ferdigheter.
- det er nødvendig å sondre mellom langsiktige og kortsiktige mål.
- det må sondres mellom resultatorienterte og prosessorienterte mål.
- skal målsettingene være til hjelp i konkret virksomhet, må hovedmålene kunne operasjonaliseres i konkrete delmål med tilhørende tiltak og ansvars plassering.
- de generelle målformuleringene må åpne for betydelig lokal tilpassing.
- disse synsmåtene gjelder både kunnskaps-, ferdighets- og opplevelsesmål.

Det er i denne sammenhengen hverken nødvendig eller naturlig å gå særlig langt i konkret videreutvikling av denne måltenkning. Slikt hører naturlig hjemme i Plan for dåpsopplæring, og det faller utenfor vårt mandat å fremme forslag til en ny slik plan.

1.7. Dåpsopplæringas omland

Kirkas dåpsopplæring skjer ikke i et vakuum. Det foregår i samfunn og kirke en hel serie av virksomheter som kan sees under synsvinkelen kristen formidling. De atskiller seg fra hverandre når det gjelder innhold og mål, men også etter målgruppe, arena og aktører. Selv om langt fra alt kan rubriseres som dåpsopplæring, hverken i vid eller snever forstand, er dette sammensatte fenomenet av stor betydning når kirka skal utforme sin særlige dåpsopplæringsvirksomhet.

Uformell kristen formidling

Mye kristen formidling til barn og unge i dagens samfunn er av uformell og uorganisert karakter. Dette gjelder eksplisitte eller implisitte kristne innslag i media, litteratur, musikk og i den nære hverdagskulturen. Det som her foregår, kan ikke på noen direkte måte gjøres til gjenstand for styring, og er i denne sammenhengen først og fremst viktig som del av det kulturelle landskap som den mer organiserte kristne formidling utfolder seg innenfor. Det er vanskelig å danne seg et realistisk bilde av denne form for formidling. Uansett hvor mye av kristent stoff som generelt sett fins, er det etter alt å dømme svært ujevnt distribuert på forskjellige miljø. Ofte vil også det kristne være svært fragmentert og anonymt. Dertil kommer at det overalt opptrer sammen med kunnskaper og holdninger av helt annen karakter, ofte i direkte motstrid til kristendommen.

Dette forhindrer ikke at det å kjenne denne kulturen, dens subkulturer og fluktueringer, er helt avgjørende både for utvikling av gode dåpsopplæringsplaner og for vellykket lokal gjennomføring.

Kristen formidling i førskole og skole

Viktigere og langt mer substansiell er den organiserte formidling som finner sted i førskole og skole. Dette er en planmessig og styrt formidling. I skolen dreier dette seg dels om KRL-faget og dels om kristne innslag i andre fag f.eks. knyttet til kultur, kunst, historie og lokalhistorie. I begge fall er det formidling som ligger utenfor de særskilte kirkelige organers ansvarsområde. Samtidig er det her, utfra de premisser som ligger til grunn for denne formidling, betydelige påvirkningsmuligheter, både når det gjelder sentralt planarbeid og lokal gjennomføring. Mye taler allikevel for at en skal være varsom med for offensive framstøt for å øke det kristne innslaget i slike sammenhenger, mye av verdien ved denne formidling ligger jo i at den er og blir oppfattet som almen. Ut over de forpliktende samarbeidsavtaler som foreligger, bør kirkelige instanser by seg fram som samarbeidspartnere og som ressursmiljøer, men hele veien respektere at på almene arenaer kan ikke kirka være mer enn bidragsyter og samarbeidspartner. Igjen er det av avgjørende betydning å kjenne denne formidling, dens innhold og hvordan den fungerer, for å kunne drive en formålstjenlig dåpsopplæring i kirkelig regi. Siden dette dreier seg om styrt og planmessig virksomhet, er dette også

et felt der samordning ikke bare er mulig, men også, og det fra begge parter sett, ønskelig.

Kristen formidling ved kristne kirker og organisasjoner
En serie kristne organisasjoner og instanser utenom Den norske kirkes egne organer, driver kristen formidling som må forstås i dåpsopplæringsperspektiv. Dette dreier seg først og fremst om frivillige organisasjoner innen Den norske kirke, men også ei rekke frikirker og frikirkelige miljøer driver barne- og ungdomsarbeid med nedslag blant medlemmer i Den norske kirke. Mulighetene for styring eller påvirkning varierer sterkt.

I noen tilfelle er mulighetene i utgangspunkt begrensede, så f.eks. når det gjelder metodistenes speiderarbeid eller søndagsskolen hos pinsevennene, tilsvarende for det voksende barne- og ungdomsarbeid innen nykarismatiske menigheter. Da må kirka forholde seg til denne formidling som til den uformelle virksomheten – den er viktig å kjenne, og en skal glede seg over den når den er god. Imidlertid vil det i mange slike tilfelle være betydelig rom for samarbeid og koordinering som det er viktig å utnytte.

Den alt overveiende del av slik målrettet kristen formidling skjer imidlertid i regi av organisasjoner som definerer seg som del av Den norske kirke. Også her vil styrings- og påvirkningsmulighetene variere. For de fleste av disse organisasjonene er det viktig å verne om sin selvstendighet.

Samtidig hører det med til manges selvforståelse at de utfører sitt arbeid blant barn og unge innen og på vegne av Den norske kirke. Det gir på den ene side organisasjonene en betydelig lydhørhet både for sentrale planer og for lokale behov. På den annen side har disse organisasjonene opparbeidet kompetanse og erfaringer som de kirkelige instansene kan dra nytte av. De aktuelle organisasjonene er jo også allerede tungt inne i de kirkelige organ som arbeider på dette feltet, og har i høy grad vært med på å prege innholdet i kirkelige planer. Dette samspillet har styrket den gjensidige interessen mellom partene i kirkelige dåpsopplæringsarbeid. Til dette ideologiske kommer for begge partene også ressursmessige grunner for å ønske et framtidig samvirke. Når tilgjengelige økonomiske og personellmessige ressurser må antas å forbli begrenset, blir det desto viktigere å bruke ressursene effektivt. Det vil si at målet må være minst mulig duplisering og en så enkel organisering at lite av ressursene suges opp av komiteer og styringsfunksjoner.

En av de viktigste utfordringene, både sentralt og lokalt, er å utvikle gode, ubyråkratiske og kostnadseffektive samvirkestrukturer mellom kirke og organisasjoner. En hovedsak her er fordeling av ansvar. Dette gjelder på sentralt nivå økonomi, planarbeid og utvikling av materiell, på lokalt nivå styring, finansiering, bemanning, lokalisering og generell drift av tiltakene.

Det er neppe mulig å etablere én fast modell for samvirke og ansvarsfordeling mellom kirke/menighet på den ene side og andre kirkelige operatører på den andre. For det første bør det sondres mellom sentralt og lokalt nivå. Mye taler for et tett samarbeid når det gjelder de sentrale oppgavene, økonomi, planarbeid og materiell. I svært mange tilfelle vil det være naturlig å tenke seg dette videreført på det lokale nivå. Her er det imidlertid store variasjoner, både når det gjelder tillitsforholdet mellom menighet/prest og organisasjoner, og når det gjelder lokale forhold som kan ha betydning for bemanning og lokalisering av virksomheten.

Omland og arbeidsdeling

Summen av dette blir at siden kirkelig dåpsopplæring ikke skjer i et tomrom, men i et komplekst samvirke med andre agenter og annen formidling, er det nødvendig å bearbeide målene for kirkas dåpsopplæring utfra et arbeidsdelingsperspektiv. Dette innebærer ei sondring mellom de generelle målene på den ene side og målene for ens egen virksomhet på den andre. De viktigste virksomheter som kirka må relatere sin dåpsopplæring og sine målformuleringer til, er uten tvil skole/førskole og de frivillige kristne organisasjonene. Når det gjelder forholdet til skolen og KRL-faget, vil dette, i samsvar med utvalgets mandat, bli utførlig drøftet i et eget underkapittel.

2. Dåpsopplæring i Den norske kyrkja

2.1. Kyrkjens planar og strategiar for dåpsopplæring

2.1.1. Kort historisk skisse

Den norske kyrkjens dåpsundervisning har historisk sett hatt skulen og heimen som sine viktigaste søyler. Med landskulelova av 1739 vart skulen oppretta som kyrkjeskule. Skulen var underlagt det kyrkjelege styret og fylte ei kyrkjeleg oppgåve. Samstundes må ein kunna seie at, med kongen som øvste kyrkjestyre, hadde skulen også ein statleg funksjon. Kongen fekk gjennom skulen hjelp til å danne gode og lydige borgarar. I danninga av folket kunne han dra nytte av den kompetanse kyrkja og den tidlegare latinskulen representerte på undervisningsfeltet. Skulen la vekt på leseopplæringa og elevane las stort sett stoff som allereie var kjent; katekismeforklaringa, preikesamlingar, salmebøker og biblar. Lesinga skulle først og fremst tene religionsundervisninga. Denne undervisninga var i sin tur nært knytt opp til katekisma og Pontoppidan. Dermed fekk den eit visst pietistisk preg, ikkje minst med tanke på praktiske moralspørsmål. Samstundes var Pontoppidan prega av einevaldstankegangen. Det vart lagt vekt på lydnad

mot øvrigheita. Gjennom 150 år hadde Pontoppidans forklaring til Luthers Vesle Katekisme ein unik posisjon i den norske skulen.

Under opplysningstida mot slutten av 1700-talet vart det frå rikspolitisk hald gjort lite for å fremme opplysing her til lands. Det var presteskapet, ofte kalla "potetprestane" som tok leiinga i arbeidet med å formidle kunnskap til folk flest. Dei ideane som slik vart formilda bidrog til at det vart stilt stadig nye krav til skulen. Ved sida av kristendomsundervisninga vart det etter kvart behov for at skulen skulle kunna gje kunnskap som var nyttig i det praktiske livet.

Etter sjølvstendet i 1814 var politikarane særleg opptekne av finansieringa og organiseringa av allmugeskulen. Fram til ei fullstendig lov for allmugeskulen vart ferdig utforma i 1827, kom allmugeskulen opp som sak i alle storting. Formannskapslovene av 1837 og arbeidarrørsla skapte nye forventningar til skulen. Det vart eit viktig mål å gjere skulen obligatorisk for barn frå alle samfunnslag. Ein slik folkeskule kunne ikkje berre vere oppteken av å førebu dei unge til eit liv i det kyrkjelege samfunnet. Skulen måtte også gje ei undervisning som var sikta inn mot det borgarlege samfunnet. Dermed skulle spørsmålet om kristendomsundervisninga sin plass og funksjon i undervisninga kome stadig oftare i fokus.

Heilt fram til 1850 var det sjeldan omdiskutert at lesinga i skulen fyrst og fremst skulle tene religionsundervisninga og forstandsovinga. Men med den nemnde utviklinga vart også forventningane til leseundervisninga utvida. Stiftsprest P.A. Jensen si "Læsebog for Folkeskolen og Folkehjemmet" innebar ein revolusjon av lærestoffet i skulen. Det vart ei vesentleg styrking av den delen av undervisninga som skulle førebu elevane til å gå inn i det borgarlege samfunnet. Leseboka blei fort obligatorisk. Men i religionsundervisninga heldt Pontoppidan stand. Mot slutten av 1800-talet vart det likevel meir og meir klart at den borgarlege undervisninga skulle kome i konflikt med religionsundervisninga. Ei utvida borgarleg undervisning måtte innebere mindre plass til kristendoms-kunnskapen.

I 1889 skjedde det nye endringar, og desse må vi sjå i lys av innføringa av parlamentarismen i 1884 og den industrielle revolusjonen. Allmugeskulen vart staten (kommunen) sin folkeskule. Det demokratiske styret i eit industrielt samfunn hadde bruk for borgarar med andre typar kompetanse enn det einevaldskongen hadde hatt behov for. Dei profane faga fekk etter kvart utvida sin plass i forhold til kristendomsfaget. Likevel sto faget lenge svært sterkt i skulen. I byrjinga av førre hundreår opptok kristendomsfaget 20-30% av undervisningstida. Men timetalet gjekk nedover og i 1922 opptok det berre 11%. Kristendomsfaget sto også i folkeskulen under kyrkjeleg tilsyn og fungerte som ledd i kyrkjens dåpsundervisning.

I 1939 skjedde det ei utvikling bort frå den kyrkjelege tilknytninga. I normalplanane for byfolkeskulen og landsfolkeskulen søkte ein å kombinere konfesjonaliteten med einskildmennesket sin rett til å tenkje fritt. To prinsipp var lagt til grunn for skularbeidet; individualitetsprinsippet og sosialiseringssprinsippet. Respekten for individet vart kombinert med behovet for å utvikle det demokratiske menneske. For kristendomsfaget sin del innebar dette at livssynspluralismen vart trekt inn som eit styrande prinsipp for religionspedagogikken ved sida av det kristne målet for oppsedinga. Omsynet til heimen byrja også å spele ei meir sentral rolle.² Ein vurderte ikkje heimen si rolle einast ut frå dåpsskuldnaen men la større vekt på den livssynspluralismen heimane representerte. Dette innebar at ein allereie i 1939 gav den gamle tanke om skulen si kristendomsundervisning, som ein del av kyrkjas dåpsundervisning, eit skot for baugen.³ Skulen skulle ikkje berre ivareta eit oppdrag i forhold til kyrkje og samfunn/stat, men også i forhold til foreldra sine forventingar og rettar.

Med Lov om grunnskulen av 1969 kan ein spore ei utvikling der kristendomsfaget blir knytt endå nærare opp til foreldra sitt oppsedingsoppdrag og løyst stadig meir frå sin kyrkjelege funksjon. Frå politisk hald såg ein på skulen si opplæring i kristendomskunnskap som ei hjelp i den oppsedinga til kristen tru som foreldra hadde forplikta seg på i og med at dei hadde valt å døype borna sine. Samstundes gjekk ein nokre skritt vidare i å avskrive skulen sin

kyrkjelege funksjon. I samband med handsaminga av grunnskulelova av 1969 slo Kyrkje- og undervisningskomiteen fast at - i kyrkjeleg forstand - hadde kyrkja sjølv ansvaret for dåpsundervisninga. Det var opp til kyrkja om og i kva grad - ho vil rekne skulen si kristendomsundervisning som del av si dåpsopplæring. Skulen si kristendomsundervisning skulle primært ha sin funksjon i forhold til heimen og ikkje i forhold til kyrkja. Kristendomsundervisninga vart grunngeve i respekten for foreldra sin rett til å oppsede borna sine (foreldreretten). Den konfesjonelle forankringa vart grunngeve i den konfesjonelle samansetjinga av det norske folket. Skulen si kristendomsundervisning skulle (politisk sett) ikkje ha nokon direkte funksjon i forhold til kyrkja.

Med heimen som ei avgjerande søyle i forhold til dåpsopplæringa fekk kyrkja - kanskje meir indirekte - hjelp frå skulen i si dåpsundervisning. Det som før hadde utgjort to søyler i kyrkjas opplæring; kyrkja og heimen, vart bunde sterkare saman eller gjekk opp i ei søyle: heimen. Skulen sin relasjon til kyrkja vart knytt opp mot det oppsedingsansvaret det store fleirtalet av foreldra hadde teke på seg i samband med dåpen. Samstundes tona den kristne føremålsparagrafen med i bakgrunnen.

Religionsundervisninga si stadig sterkare forankring i foreldreretten fekk konsekvensar både for kristendomsfaget og for kyrkjas dåpsopplæring. For kristendomsfaget sin del

måtte det innebære at dei elevar som ikkje var medlemmer i Den norske kyrkja fekk rett til fritak frå undervisninga. I forskriftene til Grunnskolelova av 1969 kom det inn eit vedtak om at det ved sida av kristendomsfaget skulle bli etablert eit alternativt tilbod for fritektele elevar. Fritaksretten vart knytt til foreldra sin kyrkjelege status: "Born av foreldre som ikkje høyrer til Den norske kyrkja, skal vere heilt eller delvis fritektele for undervisning i kristendoms-kunnskap når foreldra krev det" (§13 nr.9). Det nyetablerte faget, livssynskunnskap, fekk stigande oppslutnad, frå 275 born i 1982 til ca 20.000 i byrjinga av 1990-åra.

Når det gjeld kristendomsfaget sin karakter kan ein, med Mønsterplanene av 1974 og 1987, spore ei utvikling frå det spesifikt konfesjonelle til ei vektlegging av det felles-kristne.

Like eins kan ein sjå ei utvikling frå ei kyrkjeleg til ei pedagogisk/kulturell legitimering av faget. Det er også verd å merke seg at M-87 opna for eit tredje alternativ ved sida av kristendomsundervisninga og det etablerte livssynsfaget. Det kunne gjevast undervisning i andre religionar og livssyn til dei elevane som oppfylte krava til fritak frå kristendomsfaget. Denne alternative undervisninga kunne anten bli organisert som eit tilbod i kommunal regi og etter offentlege planar eller den kunne skje i regi av dei aktuelle trus- eller livssynsamfunna:

" Registrerte tros- og livssynssamfunn kan velge å gi undervisning i egen regi og etter egne planer. Kirke- og undervisningsdepartementet gir nærmere retningslinjer. Undervisning i skolens regi, eventuelt i samarbeid med tros- og livssynssamfunn, skal gis etter planer som er godkjent av Kirke- og undervisningsdepartementet. Staten gir tilskudd til alternativ religions- og livssynsundervisning." (Kap 37, M-87) Tilbod i regi av eige trus- eller livssynssamfunn kvalifiserte til offentleg støtte etter Lov om trudomsamfunn og ymist anna §20. I praksis var det slik at dei fleste born med foreldre som tilhørde andre kristne konfesjonar fylgde kristendomsundervisninga på skulen.⁴ Dei trus- og livssynssamfunn som hadde borna sine fritektele frå skulen si undervisning fekk tilskot frå staten til undervisning i eigen regi.

Fram til 1969 kunne ein frå kyrkja si side konstatere at obligatorisk skulegang og eit lite utbygd privatskulesystem hadde medført at storparten av dei som tilhørde Den norske kyrkja fekk kristendomsundervisning med ein viss grad av dåpsundervisninga sin karakter.

Men fleire vil hevde at det kateketiske perspektivet ved faget hadde blitt sterkt svekka allereie i 1939. Med mønsterplanane av 1974 og 1987 vart denne utviklinga ført vidare og forsterka. For kyrkja sin del medførte dette at kyrkja måtte bygge opp eller forsterke andre fundament i dåpsopplæringa. Ein såg at heim/skule ikkje åleine kunne

berer dåpsopplæringsansvaret for det store fleirtalet av dei døypte.

Ut over på syttitalet vart det ei veksande uro i kyrkja med omsyn til forholdet mellom kyrkja sin dåpspraksis og dåpsopplæringa. Bispemøtet sette i 1975 ned eit utval (Bremer-utvalet) som skulle sjå på aktuelle spørsmål i samband med kyrkjens dåpspraksis. Utvalet la fram eit dokument om kyrkjens dåpsteologi og krava til ein forsvarleg dåpspraksis på Bispemøtet hausten 1975. Bispemøtet uttalte:

”...det er nå behov for en bred utredning om kirkens dåpspraksis og for å få utarbeidet en samlet plan for den dåpsopplæring et hvert døpt barn i vår kirke skal ha rett til. Bispemøtet anmoder IKO i samråd med Kirkerådet å ta opp dette arbeidet.” (BM 1975). Bispemøtet sette ned ei arbeidsgruppe til å jobbe vidare med spørsmåla. Denne gruppa la fram ein plan for dåpspraksis og dåpsopplæring i Den norske kyrkja til Bispemøtet i 1977. Bispemøtet sette ned ei ny arbeidsgruppe som skulle leggje fram forslag til mandat, framdriftsplan og budsjett for eit større utgreiingsarbeid om dåpspraksis og dåpsopplæring. Mandatutvalet si innstilling vart drøfta på eit ekstraordinært Bispemøte i 1978 og det vart etablert ei styringsgruppe, med biskop Lislerud som formann, for eit utgreiingsarbeid i samband med kyrkjens dåpspraksis og opplæring. Utgreiinga ”Dåpspraksis og dåpsopplæring i Den norske kirke” vart lagt

fram for Bispemøtet i 1982. Bispemøtet gav i hovudsak si tilslutning til utgreiinga sine premiss og konklusjonar og understreka m.a. behovet for ei dåpsopplæring som vart organisert slik at ho kunne omfatte alle barn som tilhører kyrkja. Ein understreka dåpssamtalen si rolle og tok til orde for ei fase-organisering av opplæringa i kyrkjelyden, med vekt på dåpsfasen, 4, 7 og 11-årsfasen, og konfirmasjonstida. I tillegg ville ein satse på familiegudstenester, samarbeid med heim/ skule/ barnehage /frivillige organisasjonar og leiarfostring. Vidare tok ein til orde for utarbeiding av eit dåpsopplæringsprogram som skulle forplikte kyrkja på alle plan. Bispemøtet var innforstått med at dette måtte medføre vesentlege omprioriteringar. Kyrkerådet vart oppmoda om å nedsetje eit dåpsopplæringsutval som i samarbeid med IKO skulle utarbeide rammeplanar og modellar for ei dåpsopplæring i kyrkja.

På sitt første møte i 1984 handsama Kyrkjemøtet saka ”Kirkens dåpsopplæring”. Ein vedtok å prioritere dåpsopplæringa og møtet understreka kor viktig det var å sikre dei naudsynte ressursane både økonomisk sett og med tanke på personell. I perioden 1986-89 var det gjennomført eit forsøk med plan for dåpsopplæring i kyrkjelydar innanfor alle bispedøma og i 1991 vart Plan for Dåpsopplæring i Den norske kyrkja presentert for Kyrkjemøtet.

2.1.2 Plan for dåpsopplæring i

Den norske kyrkja

Kyrkjemøtet vedtok i 1991 ⁵ "Plan for Dåpsopplæring i Den norske kirke" som retningsgjevande rammeplan for dåpsopplæringa i kyrkjelydane. Planen skulle innførast i løpet av ein 5-års-periode og evaluerast på Kyrkjemøtet i 1996. Med "innføring" meinte komiteen at "en har gjennomtenkt det arbeidet en har, vurdert innholdet i planen og gjort forpliktende vedtak i menighetsrådet om videre framdrift".⁶ Målsettinga med planen var "...ei fornya satsing på og bevisst prioritering av opplæringa av borna våre, både i den enkelte heimen og i heile kyrkja vår..."⁷ Handlingsplanen la opp til to grunnleggjande arbeidsmåtar: For det fyrste var det dei avgrensa tiltaka som var knytt til særskilde alderstrinn. Desse vona ein at alle dei døypte skulle ta del i, som til dømes dåpssamtale, utdeling av 4-årsbok og dåpsskule for 6-åringar. For det andre hadde ein den kontinuerleg arbeidsmåten med basis i den opplæringa som skjer i heimen, i fellesskapet i kyrkjelyden, i barne- og ungdomsgrupper, og i samarbeid med skule/ barnehage. Ein rekna ikkje med å nå alle dei døypte gjennom det kontinuerlege arbeidet, men satsa på å nå ein større breidde av dei døypte gjennom dei avgrensa tiltaka. "Det kontinuerlege barnearbeidet vil sjeldan nå alle døypte born i kyrkjelyden. I alle høve må kyrkjelyden leggje til rette for at alle døypte born får del i kjerneinnhaldet i denne planen. Det kan gjerast ved å leggje opp til avgrensa arbeidsmåtar på bestemte alderstrinn... Dei avgrensa ar-

beidsmåtene skal vere med å styrkje det kontinuerlege arbeidet i heim og skule/ barnehage og føre borna inn i eit kristent fellesskap." ⁸ Kyrkjemøtet vedtok samstundes med planen at denne skulle vere hovedsatsingsområde for tildeling frå Særfond II. Kyrkjerådet og IKO hadde inngått ein samarbeidsavtale som innebar at IKO skulle vere hovudoperatør for innføringa av planen, på vegne av Kyrkjerådet og Kyrkjemøtet. ⁹

Innføringsperioden 1991-96

I rapporten frå innføringsperioden som vart lagt fram på kyrkjemøtet i 1996, la Kyrkjerådet tre delrapportar til grunn for si evaluering:

1. Oversikt over bruk av Særfond II
2. Innføring av Plan for dåpsopplæring i Dnk, Rapport fra IKOs arbeid i 1991-96
3. KIFO-rapporten "...og lærer dem..."- situasjonsrapport om dåpsopplæring i Dnk, KIFO-rapport nr.1.

Oversikt over bruk av Særfond II:

Totalt hadde 18 314 000 kr. gått til innføring av Plan for Dåpsopplæring

i perioden 1991-1996:

1. Tildeling over Bispedøma sin del	9.616.000,-
2. Tildeling frå KUF innanfor satsingsområdet plan for dåpsopplæring:	2.966.000,-
3. Tildeling frå Kyrkjemøtet sin del	4.840.000,-
4. Tildeling frå Samisk kyrkjeråd sin del	892.000,-

Den institusjonen som hadde motteke mest støtte var Institutt for Kristen Oppseding (IKO) med 2, 750.000 i følge dei tala som vart lagt fram for Kyrkjemøtet. Omlag 1, 6 mill hadde gått til Kyrkjerådet sitt eige arbeid og om lag tilsvarande (1,6) direkte til dei frivillige organisasjonane. Av desse hadde KFUK/M fått den desidert største potten (1 mill).

Nesten 900.000,- var brukt til utvikling av samisk materiale og 1,4 mill til menighetspedagogisk etterutdanning i regi av Presteforeininga og Kateketforeininga. Dessutan var det brukt mindre summer til tiltak i regi av Døvekyrkja og Verbum. I rapporten til Kyrkjemøtet konkluderer ein med at Kyrkjemøtet måtte vurdere å omprioritere midla i framtida slik at ein større del i framtida kunne gå til regionale og lokale tiltak framfor dei sentrale.

Rapport fra IKO sitt arbeid i innføringsperioden
IKO understreka i sin rapport at det hadde vore ei sentral målsetting i innføringsperioden at kvart sokn skulle utvikle sin lokale dåpsopplæringsplan. Dette var grunngeve i eit medvite val; Ein ville systematisere og samordne allereie eksisterande verksemd framfor å satse på nye tiltak. Dermed vart det ikkje sett i gang så mange nye tiltak i innføringsperioden. I staden vart det lagt vekt på å motivere kyrkjelydane til å utvikle eigne planar og til å gje råd og oppfølging i planarbeidet. IKO hadde utvikla store mengder rettleiings- og undervisningsmateriell, men det synt seg at det var

relativt låge salstal på delar av materialet. I den vidare oppfølginga meinte IKO at dei avgrensa tiltaka burde få høgare prioritet. Dessutan ville dei satse meir på dåpsskule for 6-åringar, samarbeid med skule og barnehage, og samarbeid med foreldre om dåpsopplæring i heimen. IKO var også oppteken av at dei økonomiske ressursane til dette arbeidet i kyrkjelydane måtte bli styrka og at det burde arbeidast vidare med lovfesting av dåpsopplæringa.

KIFO-rapport nr.1: «...og lærer dem...» – situasjonsrapport om dåpsopplæring i Den norske kirke

På oppdrag frå KIFO gjennomførte Agderforskning, Kristiansand, ei undersøking av korleis situasjonen for dåpsopplæringa var fem år etter vedtaket i Kyrkjemøtet ¹⁰. Hovudinntrykka frå undersøkinga vart av Hernes oppsummert om lag slik:

Det var store variasjonar i korleis dåpsopplæringa vart gjennomført i kyrkjelydane, ikkje berre mellom ulike sokn og bispedøme, men også internt i den einskilde kyrkjelyd. Nokre kyrkjelydar hadde gode tradisjonar for barne- og ungdomsgrupper, medan dei hadde større vanskar med å følge opp samarbeidet med skule og barnehage. Ein kyrkjelyd kunne "ligge langt framme" på nokre område, men score svært lågt på andre satsingsområde. Dåpsamtalen sto sterkt med tanke på oppslutnaden. Det vart ført samtalar som i snitt varte meir enn 30 minutt med over

90% av dåpsforeldra. Men det var usikkert kor positivt foreldra opplevde samtalen. Tal frå undersøkinga kunne tyde på at dåpssamtalen scorte heller lågt samanlikna med andre tiltak som t.d. dåpshelsing, 4-års-bok osv. Samstundes var tala her usikre, då spørsmålet om dåpssamtalen var knytt saman med dåpsdagen i undersøkinga. Den relativt nye tradisjonen med dåpshelsingar hadde fått bra fotfeste. Halvparten av kyrkjelydane sende ut dåpshelsing til nesten alle borna på 1. 2. og 3. års dåpsdag.

4-årsboka var den store vinnaren. Utleveringa hadde stor oppslutnad (liksom dåpssamtalen). I tillegg var den populær blant foreldra.

Kontakten med barnehagen var i positiv utvikling i fleire kyrkjelydar. Medan dei store sokna i Oslo scorte lågt på mange aktivitetar, låg dei høgare enn mange andre når det gjaldt kontakt med barnehagane. Kontakten med skulane låg på eit klart høgare nivå enn kontakten med barnehagane og også her såg utviklinga ut til å gå i positiv retning.

Om lag 12% av årskulla deltok i frivillig organisasjonsaktivitet som til dømes søndagsskule og barnegrupper. Det såg ut til å vere størst oppslutnad om slike tiltak blant 7-åringane. Samstundes såg det ut til å vera stor gjennomtrekk. Når det gjaldt oppslutninga om dei kontinuerlege tiltaka var det større skilnader mellom bispedøma enn elles.

På spørsmålet om korleis foreldra tok vare på sitt opplæringsansvar, var det også nokre interessante funn. Foreldra grunngav manglande kristen oppseding av barna med for lite personleg syn for/eller interesse for kyrkja sin bodskap. Samstundes kunne det synast som om foreldra hadde sterkare intensjonar om å gje borna kristen oppseding enn deira praksis på området tilsa.

Elles kan det vere viktig å leggje merke til refleksjonane rundt lokalt planarbeid. Som vi har nemnt før, var ein viktig del av strategien for gjennomføringa av planen, at dei lokale kyrkjelydane skulle utvikle sine eigne lokale planar. Men i undersøkinga var det lokale planarbeidet ikkje ein forklaringsfaktor for aktivitetsmåla. Det kunne difor stillast spørsmålsteikn ved om planleggingsstrategien var effektiv, samanlikna med andre strategiar. Hernes meinte denne strategien hadde samanheng med den generelle planleggingsoptimismen som ein kunne spore i overgangen frå 1980 til 90-åra.

Ikkje mindre overraskande var funna knytt til kateketstillingane. I undersøkinga såg det ut til at kateketstillingane hadde lite å seie når det gjaldt å forklare variasjonar i aktivitetsmåla for dåpsopplæring. Dette meinte Hernes kunne vere interessant med tanke på profesjonalisering og arbeidsfordeling i kyrkjelydane og m.o.t forholdet mellom tilsette og frivillige medarbeidarar i opplæringa. Men det var også interessant med tanke på at ein frå kyrkjeleg hald i

sterk grad argumenterte for at gjennomføringa av planen var avhengig av ei utviding av talet på kateketar.

Til sist reflekterte Hernes ein del rundt det faktum at kyrkja sin eigenart i så liten grad kom til syne i undersøkinga. Med det meinte han at det stort sett vart argumentert og tenkt svært "dennesidig" i forhold til både tidlegare hendingar og framtidige ønske. Det handla mykje om økonomi og administrasjon, medan ein var mykje meir utydeleg på både innhald og arbeidsmåtar i dåpsopplæringsarbeidet.

Handsaminga på Kyrkjemøtet 1996

Komiteen som handsama rapporten på Kyrkjemøtet la vekt på at fokuseringa på planarbeidet i innføringsfasen hadde medverka til eit aukande medvit om dåpsopplæringa rundt om i kyrkjelydane. Ein var nøgd med at to tredjedelar av kyrkjelydane hadde vedteke ein lokal plan eller hadde ein slik under arbeid. Samstundes såg komiteen at det framleis var naudsynt med ei fokusering på dåpsopplæringa og tok til orde for å utvide hovudsatsingsområdet til å gjelde for perioden 1997-2001. Ein var oppteken av at tida no var inne til å setje i gang nye tiltak. Det framtidige arbeidet med planar måtte gå hand i hand med utbygging av dåpsopplæringa i kyrkjelyden. I den vidare satsinga på dåpsopplæring gjekk komiteen inn for å prioritere arbeidet med ein dåpsskule/kyrkjeskule for 6-åringar saman med dåpsopplæring i heimen og kyrkje- skule/barnehage-

samarbeidet. Elles hadde ein registrert at mykje av midlane frå Opplysningsvesenets fond hadde gått til det sentrale planet i kyrkja. No meinte ein det var på tide å bruke meir midlar på lokale og regionale tiltak, med særleg vekt på dei lokale. Samstundes ville ein føre vidare samarbeidsavtalen med IKO. Komiteen hevda at rekruttering til det frivillige arbeidet burde stå sentralt, og løfta også fram dei frivillige organisasjonane si rolle i dåpsopplæringa. Parallelt med dette såg ein at det etter kvart ville vere naudsynt å ta opp spørsmål knytt til arbeidsfordeling mellom frivillige og tilsette. Komiteen ville ha intensivert arbeidet for ei lovfesting av dåpsopplæringa og var oppteken av at ei slik lovfesting måtte utløyse ressursar til det lokale dåpsopplæringsarbeidet. Det vart dessutan understreka kor viktig det var å utvikle relevant materiale på samisk. Forholdet mellom avgrensa og kontinuerlege tiltak vart vurdert ut frå breidde og djup i opplæringa: "Komiteen vil understreke at både de avgrensede og de kontinuerlige tiltakene i dåpsopplæringen er viktige. De avgrensede når bredt ut – i mange tilfeller til hele årskullet, og gjennom de kontinuerlige kan menigheten følge opp grupper av barn gjennom flere år og ta vare på kjernen. Dette har stor betydning for framtidig rekruttering av medarbeidere».¹¹

Kyrkjemøtet sitt vedtak i saka reflekterer i stor grad komiteen sine synspunkt. Møtet ville arbeide for at alle kyrkje-lydar skulle vedta og setje i verk lokale planar innan ein 2-årsperiode. Den vidare satsinga skulle fokusere på heimen,

dåpsskule for 6-åringar, rekruttering og oppfølging av frivillige medarbeidarar, samt skule/barnehage-samarbeidet. Lovfesting av retten til dåps- og konfirmasjonsundervisning var ei ståande utfordring saman med sikringa av naudsynte økonomiske rammevilkår for dåpsopplæringa. Kyrkjemøtet la til grunn at det lokale undervisningsarbeidet ville føresetje heil- eller deltidslønna undervisningspersonell i alle kyrkjelydar. Det vart vedteke at dåpsopplæring, med vekt på lokal og regional satsing, framleis skulle vere hovudsatsingsområdet. Dei frivillige organisasjonane si rolle vart understreka. Samisk kyrkjeråd vart utfordra til å følgje opp dåpsopplæringsplanen med vekt på utvikling av materiell.

2.1.3 Plan for konfirmasjonstiden i Den norske kirke

”Plan for konfirmasjonstiden i Den norske kirke” ble vedtatt av Kirkemøtet 1997, og er en revidert utgave av Plan for konfirmasjonstiden fra 1978. I revisjonen er viktige prinsipper videreført og gjort tydeligere: Konfirmantens tilhørighet til og deltagelse i menighetens liv, bruk av varierte samværs- og arbeidsformer, oppmuntring til økt samarbeid med det kristne ungdomsarbeidet, og oppmerksomhet på konfirmantene selv som viktige ressurser i konfirmasjonstiden. Den reviderte planen er en retningsgivende rammeplan som skal gi den enkelte menighet grunnlag og retningslinjer for arbeidet med den lokale

planen for konfirmasjonstiden. Hensikten er å sikre både enhet og mangfold i kirkens konfirmasjonsopplæring.

Plan for konfirmasjonstiden – en del av Plan for dåpsopplæring

Det er naturlig å se Plan for Dåpsopplæring og Plan for konfirmasjonstiden i sammenheng. Konfirmasjonstiden faller innenfor målgruppen 13-15 år, og er den siste av de avgrensede arbeidsmåtene i dåpsopplæringsplanen. Strukturen i den reviderte planen bygger derfor i hovedsak på den samme strukturen som man finner i Plan for dåpsopplæring. I menighetene blir det viktig at konfirmasjonsopplæringen bygger videre på det arbeidet som er gjort innenfor dåpsopplæringen, og at man tar utgangspunkt i hvor mye eller lite av Plan for dåpsopplæring som gjennomføres, og hvilken bredde tiltakene har.

Målet med konfirmasjonstiden

Formålsbestemmelsen, som er videreført i den nye planen, sier noe om formålet med konfirmasjonstiden: “Formålet for konfirmasjonstiden er å vekke og styrke troens liv som gis i dåpen, for at de unge kan leve i menighetens fellesskap og vokse som Jesu Kristi disipler.”

Konfirmasjonstidens basis og forutsetning er dåpen. Konfirmasjonstidens oppgave blir derfor å vekke og styrke den troen som konfirmantene fikk i dåpen. For noen konfirmanter betyr dette en naturlig videreføring. For

andre betyr det at de får møte aspekter og dimensjoner som de opplever som nye og fremmede. Felles for dem alle er at de er en del av menighetens fellesskap, og at de må hjelpes til å finne sin plass i dette fellesskapet.

Konfirmasjonstidens pedagogikk

Konfirmantene kommer til konfirmasjonstiden med sin livssituasjon og sin troshistorie. Arbeidet skal legges opp slik at konfirmantene opplever å bli tatt på alvor og møtt med respekt og forståelse. En viktig forutsetning for at dette skal kunne skje, er at det blir gitt tid og rom for å skape åpenhet og trygghet. Planen legger derfor stor vekt på betydningen av et godt læringsmiljø, og viser blant annet til hvordan disippelflokken fungerte som fellesskap. Planen sier også noe om at kristen opplæring er en prosess hvor vekselvirkningen mellom kunnskap og kjennskap er grunnleggende. Med kunnskap menes både fakta, forståelse og ferdigheter, og kjennskap innebærer både opplevelse, erfaring og fortrolighet. Konfirmanten skal bli utfordret både intellektuelt, følelsesmessig, holdningsmessig og på handlingsplanet, slik at den kristne kunnskapen og kjennskapen kan være basis for et personlig forhold til Gud.

Konfirmasjonstidens metodikk (arbeidsformer)

Plan for konfirmasjonstiden skiller mellom obligatoriske og valgfrie arbeidsformer. De obligatoriske arbeidsformene, som omfatter gudstjenester, undervisning, diakoni og andaktsliv, skal alle konfirmantene delta i. Disse hovedar-

beidsformene kan finne sted i egne samvær, men bør også flettes inn i andre arbeidsformer. De valgfrie arbeidsformene er arbeidsformer det kan være aktuelt å gi tilbud om, f.eks deltagelse i ungdomsarbeid, smågrupper, konfirmantleir, musikk/sang/drama og prosjektarbeid. Planen understreker at det bør legges til rette for at konfirmantene kan få velge mellom ulike arbeidsformer som en større eller mindre del av konfirmasjonstiden. Menighetsrådet avgjør hvilke valgfrie arbeidsformer det skal gis tilbud om i menighetens konfirmasjonsopplæring.

Konfirmasjonstidens innhold

Konfirmasjonstidens innhold kan samles i fire hovedemner som tilsvarer hovedemnene fra Plan for dåpsopplæring. De fire hovedemnene i Plan for konfirmasjonstiden er "Konfirmanten og Gud", "Konfirmanten i menigheten", "Konfirmanten i Guds verden" og "Bibelen". Innenfor hvert av hovedemnene gis det forslag til enkeltemner og tekster, samt forslag til sammenhengende lesning som utgangspunkt til det lokale planarbeidet.

Rammebetingelser

Konfirmasjonstiden har et omfang som tilsvarer 45 samvær à 45 minutter. Samværene skal fordeles over 8 måneder. Uavhengig av hvilke arbeidsformer menighetsrådet velger, forutsettes det en jevnlig kontakt mellom menighet og konfirmanter i de 8 månedene som konfirmasjonstiden varer. Menighetsrådet har, på vegne av menigheten, ansvar

for å vedta og iverksette planer for dåpsopplæringen i menigheten, herunder lokal plan for konfirmasjonstiden, innenfor de rammer og bestemmelser som Plan for konfirmasjonstiden i Den norske kirke gir.

Samarbeid

Det er en forutsetning at menighetens ansatte og menighetsrådet samarbeider om den lokale plan for konfirmasjonstiden. Der det ligger til rette for det, er det også en forutsetning at menighetsrådet inngår samarbeid med de frivillige kristelige organisasjonene. Samarbeidet bør omfatte både planleggingen og gjennomføringen av konfirmasjonsprogrammet, og tiltak som kan bidra til at konfirmantene forblir i det kristne fellesskapet etter konfirmasjonstiden. Andre viktige og naturlige samarbeidspartnere er foreldre/foresatte og skolen.

2.2. Tilstandsrapport

2.2.1. Talet på døypte

Storparten av det norske folket vel å døype borna sine. Det er grunn til å rekne med at over 90% av medlemmene i Den norske kyrkja ber borna sine til dåpen. I medlemsundersøkinga, som vart gjennomført i 2000, svarte rundt 95% av medlemmene med born at dei hadde valt å døype borna sine.¹² Men ser vi på utviklinga i dåpsprosenten dei siste 30 åra i forhold til folketalet, er det likevel klart at

talet på døypte har gått ned. I 1970 var dåpsprosenten i forhold til fødselstala på 96,2 %. I 1987 var talet nede i 79,4%. Sidan 1987 har talet på døypte gått oppover og etter kvart flata ut.¹³ Den store nedgangen i perioden 1970-1987 kan ha fleire årsaker. Det religiøse kartet i landet vårt endra seg i denne perioden i og med at store grupper innvandrarak tilhørde andre trus- og kyrkjesamfunn. Det kom samstundes ein generasjon med foreldre som truleg var meir sekulariserte enn tidlegare generasjonar. Abortkampen påverka mange sitt forhold til kyrkja og det vart sett i gang massive kampanjar for å oppmode til utmelding av Den norske kyrkja. Dessutan var dette starten på ein periode med omfattande folkeflytting innanlands og større grad av individualisering.

Dåpsprosenten i forhold til fødde var i 1997 på heile 84,1 %. Ein må heilt attende til 1983 for å finne eit høgare dåpstal. 2,3% av desse var 12 år eller eldre. I 1998 vart 47 285 born medlemmer i Den norske kyrkja gjennom dåp. Dette utgjorde 81,0 % av dei som var fødde det året. I tillegg til dette var det 1 177 personar (om lag 2,4%) som valde å la seg døype i ein alder av 12 år eller eldre. Slår vi desse tala saman, slik det er gjort i tidlegare års statistikkar, blir talet på døypte i forhold til fødde på 83,0%.

Tala for 1999 syner ein klår nedgang i forhold til folketallet; dåpsprosenten var då på 81% . Om lag 2% av desse var 12 år eller eldre. Sjølv om dåpsprosenten har gått litt ned,

etter at den hadde eit høgdepunkt i 1997, ser det ut til at den er i ferd med å stabilisere seg i forhold til den religiøse samansetninga i folket. I 2000 var dåpsprosenten av antal fødte soleis 81,1%. Mykje tyder på at dåpsprosenten no ganske gjennomgåande ligg litt under medlemsprosenten i den aktuelle (fertile) aldersgruppa.

2.2.2. Utviklinga i satsingsperioden 1997-2001
Etter rapporteringa til Kyrkjemøtet i 1996 er det ikkje gjort noko undersøking av dåpsopplæringa i Den norske kyrkja, tilsvarande den vi har presentert ovanfor. Det materialet vi har å halde oss til når vi skal sjå på perioden etter 1996, er "Menighetens årsstatistikk" og dei tala som kjem fram i den samanhengen. Årsstatistikken kan gje ein viss oversikt over kor mange barn og unge som blir omfatta av kyrkja sitt dåpsopplæringstilbod. Informasjonen er bygd på anslag i kyrkjelydane over kor mange deltakarar det er på dei ulike tiltaka, og omfattar slik sett det vi kan kalle aktivitetsmedlemmer. Det er uklart i kva grad kyrkjelydane også reknar dei frivillige organisasjonane sine tilbod med i årsstatistikken. Truleg skjer dette nokre stader og andre ikkje. Det er difor naudsynt å utfylle biletet med informasjon om dei frivillige organisasjonane si utvikling. Statens Ungdoms og Adopsjonskontor set på medlemsoversikter som gjev nyttig informasjon om utviklinga av medlemsmassen åt dei kristne organisasjonane. Her er det dei faste betalande medlemmer som er rekna med. Kor mange aktivitetsmedlemmer organisasjonane eventuelt har ut over

dei fast betalande, har vi ingen informasjon om.

Vi ser det også som nyttig i denne samanhengen å gje ein kort presentasjon av dei funna som er gjort i samband med forskning omkring den generelle utviklinga i frivillig innsats her i landet.

I tillegg til dette gjev undersøkinga blant medlemmene i Den norske kyrkja, som vart gjennomført av Stiftelsen Kirkeforskning i år 2000, verdfulle opplysningar om kva erfaringar medlemmene har med dåp og dåpsopplæring i Den norske kyrkja og om kva forventningar dei har til dåpsopplæringa. Målgruppa i undersøkinga var medlemmer over 18 år.

Kyrkja har sett inn relativt store økonomiske ressursar i satsinga på dåpsopplæring. I rapporten til Kyrkjemøtet for fyrste del av satsingsperioden 1991-96 hadde det totalt blitt tildelt 18 314 000 kroner. Det utgjør eit snitt på om lag 4,6 mill i året.¹⁴

Ser vi på årsmeldingane frå Kyrkjerådet i perioden 1997-99, er det totalt brukt 9 786 450 av OVF-midlane til tiltak innanfor området: Plan for dåpsopplæring¹⁵ Det er utgjert i underkant av 3,3 mill i året. Av desse er 6 932 450 tildelt over Bispedømeråda sin del og dei resterande 2 854 000 over Kyrkjemøtet sin del. Av Kyrkjemøtet sin del har storparten av midlane tilfalle kyrkjerådsprosjekt eller IKO.

Totalt har desse institusjonane forvalta om lag 2 mill av den totale tildelinga over Kyrkjemøtet sin del.¹⁶ Dei resterande midlane er i hovudsak fordelt mellom frivillige barne- og ungdomsorganisasjonar. Tildelinga over bispedømeråda sin del blir stort sett fordelt mellom tiltak i regi av frivillige barne- og ungdomsorganisasjonar, tiltak i eigen regi og lokale tiltak (oftast sokneråd). Det er stor forskjell mellom bispedømeråda når det gjeld fordelinga mellom desse gruppene. I 1999 hadde til dømes Oslo Bispedømeråd tildelt 34% av sine midlar til tiltak i regi av organisasjonar, medan Nord-Hålogaland ikkje hadde tildelt organisasjonane midlar i det heile.

Menighetens årsstatistikk 1997, 1998 og 1999¹⁷

I 1997 vart det teke i bruk eit nytt og omfattande skjema for innhenting av "kyrkjeleg årsstatistikk". Dei tala som etter kvart har blitt rapportert inn, gjev eit interessant bilete av situasjonen i Den norske kyrkjas kyrkjelydar og bispedøme. Men samstundes må ein rekne med at det, i alle fall i ein innkjøringsfase, har oppstått feil og manglar i det statistiske materialet. Rutinene for rapportering er enno ikkje innarbeidd i kyrkjelydane, og spørsmåla kunne trengje presiseringar for å unngå mistydingar. Vi skal her sjå på tala for 1997, 1998 og 1999. I statistikken frå 1998 er det gjort ein del endringar/presiseringar i rettleiinga som gjer at tala frå 1997 og 1998/99 ikkje utan vidare kan samanliknast. Dessutan er talet på gyldige einingar ikkje alltid komplett. Det vil seie at ikkje alle dei 1313

sokna har fylt inn dei naudsynte opplysningar. Dette kan gje feilmarginar. Vi vil kome attende til dette der det er naudsynt. (N) = talet på einingar.

Kontakt med barnehagen og skulen

I følge statistikken kan kyrkja sin kontakt med barnehagen ha blitt dårlegare i perioden 1997-99. Talet på barnehagegudstenester gjekk attende, og sjølv om det stadig vart fleire barnehagebarn, vart det færre og færre deltakarar på barnehagegudstenestene. I dei fleste bispedøme hadde det også vore ein markant nedgang i dei kyrkeleg tilsette sine besøk i barnehagane i denne perioden og det vart halde stadig færre møte med dei barnehagetilsette. Dette kan ha sin grunn i at kyrkjas tilsette byrja å nedprioritere barnehagane, eller det kunne hengje saman med manglande tid og ressursar til slike besøk. Men tala kan også reflektere ein viss skepsis frå dei tilsette i barnehagane si side eller frå foreldra. Det einaste lyspunktet er å finna i talet på barnehagebesøk i kyrkja, omvisningar m.m. Her er tala relativt stabile, og deltakartalet er meir positivt. Sokna hadde i snitt 1,5 barnehagebesøk i året.

Sidan vi berre har tala frå dei tre siste åra å halda oss til, og vi dessutan veit at det statistiske materialet kan vera mangelfullt, skal vi vere forsiktig med å seia noko heilt sikkert om utviklinga i forholdet mellom kyrkja og barnehagane. Men årsstatistikken kan bera bod om at dette er eit felt som det bør sjåast nærare på.

Kontakten med skulen ser derimot ut til å ha stabilisert seg i den same perioden. Det vart halde i snitt om lag 3,1 skulegudstenester pr. sokn i året, og skulegudstenestene syntes å stå seg som eit fast tiltak for barn og unge. Det same gjaldt klassebesøk i kyrkja. Tala reflekterer at skulen var flink til å oppsøkje kyrkja, men statistikken fortel samstundes om ein nedgang i trafikken den andre vegen. Dei kyrkjeleg tilsette sine besøk på skulen vart sjeldnare og stadig færre kom for å halde andakt på skulen, eller ha møte med lærarane.

Dersom statistikken stemmer, kan vi spore nokre av dei same utviklingstrekk i forhold til skulen som vi fann i samband med barnehagen. Kyrkjias tilsette synest å vera stadig mindre oppsøkjande i arbeidet sitt.

Kristent barnarbeid

Som vi har sett ovanfor, skil ein i Plan for dåpsopplæring mellom to ulike arbeidsmåtar, dei kontinuerlege og dei avgrensa. I arbeidet med å innhente statistikk frå kyrkjelydane har ein halde seg til den same todelinga. Dette har vist seg å skape nokre utfordringar for den som skal tolke datane.¹⁸

I 1997 rekna ein med at kyrkjelydane hadde regelmessig kontakt med rundt 12% av dei døypte, dvs. 98 000 barn. Dersom tala i årsstatistikken for 1999 gjev eit nokolunde rett bilete av utviklinga, hadde denne gruppa krympa med

¼ på tre år. Samstundes var det stadig færre sokn som rapporterte inn kor mange regelmessige tiltak dei hadde for barn. Det er vanskeleg å vite kva som er grunnen til den mangelfulle rapporteringa frå sokna. I verste fall kan det vere at slike tiltak ikkje eksisterte, i alle fall ikkje i kyrkjelyden sin regi. Ei anna forklaring kan liggje i at sokna i 1997 i større grad inkluderte tiltak i regi av dei frivillige kristne organisasjonane i sine rapportar enn dei seinare har gjort. Det statistiske materialet er for usikkert til at vi i dag kan seie noko sikkert om kor mange barn kyrkja når gjennom sine kontinuerlege tiltak. Lokale undersøkingar kunne her gje eit utfyllande bilete og eventuelt fortelje om tala på landsplan er representative.

Når det gjeld dei avgrensa tiltaka, melde kyrkjelydane at det i 1997 fanst omlag 5000 slike. Statistikken frå 1998 kunne tyde på at nedgangen også var stor når det gjaldt dei avgrensa tiltaka. Den var på heile 1,1 tiltak pr. sokn på eitt år, dvs frå 4,0 i 1997 til 2,9 i 1998. Men i 1999 hadde dei avgrensa tiltaka stabilisert seg på 2,9 tiltak pr. sokn. Dette kan vere ein varsel om at dei tala som vart rapportert inn i 1997, var for høge og at dei etter kvart er blitt justert til eit meir korrekt nivå.

Til saman deltok vel 130.000 barn på dei avgrensa tiltaka i 1997, eit snitt på nesten 115 barn pr. sokn. Talet på deltakarar var i 1998 rapportert til å vere 119 250. Det var ein nedgang i forhold til 1997. Medan i 1999 viste deltakarta-

let derimot ein oppgang igjen til 125 539. Legg vi saman talet på deltakarar i dei avgrensa og dei kontinuerlege tiltaka, kan vi konkludere med at kyrkjelydane i Dnk i 1997 nådde omlag kvart fjerde barn i aldersgruppa mellom 0 og 14 år.¹⁹ I 1999 er det ikkje grunn til å tru at ein nådde fleire enn 1 av 5 barn i aldersgruppa 0-15 år, trass i ei lita auke i oppslutnaden om dei avgrensa tiltaka i 1999. Truleg er det reelle talet lågare enn 20%, av di fleire av barna nok er registrert i begge kategoriane, og er "gjengangarar" i dei ulike aktivitetane. Med dei tala som er registrert i 1998 og 1999 synest det som om kyrkja for kvart år som går, har stadig mindre av den regelmessige kontakten med sine døypte medlemmer i alderen 0-15 år.

På den andre sida kan statistikken frå 1999 gje von om at kyrkja si satsing på avgrensa tiltak har vore ein veg å gå. Talet på avgrensa tiltak har halde seg stabil og oppslutnaden har hatt ein liten framgang. Når det gjeld dei regelmessige tiltaka derimot, teiknar det seg eit mykje mørkare bilete. Her fortset tilbakegangen, både med omsyn til tiltak og deltakartal. Talet på deltakarar har minka med rundt 25 000 på to år. Kan det vere eit teikn på at barna ikkje lenger deltek like aktivt på slike regelmessige tiltak? Er det fordi dei manglar interesse for - eller tid til - dette? Eller er det eit uttrykk for at kyrkjelydane ikkje lenger har ressursar til å tilby faste aktivitetar? Vi vil kome attende til desse spørsmåla i samband med gjennomgangen av funna frå medlemsundersøkinga. Der får vi mellom anna eit innsyn i kva

behov foreldra gjev uttrykk for når det gjeld dåpsopplæringstiltak

I skjemaet til kyrkjelydane sin årsrapport er det også teke med ein rubrikk som viser talet på frivillige medarbeidarar/leiarar i kyrkjelyden sitt barnearbeid. I følgje statistikken har det vore ein ganske stor stabilitet i talet på medarbeidarar.

Dåpsopplæring som konfirmasjonsundervisning
Talet på konfirmantar i forhold til den totale gruppa 15-åringar har sidan 1990 sunke med om lag ein prosent i året. Dei siste 40 åra har prosentdelen konfirmantar gått ned med om lag 20%, frå 93% i 1960 til 73,3 % i 1998 og 71,7% i 1999.

Det er berre dei døypte som kan bli konfirmert i Den norske kyrkja. Det kan difor vere interessant å samanlikne dåpstala frå til dømes 1983/84 med talet på konfirmerte i 1998/99. Gjer vi det, ser vi at 90% av dei som var døypte i 1983 valde å la seg konfirmere i 1998. I 1999 var prosenten oppe i 91% samanlikna med dåpstala femten år før. Dette kan tyde at det ikkje berre er dåpstal, eller talet på vigsler og gravferder som har halde seg noko lunde stabile dei siste åra, men også talet på konfirmantar i forhold til talet på medlemmer i Den norske kyrkja. Nedgangen i konfirmanttalet er på mange vis også knytt til den generelle pluralistiske utviklinga av samfunnet. Men kyrkja kan

likevel ikkje sjå bort frå at det kvart år er rundt 10 prosent av dei som er døypte i Den norske kyrkja, som vel å ikkje la seg konfirmere.

Ordninga med *konfirmasjonsundervisning i skulen* har lange tradisjonar i landet vårt. Dagens lovgjeving opnar for undervisning to timar i veka dersom opplæringa varer eit halvt skuleår, og ein time i veka dersom opplæringa varer lenger enn eit halvt skuleår. Det eksisterer ei rekkje ulike ordningar av denne opplæringa. Kort kan dei bli summert opp slik:

- Undervisning i skulen sine lokale og skulen si tid
- Undervisning i skulen sine lokale utanom skulen si tid (ofte rett etter skulen er slutt)
- Undervisning i skulen si tid, men utanfor skulen sine lokale (kyrkja sine lokale eller t.d. bedehus)
- Delar av undervisninga i skulen si tid

Dei kyrkjelege styresmaktene og kommunen avgjer i fellesskap om det er ønskjeleg med ei slik ordning av konfirmasjonsundervisninga. Skulen har dessutan ofte gjeve elevane fri ein dag i samband med konfirmant-weekendar. Vi har ingen oversikt over omfanget av slikt fritak. Men utvalet har kartlagt omfanget av konfirmasjonsundervisning i skuletida i tre av Den norske kyrkja sine bispedøme i 1999. Dei aktuelle bispedøma er Bjørgvin, Nidaros og Nord-Hålogaland. Dei innkomne rapportane syner at:

I Nord-Hålogaland, med totalt 67 sokn, var det 20 sokn som har all konfirmantundervisning i skuletida, og 12 sokn som har delar av konfirmasjonsundervisninga i skuletida. *Nesten halvparten av sokna (47,7%) har altså heile eller delar av undervisninga i skulen si tid.* Nokre stader hadde ein konfirmasjonsundervisninga i skulen sine lokale, rett etter ordinær skule.

I Bjørgvin kom det inn rapportar frå om lag 184 av totalt 202 sokn. Av desse 184 hadde 102 sokn konfirmasjonsundervisninga heilt eller delvis i skulen si tid. Det vil seie at godt over halvparten av dei sokna vi fekk rapport frå, 55,4%, hadde *konfirmasjonsundervisninga heilt eller delvis i skulen si tid.* I Vesthordland prosti vart det rapportert om at to sokn, Fjell og Sund sokn, hadde fem heile skuledagar fordelt over heile konfirmantåret per konfirmantgruppe. Totalt fekk desse sokna 35 timar frå skulen si tid i løpet av eit år. Også andre stader i landet eksisterte det slike ordningar, stundom kombinert med avspasering av skulen si tid, til dømes ved konfirmant-weekendar. Frå Nordhordland prosti vart det meldt om at konfirmasjonsundervisninga syntes å vera på veg ut av skuletida.

I Nidaros var det berre fem sokn som ikkje hadde sendt rapport. Tala her syner at 43 av 131 sokn har konfirmasjonsundervisning i skulen si tid. *Det utgjorde 32,8% av sokna.* Mange opplyste at undervisninga foregjekk i skulen sine lokale, sjølv om det ikkje var i skulen si tid.

Kartlegginga av konfirmantundervisninga, som var konsentrert om tre utvalde bispedøme, gjev sjølvsagt eit avgrensa bilete. Men det gjekk fram av materialet at det var stor variasjon i organiseringa av konfirmasjonsundervisninga. Det eksisterte stor grad av lokal tilpassing, ofte i nært samarbeid med skulen. *Rundt halvparten av sokna hadde delar eller heile undervisninga i skulen si tid.* Samstundes er det verd å merke seg dei store forskjellane mellom by og land. I Bjørgvin var det til dømes ingen av prostia i byen (av dei som svarte) som hadde konfirmasjonsundervisning i skulen. Difor kan vi rekne med at vi ville få eit heilt anna bilete dersom vi undersøkte *talet på konfirmantar* som fekk undervisning i skulen.

Truleg vil vi finne det same biletet i andre bispedøme: Konfirmasjonsundervisning i skulen er hovudsakleg eit distriktsfenomen.

Vi har her ikkje hatt høve til å gå nærare inn på utviklingstendensar. Vårt materiale gjev inga oversikt over utviklinga, då vi berre såg på tala frå 1999. Der rapportørane, i samtalar med sekretariatet, har forklart kvifor undervisninga er lagt til skuletida, er det argumentert med praktiske spørsmål knytt til organisering, kommunikasjon, prestane sin arbeidskapasitet i eineprestegjeld osv.

Human-Etisk Forbund høyrer til blant dei som er kritiske til ordninga med konfirmasjonsopplæring i skulen. Rett

nok har alle minoritetane fått den same retten til konfirmasjonsopplæring eller motsvarande i skuletida, men det er i følge HEF berre majoriteten som i dag har høve til å dra nytte av ordninga.²⁰

Dåpsopplæring som ungdomsarbeid (15-24 år)
I følge kyrkjjas egne statistikkar blir ungdomsarbeidet i regi av dei lokale kyrkjelydane svekka for kvart år som går. Nedgangen er merkbar både i dei avgrensa og dei kontinuerlege tiltaka. Samanlikna med barnegruppa har vi her ein vesentleg forskjell. I barnegruppa hadde dei avgrensa tiltaka halde seg relativt stabile. Dette gjeld ikkje dei unge. Her er det tilbakegang langs heile linja. Medan kyrkjelydane i 1997 hadde eit snitt på 1,5 regelmessige tiltak for ungdommar, var snittet i 1999 på 1,2. Berre på tre år kan det ha vore ein nedgang i deltakar-talet på heile 25% på landsbasis.²¹

For denne gruppa er det, som nemnt over, heller ikkje lyspunkt å finne i oppslutninga om dei avgrensa tiltaka. Det var i 1997 eit snitt på 1,9 avgrensa tiltak pr. sokn, medan snittet i 1999 var nede i knapt 1,2. Deltakartalet gjekk også relativt sterkt attende, frå eit snitt på rundt 57 pr sokn til 44.

Talet på frivillige *leiarar eller medhjelparar* syntes også her å ha halde seg relativt stabilt, sjølv om ein kan spore ein liten nedgang.

Samarbeid med dei frivillige organisasjonane
Årsstatistikken kan, som vi har nemnt tidlegare, gje ein viss peikepinn på omfanget av aktivitetar for barn og unge som er registrert i kyrkjelydane, og talet på deltakarar i desse aktivitetane. Det tala ikkje seier noko sikkert om, er dei frivillige organisasjonane sine aktivitetar og kor mange desse aktivitetane famnar.

Plan for dåpsopplæring i Den norske kyrkja tiltrur dei frivillige barne- og ungdomsorganisasjonane ei viktig rolle i opplæringa: "I mange kyrkjelydar driv frivillige organisasjonar eit omfattande barne- og ungdomsarbeid. Ein må ikkje sjå på dette arbeidet som noko ved sida av kyrkjelyden sitt arbeid. Det må vere ein del av heilskapstanken for dåpsopplæringa i kyrkjelyden. Mange av organisasjonane ønskjer å sjå barne- og ungdomsarbeidet sitt som ein del av kyrkja si dåpsopplæring. Slik bør det også oppfattast frå kyrkjelyden si side..."²²

Dei frivillige organisasjonane understrekar sin sjølvstendige status i forhold til kyrkjelydane, samstundes som dei vil ivareta kyrkjens dåpsopplæring på vegne av kyrkjelyden. Dette kan skape vanskar når kyrkjelyden skal rapportere om sitt dåpsopplæringsarbeid. Nokre kyrkjelydar inkluderer dei frivillige organisasjonane sine aktivitetar i sin rapport, medan andre ikkje gjer det. Det reelle talet på deltakarar i opplæringsprogrammet er difor uklart. Ein reknar med at ein stor del av det kontinuerlege arbeidet

blir drive av frivillige organisasjonar, utan at ein har noko tal som kan stadfeste dette.

Statistikken frå kyrkjelydane syner ein markant nedgang i barne- og ungdomsarbeidet. Kan det vere at oppslutnaden om dei frivillige organisasjonane sine aktivitetar kan kompensere for denne nedgangen?

Ved å innhente informasjon frå Statens ungdoms- og adopsjonskontor (SUA), som har ansvaret for utbetaling av støtte (per medlem) til barne- og ungdomsorganisasjonane, kan ein få eit bilete av utviklinga i desse organisasjonane. I 1998 vart reglane for utbetaling endra på grunn av at ein oppdaga stor overrapportering, ikkje minst frå dei politiske ungdomslaga, noko som medførte for store utbetalningar. Også i 1992 var det gjort endringar i regelverket. I praksis kan desse endringane ha påverka statistikken gjennom heile 90-talet.

Det har mellom anna blitt strengare krav til registrering. Kvart medlem skal registrerast med namn og adresse, og medlemslistene skal vere underteikna av to personar. Dette er ei stor administrativ utfordring for mange sekretariat. Lokale lag sender inn ufullstendige lister eller let vere å sende inn listene. Ordninga blir dermed avhengig av ein del administrasjonskapasitet i alle ledd og av at sentralledet fungerer. Den sentrale organisasjonen må ofte jobbe

hardt for å få dei lokale laga til å sende inn sine lister. Små organisasjonar kan kome dårleg ut med omsyn til statistikk over teljande medlemmer på grunn av sjukdom eller permisjonar i sekretariatet. Nokre organisasjonar rapporterer om auke i talet på betalande medlemmer, men nedgang i teljande medlemmer. Einskilde lag kan medvite underslå medlemmer overfor sentralleddet for å behalde kontingentar lokalt. Organisasjonane sin kontingentpolitikk verkar inn. Det har også mykje å seie kva rapporteringsrutiner organisasjonane har. Til dømes kan flytting av ansvaret for å samle inn medlemsregister frå regionalt til sentralt nivå innebere store endringar i medlemstalet.

Dei frivillige organisasjonane synest gjennomgåande å vere svært skeptiske til dagens støtteordning og ikkje minst til ein ureflektert bruk av tala frå Statens Ungdoms- og Adopsjonskontor. Det er difor naudsynt å ha dei svake punkta ved registreringsordninga i mente når det blir vist til denne statistikken.

Tala i vår oversikt refererer til tilskotsåret, medan tala baserer seg på dei registreringane som er gjort i grunnlagsåret, to år før. F. eks. 1998 = grunnlagsår, 1999 = søknadsår, 2000 = tilskotsår. Talet på reelle medlemmer, må difor "setjast attende" to år i forhold til dokumentasjonen frå SUA. Det er også verd å merke seg at det berre er dei innmelde medlemmene under 25 (26) år og talet på lokalgrupper som her blir rekna med. Aktivitetsmedlem-

mer er ikkje registrert. Vi veit lite om kor mange barn og unge som tek del i dei frivillige organisasjonane sine ulike aktivitetar, utan å vere medlemmer i organisasjonane.

Tala frå Statens Ungdoms- og adopsjonskontor er uomtvistelege, og trass i svake sider ved registreringsordninga, er det liten grunn til å ta lett på dei tala som her ligg føre. I perioden 1980(78) – 2001(99) har det vore ein dramatisk nedgang i dei fleste kristne barne- og ungdomsorganisasjonar sin medlemsmasse. Nokre få har ein auke i medlemstalet, men dette er i utgangspunktet små organisasjonar i den store samanhengen.²³

Medlemstal for åra 1980(1978), 85(1983), 90(1988), 95(1993), 2000(1998) og 2001(1999)

Årstal:	1980	1985	1990	1995	2000	2001
Den norske Santalmisjon B&U	9 994	8 426	6 407	5 502	3 112	11 519 ²⁴
DVI	14 191	12 398	12 493	10 800	4 042	4 107 ²⁵
Indremisj. Barn og unge:	26 539	27 384	23 119	19 366	9 334	
Norges KFUK/M	43 000	32 000	18 250	16 070	12 000 ²⁶	10 715
NKSS	10 197	8 606	8 385	5 022	1 710	2 106
NLM	28 612	25 700	21 750	19 580	8 466 ²⁷	8 050
NMS-U	13 144	14 147	13 107	11 448	4 689	4 462
Norsk Søndagsskoleforbund	156 532	98 277	37 588	31 595	27 841	25 811
	302 209	226 938	141 099	119 383	71 194	66 770

Unntak frå denne utviklinga er nokre av dei nyetablerte ungdomsorganisasjonane:

Årstal		1995	2000	2001
Kristen Idrettskontakt:	1727(91)	2 900	3 377	3 542
Ung Kirkesang		2 787	3 088	3 030
Ny Generasjon:	275 (98)		1 821	1 780 ²⁸

Tala på lokallag understrekar vidare krisa i det kristne barne- og ungdomsarbeidet, sett frå eit dåpsopplæringsperspektiv, men også her er det nokre unnatak.

Årstal	1985	1990	1995	2000	2001
Den norske Santalmisjon B&U:	545	323	279	131	443 ²⁹
DVI	547	565	425	169	162
Indremisj. barn og unge:	1 235	897	854	292	
Norges KFUK/M	1 264	545	478	356	323
NKSS	498	278	154	73	78
NLM	1 678	1 513	1 210	395	386
NMS-U	761	559	497	222	205
Norsk Søndagsskoleforbund	3 230	2 627	1 280	1 305	1305
<i>Unnataket er:</i>					
Kristen idrettskontakt	-	39	100	111	120
Ung Kirkesang		-	109	117	120

Norsk Søndagsskoleforbund har gått opp litt i talet på lokallag mot slutten av perioden. I år 1999 har talet på lokallag stabilisert seg. Norges Kristelige Student- og Skoleungdomslag (NKSS) synest også å ha klart å snu den negative utviklinga og har kunna føre opp nokre fleire lokallag i rapporten frå 1999. Medlemstala frå denne organisasjonen peikar også i retning av ei meir positiv utvikling. Det same gjeld medlemstalet siste året frå indremisjonsforbundets barne- og ungdomsarbeid.

Situasjonen i andre kyrkjer- og trussamfunn i Noreg og utviklinga i anna frivillig barne- og ungdomsarbeid

Når det gjeld situasjonen i andre kristne barne- og ungdomsorganisasjonar, er utviklinga like tydleg. Våre søsterkyrkjer slit med dei same problema som vi gjer i Den norske kyrkja. Dei nye kristne fellesskapa som er etablert frå 80-talet og utover, fortel derimot at dei har hatt ei jamn auke i medlemsmassen. Samstundes er tala her mykje meir usikre, då dei ikkje er registrert og får støtte per medlem. Medlemstala er basert på egne anslag over aktivitetsmedlemmar.³⁰

Nedgangen i medlemstalet i dei kristne barne- og ungdomsorganisasjonane er ikkje unik. Andre slit også med å rekruttere medlemmer og halde på dei. Dette synest å gjelde for dei tradisjonelle ungdomslaga så vel som for musikkorps og politiske parti. Framfylkingen hadde ein nedgang i talet på medlemmer frå 16 912 i 1980 til 1 096 i år 2000. Norges Bygdeungdomslag og Noregs ungdomslag hadde den same dramatiske utviklinga. Det gjekk også nedover med musikkorpsa. Norges Musikkorpsforbund fekk redusert talet på medlemmer frå 78 983 i 1978 til 40 946 i 1999. Dei flest politiske parti gjekk også sterkt tilbake. Miljøverngrupper som Natur og Ungdom har vore relativt stabile, og har gått opp noko om vi samanliknar med 1980-tala. Blekkulfs miljødetektiver, som nesten fekk halvert medlemstalet frå 3 964 i 1994 til 1 981 i 1998, har fått ein voldsom oppsving i 1999 med heile 4 452 medlemmer, skal ein tru tala frå Statens Ungdoms- og adopsjonskontor. Norges speiderforbund sitt medlemstalt vart meir enn halvert i løpet av ti år: 1998 hadde dei 19 363 medlemmar mot 44 412 i 1978. I 1999 gjekk det vidare nedover. Dette året rapporterer dei om 16 562 medlemmer. Nyoppretta grupper kan vise til framgang, men ofte ser vi at dei stagnerer eller går attende etter ei tid. Norsk Organisasjon for Rullebrett som fekk støtte for 3 500 medlemmer under 25 år³¹ i 1990 og 570 i 1996, er ute av lista i år 2001.

Rapportane frå Statens Barne- og Adopsjonskontor fortel om stor tilbakegang i det meste av det organiserte frivillig barne- og ungdomsarbeidet fram til 1998. For dei fleste held tilbakegangen fram i 1999, men nokre organisasjonar har klart å snu utviklinga. Desse kan anten rapportere om stabilisering i talet på medlemmer eller noko oppgang. Blant dei kristne organisasjonane er det KRIK som peikar seg ut med vekst for kvart år som går. Dette kan henge saman med ei generell utvikling der idrett blir viktig for stadig fleire barn og unge. Elles kan det vere verd å leggje merke til NKSS si utvikling siste året. Det er likevel viktig å ha i mente at dei organisasjonane vi har nemnt her, er små i den store samanhengen, og deira framgang kan ikkje på noko vis kompensere for tapet av medlemmer i dei store barne- og ungdomsorganisasjonane. Statistikken syner at dei kristne barne- og ungdomsorganisasjonane, som vi har teke med i vår statistikk, i perioden 1995 til 2000 samla mista nesten 10.000 medlemmer i året. Dette er ein dramatisk nedgang. Tala for 2001 kan likevel gje håp om at kurva ikkje lenger går så bratt nedover. Likevel er eit samla tap av 4.500 medlemmer på eit år alvorleg nok, når det totale medlemstalet etter kvart er nede i om lag 70.000. Dersom ein ikkje maktar å snu utviklinga, vil det knapt vere eit einaste registrert medlem att i dei tradisjonelle kristne barne- og ungdomsorganisasjonane når dåpsbarna frå i år kjem i konfirmasjonsalderen.

*Utviklinga i den frivillige innsatsen*³²

Frivillig innsats er i endring. Medan denne type engasjement tidlegare mellom anna kom til uttrykk gjennom medlemskap i organisasjonar, skjer det i dag ei stadig større frikopling frå organisasjonane. Dette kan ha samanheng med fleire utviklingstrekk:

Individualismen slår gjennom ved at menneske går frå kollektive til fristilte liv. Verdiforankringa, som i stor grad har styrt det frivillige engasjementet, er i ferd med å forsvinne. Folk engasjerer seg ikkje i frivillige aktivitetar av dei dei knyter sin identitet til ei rørsle eller ein organisasjon jfr. søndasskulen, ungdomsfylkingen osv. Menneske i dag er meir opptekne av kva organisasjonane gjer enn kva dei er. Aktivitetane er difor ikkje så ideologisk basert som dei ofte var tidlegare. Arven frå folkerørslene kan synast å vere i ferd med å dø ut. Organisasjonane rettar sine tiltak i stadig større grad mot eigne medlemmer framfor mot samfunnet rundt.

Utviklinga går også frå deltaking i organisasjonar til deltaking i aktivitetar. Det blir ei fristilling av forholdet mellom aktivitetar og organisasjonar. Dermed utviklar det seg også marknader der organisasjonane ikkje er åleine. Det oppstår konkurrentar med parallelle tilbod. Dette er kanskje tydelegast innan idrett og kultur. Kommersielle tiltak tek seg inn på den marknaden dei frivillige idrettslaga tidlegare har dominert. Konsumentideologien påverkar den frivillige

innsatsen når dugnadsanden blir bytt ut med pengeøkonomien. Stadig fleire vel å kjøpe i staden for å skape.

Eit anna utviklingstrekk er fristillinga mellom lokalt og sentralt nivå. Dette er ei utvikling som går begge vegar: Lokale lag har ikkje bruk for sentralleddet, og somme nasjonale organisasjonar legg mindre vekt på å ha lokale lag knytt til seg. Sentralledda kan kome til å måtta grunnje sin eigen eksistens på ein heilt ny måte. Samstundes kan ein spore ei profesjonalisering av dei frivillige organisasjonane på sentralt plan. Dei rettar seg inn mot å kunne levere tenester (gjerne ideologibaserte) raskt og effektivt. I det perspektivet vil lokale lag og ein tungvint organisasjonsstruktur vere ein klamp om foten som det blir stadig mindre interessant å bere med seg. Utviklinga går dermed frå medlemsbaserte og demokratisk bygde organisasjonar til mindre medlemsbasert og mindre demokratisk bygde organisasjonar. Demokrati og effektivitet blir sett opp mot kvarandre. Den hierarkiske organisasjonsmodellen blir angripen. Det frivillige engasjementet, som har vore knytt til organisasjonar som historisk sett har sprunge ut frå sosiale masserørslar og hatt brei sosial rekruttering, blir i dag sett til sides av ei todelt utvikling der organisasjonane kan bli sitjande att med politisk innverknad utan organisasjonstygde. Utviklinga kan føre til ei nymarginalisering av store grupper i og med at nye lag ikkje rekrutterer så breitt som før. At avkoplinga av det lokale leddet frå det sentrale på sikt kan få alvorleg konsekvensar for demokratiet, er eit

tema for seg sjølv, som vi ikkje skal gå nærare inn på her.

Det som det også er viktig å leggje merke til i vår samanheng, er utviklinga av innhaldet i frivillig arbeid. Det er særleg bortfallet av viljen til langvarige forpliktingar som er påfallande. Ein kan spore ein tendens til «dugnad a la carte». Raudekrossen er ein av dei organisasjonane som har prøvd å tilpasse seg denne trenden ved å innføre «2-timarsfrivillige».

Sist, men ikkje minst, skal vi ta med den store utskiftinga av frivillige lag som pågår. Undersøkingar av organisasjonar i Hordaland har synt at det er om lag like mange song og musikklag i dag som for ti år sidan. Men halvparten av dei er skifta ut, og av dei nyetablerte laga er det under halvparten som har tilknytning til eit nasjonalt nettverk.

Forskarane spør seg om det tradisjonelle fundamentet for frivillig innsats er truga. I så fall kan organisasjonane bli mindre viktige, både for velferdsstaten og for demokratiet. Og vi må spørje: Vil dei frivillige organisasjonane også bli mindre viktige for kyrkja? Og kva skjer dersom kyrkja utviklar seg i retning av å bli ein frivillig organisasjon?

Medlemsundersøkinga i 2000³

Som nemnt tidlegare svarar rundt 95% av dei spurte medlemmene at dei har døypt barna sine. På spørsmålet om dei var i tvil om barna skulle bli døypte eller ikkje, er

det om lag 2 av 10 som stadfestar at dei gjorde eit val etter nøye vurdering eller i nokon grad tok saka opp til vurdering. Majoriteten av dei spurte meinte at det var naudsynt at ein eller begge foreldra ville at barnet skulle få ei kristen oppseding når dei valde dåp.

Heile 63% av foreldra med barn i alderen 0-12 år meiner deira born har fått tilbod frå kyrkja om kyrkjelege aktivitetar for barna. Det fortel noko om at kyrkja synest å lukkast i å formidle sine tilbod til medlemmene.

Om lag halvparten av foreldra opplyser at dei ber eller formidlar eit jamleg kristent bodskap til borna sine i form av song eller ei bøn. 24% svarer ja på spørsmålet om dei ber kveldsbøn eller syng ein kristen song for barnet/barna når dei legg seg. 29% svarar at dei gjer det av og til.

Med tanke på kyrkjas framtidige dåpsopplæringsarbeid kan det vere nyttig å ta med tal som fortel noko om foreldra sine behov og forventningar på dette feltet.

Berre kvar tredje (35%) mor eller far til barn i alderen 0-12 år vil ha hjelp frå kyrkja til å gje barna ei kristen oppseding. Når dei som har svart positivt, blir spurt om kva aktivitetar dei meiner det er ønskeleg å ha barna sine med på, kjem besøk av presten/kateketen i barnehagen/skulen øvst på prioriteringslista. 73% har kryssa av på dette alternativet. Nesten like mange har valt alternativet med barne-

hage- og skule-gudsteneste. Dette gjev tydelege signal om at foreldra ønskjer at barna sin kontakt med kyrkja skal foregå som eit samarbeid mellom kyrkje og skule/barnehage. I samband med gjennomgangen av årsstatistikken frå sokna, der det kom fram at kyrkjeleg besøk i barnehage går attende, spurde vi om tilbakegangen kunne skuldast skepsis frå foreldra si side. Dette blir ikkje stadfesta gjennom medlemsundersøkinga. Tvert om. Juletefest, kor og familiegudstenester fangar også foreldra si interesse. Søndags-skule og speidar kjem relativt godt ut, saman med årlege samlingar for kvar årsklasse i kyrkja. Dei aktivitetane som foreldra er minst begeistra for, er barnegrupper med samlingar ein gong i veka. Med andre ord er det klart at slike regelmessige tiltak får liten oppslutnad. Generelt sett viser svara frå foreldra at dei avgrensa tiltaka har størst sjanse til å lukkast. Dette stemmer også overeins med tala frå den kyrkjelege årsstatistikken.

Hvilke av disse aktivitetene kan det være ønskelig for deg at ditt/dine barn er med på?

Kristent arbeid i samarbeid med skolefritidsordningen (SFO)	36,7%
Besøk av presten/kateketen i barnehagen/skolen	73,4%
Juletefest	59,9%
Familiegudstjeneste	53,1%
Barnehage-/skolegudstjeneste	65,5%
En årlig samling i kirken, for hver årsklasse	45,8%
Barnegruppe med ukentlige samlinger	21,5%

Søndagsskole	47,5%
Speider	41,2%
Kor	55,4%
Få tilsendt litteratur og kassetter til bruk i hjemmet	25,4%

Det kan også vere interessant i vår samanheng å registerer at ved sida av samarbeid med skule/barnehage og avgrensa aktivitetar, er det dei kjende blant dei regelmessige tiltaka som kor, søndagsskule og speidar som skårar høgst.

Det er også viktig å leggje merke til at foreldra ikkje har særleg stor tru på kristent barnarbeid i samarbeid med SFO. Dersom det departamentale dåpsopplæringsutvalet sine strategiar for dåpsopplæringa skal få gjennomslag, kan desse tala tyde på at det blir ei utfordring å motivere foreldra for eit slikt opplegg. Men denne manglande interessa for aktivitetar i samband med SFO eller kristne barnegrupper, kan skuldast at foreldra er usikre på kva slags tilbod det er spørsmålsstillarane tenkjer på her, i motsetnad til speider og søndagsskule som er kjent for mange.

Sidan dei færreste av foreldra i medlemsundersøkinga gjev uttrykk for at dei vil ha hjelp frå kyrkja til å gje barna ei kristen oppseding, kunne ein kome til den konklusjonen at kyrkja ikkje bør satse på tilbod det ikkje synest å vera interesse for. Dette er ei for rask slutning. Ein annan stad i undersøkinga blir medlemmene spurt om kva dei meiner

kyrkja bør bruke sine ressursar på. Her får alternativet ”at man driver kirkelige aktiviteter for barn og ungdommer” høgast prioritet. 54% av dei spurte har kryssa av på dette alternativet. I den fertile gruppa (18-54 år) er det rundt 55% som meiner kyrkja bør prioritere arbeid blant barn og unge.

Ida Marie Høeg har i eit upublisert manus reflektert noko over dette funnet i medlemsundersøkinga: ”Hvordan skal en forstå denne avvisningen fra mange foreldre? Dette tror jeg først og fremst er et uttrykk for en generell skepsis til religiøse autoriteter, og større tiltro til seg selv eller de tradisjonelle kristendomsformidlerne i skole og barnehage, som kristen oppdrager for sine barn. Det kan også begrunnes med at tilliten til kirken som pedagogisk instans er liten, og en redsel for at kirkens forkynnelse vil legge større vekt på tro og omvendelse, isteden for vektlegging av kunnskap om kristendommen og god oppførsel.”

Det kan vere ulike meiningar om korleis foreldra sitt svar skal bli tolka. Høeg nemner også behovet for distanse, ein generell anti-autoriter haldning, ønsket om individuell fridom og ein generell skepsis til autoritetar som trekk ved folkekyrkjemedlemmene sitt generelle forhold til kyrkja.³⁴ Det er også mogleg at bruken av formuleringa ”hjelp fra kirken” har slått uheldig ut.

2.2.3 Oppsummerande

I medlemsundersøkinga gjekk det fram at nesten alle medlemmene i Den norske kyrkja hadde valt å døype borna sine. Saman med fadrane og kyrkjelyden/kyrkja forpliktar foreldra seg til å gje dei døypte oppseding i den kristne trua.

Tradisjonelt har skulen saman med heimen ivareteke hovudvekta av dette oppsedingsansvaret. Dette har skjedd i ramma av eit tett samband mellom kyrkja og skulen. Utviklinga har likevel gått i retning av at skulen sitt bidrag til dåpsopplæringa stadig har blitt svekka. Undersøkingar blant kyrkjias medlemmer, som er utført av Stiftinga Kyrkje-forsking, kan tyde på at den kristne oppsedinga i heimen også er sviktande. Heimen sitt bidrag i dåpsopplæringa er mellom anna tufta på at foreldra har sete inne med ein generell kunnskap om og kjennskap til kyrkjias tru og lære. Dette grunnlaget synest å vere i ferd med å smuldre bort.

I Den norske kyrkja har det dei siste tretti åra vore ei stigande uro over denne utviklinga. Frå 1975 og utover har spørsmålet om dåpsopplæring vore under kontinuerleg utgreiing i kyrkja sine organ. I perioden 1986-1989 vart det gjennomført forsøk med plan for dåpsopplæring i kyrkjelydar innan for alle bispedøma og i 1991 vedtok Kyrkjemøtet Plan for dåpsopplæring i Den norske kyrkja.

Dåpsopplæring har vore hovudsatsingsområde i to kyrkje-møteperiodar 1991-96 og 1997-2001. Målsettinga med Plan for dåpsopplæring var *“...ei fornya satsing på og bevisst prioritering av opplæringa av borna våre, både i den enkelte heimen og i heile kyrkja vår..”*³⁵

Handlingsplanen la opp til to grunnleggjande arbeidsmåtar: For det fyrste var det dei avgrensa tiltaka som var knytt til særskilde alderstrinn. Desse vona ein at alle dei døypte skulle ta del i, som til dømes dåpssamtale, utdeling av 4-årsbok og dåpsskule for 6-åringar. For det andre hadde ein den kontinuerleg arbeidsmåten med basis i den opplæringa som skjer i heimen, fellesskapet i kyrkjelyden, barne- og ungdomsgrupper, og i samarbeid med skule/barnehage. Ein rekna ikkje med å nå alle dei døypte gjennom det kontinuerlege arbeidet, men satsa på å nå ein større breidde av dei døypte gjennom dei avgrensa tiltaka. Arbeidet med å styrke dåpsopplæringa i Den norske kyrkja har sakte men sikkert styrkja medvitet om kor avgjerande dåpsopplæringa er for kyrkja si framtid. I innføringsperioden for planen og seinare er det lagt ned ein stor innsats frå tilsette og frivillige medarbeidarar i kyrkja.

Likevel må ein konstatere at stadig færre av dei døypte får ei dåpsopplæring som kyrkja kan seie seg nøgd med. Deltakinga i kyrkja sine aktivitetar for barn og unge har gått nedover. Dei frivillige organisasjonane sitt barne- og ungdomsarbeid er i dramatisk tilbakegang. Dermed fell

viktige brikkar i kyrkja si dåpsopplæring bort. Kombinert med utviklinga i heim og skule, er dette dramatisk for kyrkja.

Kyrkjemøtet si storsatsing på dåpsopplæring har truleg vore med på å forhindre ein endå større tilbakegang. Ein har makta å etablere nokre nye tiltak som har fått god oppslutnad. Dette gjeld særleg utdelinga av 4-årsboka. Den relativt nye tradisjonen med dåpshelsing til borna på 1., 2. og 3.års dåpsdag har også fått godt fotfeste. Dåpssamtalen har også stor oppslutnad, utan at ein veit heilt om den fungerer godt nok. Generelt sett synest det som om dei avgrensa tiltaka har vore mest vellukka.

Kontakten med skule og barnehage vart i KIFO sin rapport til Kyrkjemøtet i 1996 vurdert til å vere i positiv utvikling. Dei seinare års tal frå Menighetens Årsstatistikk kan tyde på at denne utviklinga er i ferd med å stagnere og i verste fall snu, særleg når det gjeld barnehagane.

I innføringsperioden for Plan for dåpsopplæring (1991-96) vart det lagt stor vekt på det lokale planarbeidet. Dette arbeidet har truleg vore viktig for å styrke medvitet om dåpsopplæringa. KIFO stilte likevel i 1996 spørsmålsteikn ved om denne planleggingsstrategien var effektiv, samanlikna med andre strategiar. Ein meinte at denne strategien ikkje kunne bli lausrive frå den generelle planleggingsoptimismen som var å spore i overgangen frå 1980 til -90-åra.

Vidare reiste ein spørsmål ved kateketen si rolle i forhold til aktivitetsmåla for dåpsopplæring, særleg med tanke på at ein frå kyrkjeleg hald i sterk grad hadde argumentert for at gjennomføringa av planen var avhengig av ei utviding av talet på kateketar. KIFO meinte funna med omsyn til kateketen si rolle kunne vere interessant med tanke på profesjonalisering og arbeidsfordeling i kyrkjelydane, og for forholdet mellom tilsette og frivillige medarbeidarar i opplæringa.

Eit anna punkt i KIFO sin rapport omhandla spørsmålet om korleis kyrkja sin eigenart kom fram dåpsopplæringa. Ein hevda at kyrkja var mykje tydelegare på økonomi og administrasjon enn på innhald og arbeidsmåtar i dåpsopplæringsarbeidet. Desse funna i KIFO sin rapport kan trengje avklaringar og vil vere utgangspunkt for omfattande drøftingar. Det som likevel er verd å merke seg, er at Kyrkjemøtet i liten grad tok opp dei spørsmål KIFO reiste i samband med si handsaming av dåpsopplæringa i 1996. Kyrkjemøtet vedtok i hovudsak ei vidare satsing langs dei linjene som var lagt. Det innebar mellom anna ei vidare satsing på lokale planar, på arbeid for lovfesting av dåpsundervisninga, og på ei sikring av naudsynte økonomiske rammer. Møtet føresette framleis at undervisningsarbeidet ville krevje heil- eller deltids-tilsett undervisningspersonell i alle kyrkjelydar.

Det kan elles vere naudsynt å rette søkjelyset mot kyrkja si forplikting i forhold til alle sine medlemmer når det gjeld dåpsopplæring. Det burde vere grunn til å forventa at kyrkja søkte å gje ei likehandsaming av sine medlemmer. Likevel kan det vere teikn som tyder på at kyrkja i sin dåpsopplæringsstrategi har skilt mellom potensielle kjerne-kyrkjemedlemmer og dei resterande folkekyrkjemedlemmenr. Komitemerknader frå Kyrkjemøtet i 1996 kan understøtte ein slik mistanke³⁶

Medan nokre vil tolke nemnde utsegn som uttrykk for eit bestemt kyrkjesyn, vil andre meine at dette like gjerne handlar om ein organisasjonsstrategi som byggjer på medvitet om at alle større frivillige fellesskap treng ein kjerne som inntek ein meir aktiv posisjon enn fleirtalet av de meir passive medlemmene. Samla sett kan det vere mykje som tyder på at kyrkjas satsing på dåpsopplæring dei siste åra har hatt ein dempande funksjon i forhold til den totale negative utviklinga som har vore på dette feltet. Det er lagt ned ein stor innsats i store delar av kyrkja og i dei frivillige organisasjonane, og mykje er utretta. Det er likevel grunn til å reflektere over om den strategien som Kyrkjemøtet har valt, er god nok til å sikre ei folkekyrkje i framtida.

Medlemsundersøkinga frå KIFO fortel samstundes at foreldre har forventningar om at kyrkja prioriterer aktivitetar for barn og unge, og at dei gjerne ser at barna sin

kontakt med kyrkja foregår som eit samarbeid mellom kyrkje og skule/barnehage.

2.3. Dåpsopplæringa og skulen/barnehagen

2.3.1 Samarbeid mellom kyrkja og skulen/barnehagen etter Plan for dåpsopplæring

Plan for dåpsopplæring legg vekt på at foreldra har hovudansvaret for barnet og dermed også er ansvarlege for barna si dåpsopplæring. Dette blir knytt opp mot foreldreretten slik den kjem til uttrykk i internasjonale konvensjonar og i norsk lovverk. Planen seier: «Foreldra har rett til å sørgje for ei oppseding og undervisning som er i samsvar med eiga religiøs oppfatning og eige livssyn.»

Plan for dåpsopplæring vart vedteke før innføringa av KRL-faget. Som det vil gå fram av presentasjonen, forhold ein seg difor til det gamle kristendomsfaget i skulen. Her vil det uansett vere behov for ei oppdatering av planen. Dette vil også gjelde i forhold til andre punkt der planen ikkje er i samsvar med utviklinga i skule og barnehage.

Kyrkja og skulen

Planen gjer greie for at skulen ikkje har noko formelt ansvar for dåpsopplæringa, men frå kyrkja si side reknar

ein kristendomsundervisninga som eit viktig tilskot til den undervisninga kyrkja ønskjer for dei døypte. Like eins reknar ein med at også barnehagane kan vere støtte og medspelar i dåpsopplæringa. Det gjeld særleg barnehagar som vert drivne av kyrkjelydar og organisasjonar i kyrkja, men også andre som har som mål å formidle kristne normer og verdiar.

Kyrkja forventar at barnet ved sida av den kristen oppsedinga i heimen tar del i opplæringsprogrammet i kyrkjelyden og i kristendomsopplæringa i skulen. Planen reknar kyrkjelyden som den sentrale læringsstaden og insisterer på at pedagogikken i dåpsopplæringa må byggje på kyrkjelyden sin spesielle karakter. «Kyrkjelyden skal ikkje berre gjere det som kan gjerast i skulen. Ein må først og fremst utnytte dei føresetnader som kyrkjelyden har som læringsstad.» Føremålet med dette er mellom anna å kunna halda saman kunnskap og oppleving, og slik hjelpe den døypte til å leve og vekse i kyrkjelyden sitt fellesskap.

Når det gjeld samarbeidet med skulen, viser planen til føremålsparagrafen for Grunnskulen som slår fast at grunnskulen skal hjelpe til med å gje elevane ei kristen og moralsk oppseding. Sjølv om kristendomsfagets konfesjonelle karakter var avdempa jamført med tida før 1969, skulle undervisninga framleis skje i samsvar med evangelisk-luthersk lære. Kyrkja kunne difor rekne med skulen si undervisning som støtte og hjelp til dåpsopplæringa i

kyrkja. Samstundes reknar ein at den einskilde kyrkjelyden kan vere til støtte og hjelp for delar av skulen si undervisning. Skulen sin læreplan legg (la) opp til ein viss aktivitet i og samarbeid med kyrkjelyden. Planen oppmodar til eit systematisk samarbeid mellom kyrkje og skule – eit samarbeid som er bygd på gjensidige forpliktande avtalar. Ein meiner her det er viktig å byggje vidare på innarbeidde tradisjonar for samarbeid mellom kyrkje og skule. Kyrkje-lydane blir oppmoda til å vurdere å leggje delar av dåpsopplæringstilbodet til skulefritidsordninga eller til ramma av pedagogiske tilbod til 6-åringane.

Kyrkja og barnnehagen

I forhold til barnnehagen tek ein i denne planen også utgangspunkt i barnnehagen sitt ansvar for å formidle kristne verdiar og kristen kulturtradisjon. Her viser ein til Rammeplanen for barnnehagen som slår fast at kristne etiske normer og dei store kristne høgtidene skal stå sentralt.

Ein er klar over at det ikkje er like lange tradisjonar for samarbeid mellom kyrkje og barnehage som det er mellom kyrkje og skule, og reknar difor med at det kan ta tid å opparbeide eit slikt samarbeid. Men ut frå det målet begge institusjonane har, må ein like fullt rekne det som naturleg å samarbeide. Dette gjeld naturleg nok særleg i forhold til barnehagar som blir drivne av kyrkja eller organisasjonane i kyrkja.

I kapitlet om planlegging og gjennomføring tilrår ein at kontakten med skulen og eventuelt med barnnehagen bør få ein eigen plan, etter gjensidig avtale. Der det er mogleg bør ansvaret for denne kontakten liggje hjå eit eige utval. Samarbeidet med skule og barnehage kan utvidast i stor grad, så sant det er vilje til det frå skulen og barnnehagen si side. Ein tilrår besøk i kyrkja av heile klassar, og ser gjerne at mindre grupper (einskildelevar) hjelper til i kyrkjelydsarbeidet. Det kan også vere fleire timar/samlingar i skulen/barnnehagen der personell frå kyrkjelyden tek del.

Som nemnt ovanfor vart Plan for dåpsopplæring utarbeidd før KRL-faget. Det er difor grunn til å sjå særleg på kva innføringa av KRL-faget inneber for kyrkjas dåpsopplæring.

2.3.2 KRL-faget og dåpsopplæringa

Vi har tidlegare hatt ein gjennomgang av den nære samanhengen som det historisk sett har vore mellom dåpsopplæring og kristendomsfaget i den norske skulen. Skulen var frå første stund ein kyrkjeskule. Kristendomsfaget hadde lenge karakter av å vere kyrkjas dåpsopplæring. Kyrkje og presteskap hadde slik også råderett, både formelt og uformelt, over undervisning, læremiddel og planar.

Ved denne bruken av skulen for dåpsopplæringsformål erkjente styresmaktene eit behov for dåpsopplæring og dei såg samstundes sitt ansvar for at denne opplæringa skulle

finna stad og vere alle til del. Etter kvart som kristendomsfaget sin karakter vart endra både i innhald og omfang, fylte det i stadig mindre grad dåpsopplæringsformålet. Sidan 1969 har kristendomsfaget ikkje hatt nokon formell status som kyrkjjas dåpsopplæring. Tanken synes ha vore at det statskyrkjelege ansvar for dåpsopplæring skulle flyttast frå skule til kyrkje. Ein slik tanke harmonerte med den gradvise endring av tenkinga omkring og organiseringa av sjølvstendige kyrkjelege organ. Dermed skulle styresmakt- enes ansvar kunne kanaliseras på ein annan måte enn gjennom skuleverket. Det problematiske var at staten ikkje tilførte Den norske kyrkja midlar i eit omfang som tilsvara storleiken i ei slik oppgåve eller omfanget av den innsatsen som tidlegare var lagt inn i dåpsopplæringa gjennom skulen. Dermed har kyrkja, trass i viljen til å prioritere dåpsopplæring, ikkje makta å ivareta si forplikting overfor dei døypte. Samstundes er det naudsynt å understreke at den kjennskapen til og kunnskapen om den kristne trua som skulen har formidla, også etter 1969 har vore eit viktig tilskot til kyrkjjas dåpsopplæring.

Sidan kristendomsfaget allereie for 30 år sidan mista sin formelle status som dåpsopplæring, har ikkje innføringa av KRL-faget medført noko nytt i så måte. Derimot har faget sitt innhald og formål blitt endra, og dette er av interesse i forhold til spørsmålet om kva verdi faget i dag kan ha for kyrkja sin dåpsopplæring.

KRL-faget sin fagprofil

Faget kan seiast å ha tre oppgåver:³⁷

1. Saman med dei andre faga skal KRL vere med på å gje elevane visse felles kulturelle og verdimeslige referanserammer. I denne samanhengen talar ein gjerne om «eit felles kunnskaps-, kultur- og verdigrunnlag». Dette skal stimulere til ein viss felles kulturell identitet, bygd på kunnskap om og forståing mellom ulike religionar og livssyn. Slik skal faget vere med på å gje den kunnskap som trengst for å klare seg i eit fleirkulturelt samfunn. Samstundes skal det knyte band mellom grupper og kulturar. Her inngår også den moralske utviklinga til elevane, og at dei bl.a. skal blir fortrulege med kristne og humanistiske verdier.
2. Faget skal gje elevane ei betre forståing av eigen religiøs eller livssynsmessig tradisjon. På det grunnlaget skal faget også stimulere elevane til å utvikle eiga tru og eigen religiøs eller livssynsmessig identitet.
3. Samtidig har faget som oppgåve å gje elevane kjennskap til ulike religionar og livssyn, og stimulere til forståing og dialog mellom menneske med ulik tru.

Opplæringa i faget har som *mål*

- at elevane skal få grundig kjennskap til Bibelen og kristendommen som kulturarv og som levande kjelde for tru, moral og livstolking
- at elevane skal bli fortrulege med dei kristne og humanistiske verdiane som skulen byggjer på

- at elevane skal få kjennskap til andre religionar og livssyn som kjelde for levande tru, moral og livstolking
- å fremje forståing, respekt og evne til dialog mellom menneske med ulik tru
- å stimulere elevane i deira personlege vekst og utvikling

Viktige prinsipp for faget er mellom anna

- Eit ordinært skulefag der kunnskap og innleving går hand i hand
- Religionar og livssyn skal presenterast ut frå sin eigenart og i samsvar med si sjølvforståing, men faget skal ikkje vere ein arena for «forkynning»
- Dei same pedagogiske prinsippa skal leggjast til grunn for arbeidet med kristendomen som med andre religionar og livssyn
- Kvantitativt skal kristendomen ha større plass enn andre religionar og livssyn, fordi kristendomen har hatt og har størst oppslutning i samfunnet
- Ut frå eit tilsvarende prinsipp skal det leggjast størst vekt på kristendommen i evangelisk-luthersk versjon, men samtidig skal undervisninga vere økumenisk open og gje kunnskap om andre kristne trussamfunn
- Faget skal ivareta elevane sin identitet ut frå eigen tradisjon og fremje dialog i ein felles kultur
- Faget skal gje hjelp til å halde fast på eigen ståstad og til å føre dialog ut frå innsikt i det som er forskjellig i ulike religionar og livssyn. Toleranse inneber difor ikkje relativisme.

- I juridisk forstand skal faget vere «objektivt, nøytralt og pluralistisk». Pedagogisk inneber det bl.a. at faget gjev eit korrekt bilete av ulike religionar og livssyn, at faget ikkje kan presentere ei overtyding som den sanne, og at elevane reelt sett får møte fleire religionar og livssyn

Samanfattande inneber dette bl.a. at faget ikkje skal vere relativistisk, synkretistisk, forkynnande i si formidlingsform eller formidle ei rein sekulær livstolking.

Ein kan forstå faget som eit forsøk på å integrere majoritet og minoritet med ulike kulturar, religionar og livssyn innafor den eine skulen. Det som skapar ein indre samanheng mellom dei ulike elementa i faget, er at det er eit pedagogisk program (ordinært skulefag, §2-4) for integrerande sosialisering i ein felles skule. Integrering føreset at grupper og individ, majoritet og minoritetar, får ivareta sin eigen kultur («identitet») samstundes med at dei lærer å forstå kvarandre og kommunisere innanfor eit kulturelt fellesskap («dialog»). Integrerande sosialisering har som utgangspunkt at tidlegare sosialisering blir forsterka. Samstundes blir horisonten utvida i møte med andre og nye verdier. Når dette skjer med elevar både frå fleirtals- og mindretalskulturane, vil det bidra til å løyse dei same oppgavene som KRL-faget har: Å bygge opp felles referanserammer, styrke identitet ut frå eigen tradisjon og skape forståing på tvers av forskjellar.³⁸

I forhold til dåpsopplæringa i kyrkjeleg regi har KRL-faget mellom anna dette særpreget:

- Det er skulen sitt fag og ikkje kyrkja eller andre trussamfunn sitt fag. Faget har ei pedagogisk grunngeving med basis i dei religionar og livssyn som er til stades i samfunnet.

Undervisninga skal ikkje berre gje teoretisk kunnskap, men formidle eit pedagogisk tilrettelagt møte med tru, slik ho blir praktisert og kjem til uttrykk i ulike trus- og livssynsamfunn.

Når faget legg til rette for læring gjennom erfaring, er dette å forstå som eit pedagogisk læremiddel og ikkje som del av ein religiøs praksis. Skulen og lærarane skal ikkje representere noko trussamfunn, men ivareta elevane sin identitet ut frå den tradisjon den einskilde elev tilhøyrer.

Kristendomen sin sentrale plass i faget kan juridisk sett grunnjevast med føremålsparagrafen i skulen, men den reelle grunngevinga ligg i kristendomen sin historiske og aktuelle posisjon i landet vårt. Denne dominerande stillinga i faget inneber ikkje at faget samla eller framstillinga av kristendomen er konfesjonelt bunden. I staden kan ein tale om ei viss «konfesjonell forankring», om ein med dette sikter til den basisen faget har i norsk historie og kultur, og i nokon grad også i europeisk historie og kultur.

KRL-faget har integrering som politisk og pedagogisk overordna mål. Difor har det også vore avgjerande å avgrense fritaksretten så langt det har vore råd utan å kome i konflikt med grunnleggjande religionsfridomsprinsipp.

Dåpsopplæring i kyrkjeleg regi

skal på si side både ha si forankring i og vere bunden til kyrkja si tru og kyrkja sitt liv. Dåpsopplæringa må ha sin basis i kyrkjas vesen, oppdrag og verksemd. Nokre grunntrekk i dette er det gjort greie for i kapittel 1, om det prinsipielle grunnlaget for kyrkjas dåpsopplæring. Dette skulle tilseie at kyrkja må ha det faglege og pedagogiske ansvaret for dåpsopplæringa. Dei som utfører opplæringa må ha sitt oppdrag frå kyrkja og dei må sjølve dele kyrkja si tru og ta del i kyrkja sitt liv. I forhold til KRL-faget vil dåpsopplæringa ha som mål å bidra til utviklinga av den døypte sin kristne identitet og stadfeste denne identiteten. KRL-faget føreset på si side at barna har med seg inn i undervisningssituasjonen ein slik religiøs eller livssynsmessig identitet som faget skal ivareta og utvikle vidare.

Med dette som utgangspunkt kan kyrkja vurdere ulike måtar å profilere dåpsopplæringa på i forhold til KRL-faget. Ein kan basere seg på at dei to formene for kristendomsopplæring skal vere uavhengige av kvarandre, som to sjølvstendige storleikar. Ein annan moglegheit er å utforme dåpsopplæringa slik at den utfyller eller supplerer dei manglar som KRL-faget har i forhold til kyrkja sine behov.

Ein tredje veg er å ta utgangspunkt i eit tenkt konfliktforhold mellom KRL-faget og dåpsopplæringa, slik at kyrkjjas dåpsopplæring blir å forstå som eit alternativ til skulen si opplæring i kristendom. Dette vil i vår samanheng vere lite tenkjeleg.

Ein fjerde modell er korreksjonsmodellen der ein ser det som naudsynt og mogleg å korrigere det ein mislikar utan å måtta gå til ein total konfrontasjon med faget. Sjølv om graden av korreksjon ville variere, kan dette alternativet fort vere preg av ein grunnleggjande mistillit til KRL-faget.

Den modellen utvalet vil tilråde, dersom KRL-faget blir ført vidare i dagens form, er ein samvirkemodell. Denne baserer seg på at når skule og kyrkje, som begge er samfunnsinstitusjonar med svært vidt nedslagsfelt i folket, driv ei kristen formidling som i stor grad overlappar kvarandre, tilseier dette eit omfattande samvirke mellom dei to verksemdene. Dette undergrev ikkje at det er forskjellar - modellen legg til grunn at eit samvirke nettopp baserer seg på at det er forskjellar - men tilseier at ein kan finne former for «arbeidsdeling». Den praktiske utforminga kan tenkjast å ta ulike former. Modellen føreset at det ikkje er for store konfliktar mellom dei to aktørane og at begge har interesse av at den andre part utfører sin del av oppdraget. Til dømes bør skulen sjå seg tent med at det pågår ei kyrkjeleg dåpsopplæring med breitt nedslag, og kyrkja bør vere interessert i at skulen gjev dei som tek del i dåpsopplæringa,

basale kunnskapar om andre religionar og livssyn. Innanfor denne modellen kan det sjølvsagt vere rom og bruk for både supplement og korrektiv. Det avgjerande er likevel at samvirketinkinga er grunnleggjande for kyrkja når ho skal posisjonere si dåpsopplæring i forhold til KRL-faget.

På fleire viktige område kan det vere behov for ei særskilt kyrkjeleg profilering:

- KRL-faget er eit ordinært skulefag, som trass det store innslaget fra kristendommen, ikkje er konfesjonelt bunden til denne, slik det tradisjonelt har vore forstått. Kyrkjjas dåpsopplæring vil vere konfesjonelt bunden.
- Når faget ikkje kan fungere som noko fullgod dåpsopplæring, heng dette ikkje minst saman med at faget ikkje skal vere forkynnande. I dåpsopplæringa vil forkynnninga vere eit sentralt element.
- KRL-faget er obligatorisk. Dåpsopplæringa må basere seg på frivillig tilslutning. Dette inneber ikkje at opplæringa må bli organisert i analogi med, eller eventuelt med einssidig basis i det frivillige barne- og ungdomsarbeidet. Dette ville fort kunna føre til ei kraftig innsnevring av nedslagsfeltet. For å motverke ei slik utvikling bør ein basere seg på positive tilknytingspunkt til skulen og KRL-faget. Til dømes bør ein større eller mindre del av dåpsopplæringa kunne finne stad i skulen sine lokale, innanfor normal skuletid som er frigitt for slike formål.

Resultater fra evalueringen av KRL-faget

I 1999 ble det tatt initiativ til en evaluering av KRL-faget. Tre forskningsinstitusjoner fikk oppdraget med å gjennomføre en studie av hvordan faget fungerte; Diaforsk og Høgskulen i Volda (i samarbeid) og Norsk Lærerakademi. Høsten 2000 ble evalueringsrapportene avlevert. Noen av hovedkonklusjonene var:

Diaforsk og Høgskulen i Volda peker på at det er store variasjoner i praktiseringen av faget og at flere sider ved håndteringen av fritaksordningen skaper problemer.

Det store flertall av foreldre, som tilhører Den norske kirke, er fornøyd med faget eller har ingen sterke meninger om det. Blant øvrige foreldregrupper er det imidlertid sterk motstand mot sentrale sider ved faget. I mange sammenhenger har faget bidratt til bedre kontakt mellom hjem og skole, men på grunn av den sterke og vedvarende motstanden fra mange foreldre med religiøs/livssynsmessig minoritetstilhørighet, kan faget neppe sies å virke integrerende og inkluderende slik det var ment. Mange barn med minoritetsbakgrunn kjenner seg ikke igjen i den måten deres tradisjon fremstilles på av læreren.

Det er store spenninger innebygget i selve fagprofilen mellom kulturarvmomentet, religionsvitenskapsmomentet og fellesetikkmomentet.

Det er bred enighet blant foreldre om at det er viktig med noe felles undervisning i faget om ulike religioner og livssyn, men det er ikke enighet om hva som bør være innhold og mål for den felles undervisningen, eller på hvilket klassetrinn elevene bør få undervisning i andre religioner enn sin egen.

I praksis sikres noen av intensjonene ved faget på samtlige undersøkesskoler, men alle de grunnleggende intensjonene i varetas ikke på noen av dem. Dette grunngis med spenninger i selve fagprofilen og mellom de ulike intensjonene for faget, med manglende ressurser og problemer med å gjennomføre forutsatte endringer på skolene.

Dagens fritaksordning fungerer ikke slik at foreldreretten er tilfredsstillende sikret i praksis.

Rapporten konkluderer med at det bør tilstrebes endringer som fortsatt sikrer noe undervisning i felles klasse, samtidig som foreldreretten sikres i praksis. Foreslåtte tiltak er:

- noe felles undervisning kombinert med fleksible modeller som kan tilpasses de særlige forutsetninger på henholdsvis småskoletrinn, mellomtrinn og ungdomstrinn i ulike deler av landet og for ulike grupper av elever
- mulighet for fullt fritak

NLAs rapport viser at lærerne i gjennomsnitt bruker mest tid på bibelsk stoff (24 prosent) og på andre religioner og

livssyn enn kristendommen (23 prosent). Undervisningen i etikk og filosofi omfatter samlet ca. 20 prosent av tiden, og kristendommens historie omtrent like mye. 12 prosent av undervisningen handler om kristen livsstolking i dag. Totalt brukes altså vel halvparten av tiden på de fagdelene som læreplanen plasserer som kristendomsfaglige. Det er imidlertid store forskjeller fra klasse til klasse når det gjelder vektleggingen. Seks prosent av lærerne opplyser at de bruker mindre enn 30 prosent av tiden på kristendomsfaglig stoff, og ni prosent at de bruker mer enn 80 prosent. Stortinget har sagt at kristendomskunnskap skal framstå som det sentrale innslag i faget. Prioriteringen i en del av klassene samsvarer dårlig med dette.

Rapporten sier videre at 70 prosent av foreldrene ønsker et fag der halvparten eller mer av tiden brukes til undervisning om kristendommen. Nesten 40 prosent vil ha et fag med delvis fritak, som nå. Omtrent like mange ønsker større mulighet for fritak eller en løsning med mulighet for gruppering etter livssyn.

Nesten halvparten av foreldrene er misfornøyd med den informasjon de får om hva som skjer i timene, en informasjon som er nødvendig for å gi melding om fritak.

Utformingen av fritaksbestemmelsene medvirker til at det blir forskjeller fra klasse til klasse når det gjelder opplegget av undervisningen. Tre fjerdedeler av de lærerne som har

elever med fritak i klassen, sier de legger opp undervisningen slik at det blir minst mulig fritak. Fritaksreglene kan derfor påvirke faget i mer teoretisk retning enn det fagplanene forutsetter.

Fem prosent av lærerne sier de bruker gruppearbeid for at elevene skal få lære mer om sitt eget livssyn, men mindre enn en prosent sier at elevene er inndelt etter livssyn en del av tiden.

En stor andel av både lærere og elever synes å mene at faget fremmer forståelse og respekt for mennesker som tror og tenker annerledes enn det en selv gjør. Men når det gjelder elevenes kunnskaper, kan mye tyde på at det står dårlig til.

Bare 78 prosent av ungdomstrinnelevnene vet at korset er et kristent symbol og 56 prosent at det er Islam Koranen hører til. Lærerne mener at faget til en viss grad blander sammen forskjellige religioner og livssyn, særlig i småskolealderen.

NLA anbefaler utvidete fritaksmuligheter og bedre informasjon om opplegget av timene, noe som gjør det mulig for foreldre å ta i bruk fritaksretten.

Det åpnes videre for tilpasset undervisning i form av differensiering innen klassens rammer. Det kan blant annet innebære at:

Foreldre gis rett til å kreve at deres barn undervises i egne grupper i deler av undervisningen. Man kan ha fellesundervisning i de deler av undervisningen der vekten legges på kulturstoff og etikk, og gruppeundervisning etter alternative planer av skolens egne lærere i de øvrige timene.

På småskoletrinnet konsentreres undervisningen som en hovedregel om de livssyn som er representert i den enkelte klasse.

Utviklinga av KRL-faget og eventuelle konsekvensar for dåpsopplæringa

Det er vanskeleg å seie korleis KRL-faget vil utvikle seg i framtida. Dersom tilrådingane frå organa som har gjennomført evalueringa blir fylgde opp, kan ein vente seg endringar i fritaksreglane, anten ved innføring av fullt fritak eller ei viss utviding av fritaksreglane. Dessutan blir fritaket venteleg foreldrebestemt og let seg då ikkje overprøve av skulen.

Det blir lagt opp til ei meir differensiert undervisning innan klassen sine rammer, mellom anna for å demme opp for behovet for fritak. På småskoletrinnet vil undervisninga som hovudregel vere konsentrert om dei livssyn som er representert i den einskilde klasse.

Kva slike endringar i fritaksreglane i neste omgang vil få å seie for faget sin profil, er det vanskeleg å seie noko om.

Innføring av fullt fritak kunne føre faget i retning av ein sterkare kristen dominans, og etter kvart til krav om alternativ undervisning frå ulike livssynsmessige og religiøse grupperingar. I forhold til kyrkjens eiga dåpsopplæring kunne dette innebære at skulen faktisk ville ivareta ein større del av dåpsopplæringsoppdraget ved å ta på seg nokre av dei oppgåvene som i dag er lagt til kyrkja. Innan ein samvirkemodell ville det altså måtta skje ei justering av oppgåvefordelinga. Ei slik utvikling ville i så fall vere ei reversering i retning av tidlegare ordningar og stride mot den overordna målsetjinga om integrering som ligg til grunn for KRL-faget. Det vil også vere i strid med dei signal som har kome frå foreldra i evalueringsrunden. Ingen annan fagprofil har tilnærma så stor oppslutnad blant foreldra som KRL forstått som integrerande sosialisering. Også frå kyrkja sin ståstad vil ei slik utvikling ha uheldige sider. Dersom vi får eit system med to eller fleire alternative fag, til dømes kristendomskunnskap og livssyn, vil styrkinga av kristendomsfaget for dei som deltek der, betalast av mindre kristendomskunnskap for dei andre. Dermed ville den kristne kunnskap i ålmenta lide. Truleg er det heller ikkje i kyrkja sin interesse å få ein situasjon der skulen eller den einskilde klassen vert arena for religiøs konkurranse og kniving om størst oppslutnad.

Eit anna scenarium er at det blir sett i gang tiltak for å demme opp for behovet for fritak. Det kan dreie seg om ei oppdatering av ordlyden i formålsparagrafen, forsiktig

endring av faget sitt namn, justering av læreplanane for barnetrinnet, reduksjon av obligatorisk stoff, meir plass for lokalt lærestoff på alle klassetrinn og betre utnytting av moglegheitene til differensiering.³⁹ Samla vil dette kunne oppfattast som ei endring av kristendommens stilling i faget, og slik verke til å demme opp for behovet for fritak.

Utvalet ser det som mest sannsynleg at sentrale delar av KRL-faget vil verte ståande i overskueleg framtid. Dette gjeld faget sin karakter av å vere eit felles integrasjonsfag der forskjellige religionar og livssyn kan møtast – uten at faget sjølv står for nokon fasit. Det gjeld også den sentrale stilling kristendommen har i faget, samt grunngevinga for den. Jamvel om dette grunnkonseptet ligg fast, er det likevel truleg at det vert gjort viktige endringar. Desse vil i hovudsak gå på vilkåra for fritak og/eller på den relative vekt som vert lagt på kristendommen. Men dinest taler mykje for at skulen sin formålsparagraf vert endra i ei retning som er lettare å godta for folk som ikkje deler kyrkja si tru. Dette trekkjer ikkje automatisk med seg endringar av formål eller fagplanar for KRL-faget, men vil likevel kunne få stor innverknad på korleis folk vurderer faget. For mange kritikarar er det jo kombinasjonen av KRL-faget og den noverande formålsparagrafen som har vore det største problemet.

3. NOU 2000:26

«...til et åpent liv i tro og tillit»

Ved kongeleg resolusjon av 16. juli 1999 oppnemnde regjeringa eit utval til å utgreie dåpsopplæring i Den norske kyrkja. Det regjeringsoppnemnde dåpsopplæringsutvalet (også omtalt som RD) la fram si innstilling, NOU 2000:26 "... til et åpent liv i tro og tillit.", 10. oktober 2000. Vi vil her gje eit kort samandrag av dei tilrådingar utvalet kom med og dei premiss dei byggjer desse på.

Premiss

RD understrekar trussamfunnet Den norske kyrkje sitt ansvar for opplæring av dei døypte. Dette er grunngeve i den nære samanhengen mellom dåp og opplæring og i eit ønske om å bevare folkekyrkja. Ein legg elles vekt på kristen kultur og etikk som eit viktig element i vår kultur-arv og viser til denne arven som ei viktig forankring for verdier og haldningar også i framtida.

Dåpsopplæringa har som mål å gje barn og unge livshjelp og støtte til å tolke og meistre tilværet i lys av kristen tru. Det er difor naudsynt å finne reiskap som gjev alle døypte, og dei som ønskjer dåp, høve til å ta del i denne undervisninga. Dei er særleg opptekne av å understreke kor viktig det er å sikre dåpsopplæring for ulike språklege og kultu-

relle minoritetar og for barn og unge med funksjonshemming.

Barn og unge sin kompetanse og deira ressursar må takast på alvor i opplæringa. Frivillige medarbeidarar og frivillige organisasjonar set på kompetanse og ressursar som kyrkja også i framtida vil ha bruk for i dåpsopplæringsarbeidet.

RD føreset at KRL-faget ikkje utviklar seg i ein retning der kristendomsundervisninga får mindre plass enn den har i dag. Ein legg dessutan til grunn at andre trus- og livssynsamfunn får dei same ytre rammer for trus- og livssynsundervisninga som Den norske kyrkja.

Tilrådingar

Det regjeringsoppnemnde utvalet tilrår:

«At dåpsopplæring blir en lovfestet rett som gis til alle som er døpt og ønsker å bli døpt i Den norske kirke, forutsatt at det blir gitt nødvendig økonomiske ressurser til å innfri en slik rett.»

Konkret inneber forslaget:

- Aldersgruppa 0-18 år får ei dåpsopplæring som tilsvarar 315 timar. Opplæringa blir organisert i ein kombinasjon av:
  - avgrensa fasar
  - kontinuerleg undervisning i kyrkjeskule
  - IT-tilbod.

- Bemanninga i kyrkjelydane blir styrkja med 1200 årsverk. Det gjeld særleg kateketar og dåpslærarar, men også prestar, diakonar og kyrkjemusikarar som skal ha eit ansvar for dåpsopplæringa. Samstundes ynskjer ein å ta vare på dei frivillige medarbeidarane og frivillige organisasjonar sitt ansvar og engasjement på feltet. Like eins er foreldre og føresette si rolle understreka.
- Dåpsopplæringa vil krevje ei auke i dei totale økonomiske rammene for Den norske kyrkja på vel 550 mill kroner. Av desse er nærmare 500 mill til nye stillingar.
- Regionale nettverk skal ivareta støttefunksjonar for både tilsette og frivillige. Prostiet får kateket i halv stilling og bispedømeråda blir styrka med to nye stillingar.
- Det blir bygd opp eit sentralt prosjektsekretariat, som totalt skal omfatte 20 stillingar, til strategisk nytenking, innovasjon, koordinering, utvikling av interaktive dataopplegg m.m., samt forskings- og utviklingsarbeid.
- Midlar blir sett av til samisktalande barn og unge og til materiell som er lagt til rette for dei med særlege behov for tilrettelagt undervisning.
- Ein legg opp til ein opptrappingsplan over 10 år.
- Utvalet kom med framlegg til endring av lovverket på ei rekke punkt: Bak desse framlegga låg ei drøfting av ulike alternative modellar for lovregulering. Med utgangspunkt i departementet si tradisjonelle skjelling mellom tenesteforplikting og kyrkjelege organ sitt ansvar, konsentrerte utvalet seg om to alternative modellar: Dåpsopplæring som tenesteforplikting eller som

kyrkjelyden sitt ansvar. RD valde å ta som utgangspunkt at det er soknerådet som opptre på vegne av trussamfunnet Den norske kyrkja, og at kyrkjeleg undervisning er eit ansvar for soknerådet og ikkje primært ei tenesteforplikting.

Når det gjaldt oppgåve- og kompetansefordeling mellom dei ulike kyrkjelege organ, la RD til grunn den hovudmodell for kompetansefordeling som er lagt i samband med dei siste års kyrkjelege reformer, slik desse i dag er utforma m.a. i Kyrkjelova. Dåpsopplæring/kyrkjeleg undervisning er soknet sitt ansvar. Det er soknerådet og kyrkjeleg fellesråd som opptre på vegne av soknet. Kyrkjemøtet skal kvalitetssikre den kyrkjelege undervisning, delvis gjennom retningsgjevande planar og program, delvis gjennom forskrifter om kvalifikasjonskrav og delvis gjennom tenesteordning for kateketar.

Gjennom konkrete endringsframlegg til *Kyrkjelova* vil RD m.a.:

- Gjere soknet si forplikting til å utvikle eit tilbod om dåpsopplæring tydelegare, gjennom ei tilføyning i §9 om soknerådet sine ansvarsoppgåver, og gjennom ei tilføyning i §14 om dei kyrkjelege fellesråda si plikt til å opprette dei naudsynte stillingar på undervisningsfeltet.
- Understreke kommunen si økonomiske forplikting i forhold til dei ytre rammer for dåpsopplæringa (admi-

nistrasjon, lokale, materiell m.m.). RD ynskjer difor ei eksplisitt lovregulering under §15 i Kyrkjelova, der kommunen blir forplikta til å erstatte utgifter etter ein viss minstestandard. Minstestandard vil ein ha fastlagt i §36. Utan at dette blir konkret foreslått i utkastet til lovtekst, ser utvalet for seg at trus- og livssynssamfunn skal ha høve til å disponere inntil 3 samanhengande timar på ein dag innanfor tidsramma av ordinær skuledag til trusopplæring på dagtid. Dessutan ynskjer ein å kunna disponere delar av den dagtida då borna ikkje har ordinær skule.

RD foreslår også at det blir gjort endringar i *Lov om trudomssamfunn og ymist anna*, slik at andre trus- og livssynssamfunn får sitt samvirke med skulestyresmaktene regulert tilsvarende den ordninga Den norske kyrkja får.

Eit tredje element i framlegget frå det regjeringsoppnemnde dåpsopplæringsutvalet er endring av *tenesteordning for prest og kateket*. Den førstnemnde ordninga blir gjeve av departementet medan den sistnemnde blir regulert av Kyrkjemøtet. I Tenesteordning for prestar vil ein ha inn ein ny littera c): ”å utføre dåps- og konfirmasjonsopplæring og konfirmasjon i tråd med menighetsrådets planer etter gjeldende ordning.”

For kateketar har ein ikkje konkrete framlegg til forskriftsendringar, men RD vil oppmode Kyrkjemøtet om å sikre at

katekettenesta blir knytt opp mot den lovregulerte dåpsopplæringa.

Når det gjeld lovregulering og finansiering av undervisningstenesta har ein primært drøfta to hovudalternativ:

- Ei lovfesting av undervisningstenesta på linje med organist, klokkar, kyrkjetenar, dagleg leiar under § 15 i Kyrkjelova. Dette ville medføre auka utgifter på kommunen og krevje tilsvarende auke i overføringane frå staten.
- Ei lovfesting som tek utgangspunkt i at dåpsopplæringa er eit statleg ansvar, der staten gjev direkte løyvingar gjennom bispedømeråda.

RD går klart inn for den siste modellen ut frå at denne ordninga best legg til rette for eit likeverdig dåpsopplæringstilbod over heile landet. Dessutan legg ein vekt på at biskopen skal godkjenne planar på dette feltet og føre tilsyn med undervisningstenesta. Denne modellen blir også grunngeve med dåpsopplæringa sin fundamentale plass i kyrkja.

Dei konkrete endringar i lovverket som blir foreslått er:

- Kirkelovens §9: Tilføyelse om menighetsrådets forpliktelse på dåpsopplæring.
- Kirkeloven §14: Fellestrådet får ansvar for å opprette nødvendige stillinger.

- Kirkeloven §15: Kommunen forpliktes til å utrede utgifter til den lovregulerte dåpsopplæringa.
- Kirkeloven §23: Bedring av rapporteringen for bispedømmenes fordeling av statlige tilskudd.
- Kirkeloven §36: Ny paragraf som hjemler rett til et minimum av dåpsopplæring, og regulering av eventuell bruk av tid og lokaler i skolen.
- Tjenesteordning for menighetsprester, §2 pkt c: Ansvar for dåps- og konfirmasjonsopplæring justeres.
- Tjenesteordning og kvalifikasjonskrav for kateketer gjennomgås av et eget utvalg, og vedtas av Kirkemøtet.

4. Tilskot til trusopplæring for trus- og livssynssamfunn

Staten har erkjent sitt ansvar for å leggje til rette for trusopplæring for andre trus- og livssynssamfunn enn Den norske kyrkja gjennom Lov om trudomssamfunn og ymist anna. Etter dagens ordning er kommunen pålagt visse plikter i samband med trus- og livssynssamfunn si eiga trusundervisning:

§ 20:

«Registerført trudomssamfunn kan krevja årleg tilskot frå kommunen til religionsopplæring for barn som høyrer til

samfunnet, når barnet er friteke frå kristendomsopplæringa i grunnskulen.

Tilskotet skal vera så stort at det etter måten svarar om lag til det som stat og kommune yter til kristendomsopplæringa for kvar elev, og skal utreknast etter kor mange som er fritekne av dei som høyrer til trudomssamfunnet.

Departementet gjev føresegnar om opplæringa, utstreknin- ga av tilskotet og oppgjerd.

Kommunar som har utlegg etter reglane i fyrste leden, kan krevja rikstilskot etter tilskotsreglane for vanlege utlegg til godkjend opplæring.”

Avgjerder om tilskot kan trudomssamfunna klaga over til departementet.”

Tilskotet til undervisning i regi av trus- eller livssynssam- funn var tidlegare lagt inn i sektortilskotet til kommunane, og kommunane var forplikta til å gje tilskot i samsvar med Lov om trudomssamfunn og ymist anna. Kapittel 37 i M-87 omhandla slik undervisning og den var der forstått som eit mogleg alternativ til elevar som var fritekne frå kristendomsundervisninga i skulen og som ikkje tok i mot kommunen sitt tilbod til dømes om livssynskunnskap. Det var opna for at slik undervisning kunne skje i skulen si tid og i samsvar med registrerte trus- og livssynssamfunna sine

eigne planar, etter retningslinjer frå Kyrkje- og undervisningsdepartementet. I praksis synt det seg at det ikkje var noko kopling mellom elevane sitt fritak frå obligatorisk kristendomsundervisning og deltaking i undervisning i regi av eige trussamfunn.⁴⁰ Denne alternative undervisninga fungerte i liten grad som eit alternativt tilbod til kristendoms- kunnskap. Den fungerte oftare som eit supplement, gjerne på kveldstid. Departementet hadde på si side ikkje utarbeidd dei retningslinjer som var nemnt i M-87.

Når det gjaldt støtteordningane var det truleg noko ulik praksis. Nokre kommunar utbetalte støtte til trus- og livssynssamfunna si trusopplæring, sjølv om barna tok del i kristendomsundervisninga i skulen, andre kommunar kopla støtta til fritak.

Pettersen-utvalet som vart nedsett av Kyrkje- utdannings- og forskingsdepartementet for å sjå nærare på kristen- doms-, livssyns-, og religionsfaga i skulen, ville ha bort koplinga mellom fritak og støtte til trus- og livssynssam- funna si eiga trusopplæring: «Utvalget mener det ikke bør være noen forutsetning at man er fritatt fra obligatorisk kristendomsundervisning for å delta i undervisning i regi av eget trossamfunn, med offentlig støtte.» Utvalet meinte slik undervisning var trussamfunna si eiga sak, og anbefal- te, som ein naudsynt konsekvens av dette, at det ikkje skulle utformast eit eige kapittel om annan religions- og livssynsundervisning i læreplanen, slik det hadde vore før.

Med Opplæringslova § 2-4, som gav heimel for faget Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering i grunnskolen (KRL), vart utbetalinga av tilskot eller §20 i Lov om trdomssamfunn og ymist anna likevel påverka. Etter innføringa av KRL-faget har støtta til trussamfunna si eiga trus- og livssynsorientering gradvis falle bort, sjølv om det kan vere kommunar som framleis utbetalar slik støtte. Men verken Samarbeidsrådet for trus- og livssynssamfunn eller Frikyrkjerådet kjenner til at deira medlemmer får utbetalt støtte til trusundervisning etter §20.

Ei arbeidsgruppe med representantar frå Kommunal- og regiondepartementet, Kyrkje-, utdannings-, og forskingsdepartemenet, Barne- og familiedepartementet og Fylkesmannen i Oslo og Akershus foreslår i rapporten «Tro og livssyn som grunnlag for tilskudd og offentlige funksjoner»⁴¹ at § 20 i Lov om trdomssamfunn og ymist anna, som omtalar kommunetilskot til alternativ religionsundervisning, blir oppheva. Dei viser til at lovparagrafen er utan praktisk verdi i si noverande utforming.

Også det regjeringsoppnemnde dåpsopplæringsutvalet⁴², var oppteken av denne paragrafen. Dei peikar på at det finst ein "gjenstandsløs hjemmel" i Lov om trdomssamfunn og ymist anna i og med at Opplæringslova ikkje opnar for fullt fritak frå kristendomsundervisninga i skulen (§2-4). RD vel å forstå det faktum at lova framleis er oppretthalde slik "at staten ikke ønsker å redusere støtten til trosopplæ-

ring i trossamfunnets egen regi, selv om barna deltar i KRL-undervisningen i skolen."⁴³ Ein meiner vidare det er grunnlag for ei parallellføring i forhold til Den norske kyrkja, slik at Dnk i denne samanheng blir forstått som eit trussamfunn på linje med andre trussamfunn, med rett til økonomisk støtte frå staten til trusopplæring av sine medlemmer.

5. Rettslege rammer

5.1. Bakgrunn

Kyrkje/stat-utvalet er beden om å utgreie spørsmålet om ei lovfesta dåpsopplæring. Dette er eit sentralt element i arbeidet med den framtidige organiseringa av kyrkja. Kyrkjemøtet har gjentekne gongar understreka dåpsopplæringa sin avgjerande plass dersom kyrkja også i framtida skal forbli ei folkekyrkje. I samband med handsaminga av kyrkjelova i 1996 foreslo Kyrkjemøtet ei lovfesting av dei døypte sin rett til dåps- og konfirmasjonsopplæring (KM sak 13/96), men departementet fann ikkje å kunna ta Kyrkjemøtet sitt forslag til følge (jfr. Ot. prop. nr.64, 1994-95). Kyrkjerådet var like fullt oppteken av å føre denne saka vidare, og då mandatet til kyrkje/stat-utvalet vart vedteke i 1997, omfatta det ei utgreiing av lovfesta dåpsopplæring.

Det er likevel ingen grunn til å seie at spørsmålet om dåpsopplæring utelukkande har vore eit spørsmål for dei kyrkjeleg valde organ. Stortinget har ved fleire høve gjeve uttrykk for ei bekymring for kyrkjens undervisningsoppdrag. I samband med handsaminga av *Stortingsmelding nr. 40 (1980-81) om stat og kyrkje* uttalte Kyrkje- utdannings- og forskingskomiteen: ”Stortingsmeldingen behandler i liten grad behovet for en kirkens dåpsopplæring. På dette område er det etter komiteens mening økt behov for innsats dersom kirken skal kunne ivareta sin oppgave når det gjelder undervisning og opplæring”.

Då kyrkelova kom opp til handsaming i *Kyrkje- utdannings- og forskingskomiteen (Innst. O. Nr. 46, 1995-96)*, viste Arbeiderpartiet sine medlemmer interesse for å ta opp spørsmålet om lovfesting og kom med følgjande forslag: ”Stortinget ber Regjeringen utrede og vurdere å fremme forslag om lovfestet rett til dåpsopplæring”. Komiteen sine medlemmer frå Senterpartiet, Høgre og Kristeleg Folkeparti ville sikre alle døypte sin rett til eit minimum av opplæring i sin kyrkjelyd. Desse medlemmene gjekk difor inn for å utvide retten til konfirmasjonsundervisning til rett til dåps- og konfirmasjonsopplæring. Dei viste til at spørsmålet om kyrkjens dåpsopplæring hadde blitt aktualisert allereie i samband med handsaminga av lov om grunnskulen i 1969. I og med innføringa av skulefaget Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering (KRL) var det, meinte dei, gjort endå tydelegare at dåpsopplæringa er

eit oppdrag kyrkja sjølv må ta ansvaret for. Desse medlemmene såg behovet for å setje sokna i stand til å utføre det dåpsopplæringsoppdraget dei var pålagt.

Frå politisk hald var det relativt stille omkring saka inntil dei tre sentrumspartia i Voksenåserklæringa i 1997 gjekk inn for ein lovfesta rett til dåpsopplæring. Då desse partia kom til makta etter valet i 1997, vart det etter kvart teke eit initiativ i saka. Ved kongeleg resolusjon av 16. juli 1999 oppnemnde den dåverande regjeringa eit utval til å utgreie desse spørsmåla vidare. Det regjeringsoppnemnde dåpsopplæringsutvalet (RD) la fram si innstilling, NOU 2000:26 ”... til et åpent liv i tro og tillit.”, 10. oktober, 2000. Eit kort samandrag av tilrådingane frå det regjeringsoppnemnde utvalet er å finne ovanfor i kap 3. Gjennomgangen av den rådande rettssituasjonen vil i stor grad vere bygd på framstillinga i NOU 2000:26, sjølv om utvalet på visse punkt vil ha ei anna vektlegging eller ei anna fortolkning enn den ein finn i utgreiinga frå RD. Dette vil særleg kome fram i vårt siste kapittel der spørsmålet om lovgjeving blir drøfta og utvalet kjem med sine tilrådingar.

5.2. Rettslege rammer for dåpsopplæring i Den norske kyrkja

Det statlege ansvar

Den norske kyrkja sin praksis med å døype born spring ut

av kyrkja si evangelisk-lutherske vedkjenning. Kyrkjas vedkjenningsgrunnlag og spørsmål knytt til dåp og dåpsopplæring er omtalt både i kyrkjerituala av 1685 og Kong Christian den 5. Norske lov av 1687.

Dåp og dåpsopplæring er også eit sentralt tema i Grunnlova, jfr. § 2: «Den evangelisk lutherske religion forbliver Statens offentlige religion. De indvaanere der bekjende seg til den, ere forpliktete til å oppdra deres Børn i samme.»

Fleire grunnlovsparagrafar er relevante for kyrkjas dåpsopplæring. Det gjeld mellom anna § 4 og 16. Med utgangspunkt i § 4, "Kongen skal stedse bekjende seg til den evangelisk-lutherske religion, haandheve og beskytte denne", kan ein hevde at opplæring av dei døypte må inngå som eit sentralt element i Kongens ansvar for å "haandheve" og "beskytte" folkekyrkja. Med dagens kyrkjeordning kan ein forstå dette slik at staten, ut frå Grunnlova, har eit visst ansvar for å leggje til rette for at medlemmene i Den norske kyrkja får dåpsopplæring. Dette ansvaret har staten hovudsakleg fylgd opp gjennom den tidlegare ordninga med kristendomsundervisninga i skulen.

Staten har også, gjennom Lov om trudomssamfunn og ymist anna frå 1969, erkjent eit ansvar for trusopplæringa i andre trus- og livssynssamfunn. Jambør det som er skive om dette ovanfor i kap. 4

Det kommunale ansvar

Etter dagens ordning er kommunen pålagt visse plikter i samband med dåpsopplæringa:

§ 15 i Kyrkjelova gjer det klart at kommunen har eit økonomisk ansvar for delar av dåpsopplæringa: "Kommunen utreder følgende utgifter etter budsjettforslag fra kirkelig fellesråd: ...e) utgifter til lokaler, utstyr og materiell til konfirmasjonsopplæring."

§ 36 om konfirmasjonsopplæringa legg også opp til samarbeid på andre felt mellom kommune og kyrkje m.o.t. konfirmasjonsopplæringa: "Vedkommende kirkelige myndighet og kommunen avgjør i fellesskap om konfirmasjonsopplæring skal legges til skolens tid og i tilfelle hvilke timer som skal nyttas til opplæringen. Det kan anvendes to timer ukentlig dersom opplæringen varer et halvt skoleår og en time ukentlig dersom opplæringen varer lenger enn et halvt skoleår. Oppnås ikke enighet mellom vedkommende kirkelige myndighet og kommunen, treffes de her nevnte avgjørelser av biskopen sammen med statens utdanningsdirektør. Oppnås da ikke enighet, forelegger biskopen saken for departementet til avgjørelse."

Kyrkjeleg valde organ sitt ansvar

I dåpsliturgien går det klart fram at "denne kyrkjelyden og heile vår kyrkje» har eit ansvar for den einskilde døypte si kristne oppseding. I kyrkja finn vi ei klår ansvars- og

pliktfordeling når det gjeld dåpsopplæring. Den rådande lovgjeving er bygd på ei skjelning mellom kyrkjelege organ sitt ansvar og dei tilsettes tenesteforplikting.

Kyrkjelyden ved *soknerådet* er etter dagens ordning pålagt eit ansvar for å drive dåpsopplæring: ”Menighetsrådet skal ha sin oppmerksomhet henvendt mot alt som kan gjøres for å nære og vekke det kristelige liv i soknet, særlig at Guds ord kan bli rikelig forkynt, ..., døpte gis dåpsopplæring, ... (KL§9)

Kyrkjelyden ved *fellesrådet* skal setje opp eit budsjettforslag som også skal ”omfatte utgifter til kirkelig undervisning, diakoni, kirkemusikk og andre kirkelige tiltak i soknene.” (KL§15)

Bispedømerådet ”fordeler statlig tilskudd til særskilte stillinger innen kirkelig undervisning og diakoni etter nærmere regler gitt av departementet.”

Kyrkjemøtet er pålagt ansvaret for å ”fastsette retningsgivende planer og programmer for den kirkelige undervisning, ...”

Tenesteforplikting

Presten har plikt til å utføre konfirmasjonsførebuing og konfirmasjon etter gjeldande ordning. Kateketen er pålagt planlegging og gjennomføring av dåps- og konfirmasjons-

opplæringa i kyrkjelyden. Til biskopen sine tenesteforpliktingar høyrer det å gje ”kallsbrev/tjenestebrev ved tilsetting av vigslet person i kirkelig stilling, som bekreftelse på at vedkommende er vigslet, markering av biskopens tilsyn og formaning til menigheten om å ta imot den tilsatte som rett kalt tjener.” I tilfelle der det kan vere aktuelt å nekte eit medlem av Den norske kyrkja å vere fadder, skal saka leggjast fram for biskopen. Biskopen skal også bli konsultert i saker der det er usemje mellom kommune og kyrkjelege organ om rammene for konfirmasjonsopplæring i skulen si tid.

Foreldre og fadrar sitt ansvar

Foreldre og fadrar har, i samband med dåpen, teke på seg ei moralsk eller religiøs forplikting til å oppsede barnet i den kristne trua. I denne samanhengen er det fleire kyrkje- rettslege vedtekter som kan vere relevante, alt frå Grunnlovas §2, til dei allmenne vedtektene i Gudstenesteboka og sjølve dåpsliturgien. Av desse går den nære samanhengen mellom dåp og dåpsopplæring fram. Det er klart at kyrkja døyper borna i forventning til og under føresetnad av at dei får opplæring i den kristne tru.

I dei allmenne føresegnene i gudstenesteboka er dette formulert slik: ”Det er ein føresetnad for dåp av born at dei kan oppsedast i kristen tru. Når borna vert døypte, ventar difor kyrkja at dei skal ta del i dåps- og konfirmant-

opplæringa som kyrkja gjev, og i kristendomsundervisninga i skulen.”

Gjennom dåpsskyldnaden forpliktar foreldre og fadrar seg til å oppdra barnet i den kristne forsaking og tru. Dåpsliturgien gjer det klart at oppsedyngsansvaret både kan ha ei aktiv og ei meir passiv side. Det er forventat at foreldra gjev uttrykk for ein vilje til å la barnet få ei oppsedyng i den kristne trua når presten ved døyfefonten spør: “Vil de at N.N skal døypast til namnet åt Faderen og Sonen og Den Heilage Ande, og oppsedyng i den kristne forsaking og tru?” Og dei som ber barnet til dåp svarar “Ja!”

Vidare blir det forventat at foreldre og fadrar sjølv tek på seg eit ansvar for å hjelpe barnet til å leve eit liv i dåpen: “Saman med denne kyrkjelyden og heile vår kyrkje får de del i eit heilagtt ansvar: å be for barnet, læra det sjølv å be, og hjelpe det til å bruka Guds ord og Herrens nattverd, for at det kan verta verande hjå Kristus når det veks opp, liksom det ved dåpen vert sameint med han.”

Det går klart fram av dei allmenne føresegnene i gudstenesteboka at fadrar skal veljast ut med det for auga at dei har eit viktigtt ansvar for barnet si kristne oppsedyng. Difor skal dei vere medlemmer av Den norske kyrkje, eller dei kan vera andre kristne som ikkje forkastar barnedåpen. Foreldre og fadrar si forpliktt i forhold til dåpsopplæringa er hovudsakleg å forstå som eit sanksjonslaust påbod, ein

kyrkjerettsleg regel som har mista sitt tradisjonelle rettslege innhald, men der det normative innhaldet står ved lag.

I tråd med den generelle utviklinga av kyrkjeretten har det også vore ei utvikling når det gjeld den rettslege sida ved dåp/konfirmasjon og opplæring. Frå å regulere statkyrkjemedlemmene sine forplikttingar med straffesanksjonar har kyrkjeretten på stadig fleire punkt utvikla seg i retning av påbod eller forbod utan sanksjonsmoglegheiter. Det normative innhaldet i reglane er behalde medan grunnlaget for statlege sanksjonar har falle bort. Dette heng mellom anna saman med ei utvikling der forståinga av Den norske kyrkje som ein del av statsapparatet har gått i retning ei oppfatning av kyrkje som eit eige trussamfunn, som samfunnsborgarane har fridom til å slutte seg til eller melde seg ut av.

I kyrkjerettsleg samanheng vil dermed sanksjonslause reglar utgjere hovudregelen, med unntak av område der rettsregelen har form av vilkår som må vere oppfylt for å få del i eit gode eller ein rett. Dette gjeld særleg i samband med verv eller stillingar i kyrkje.

Frå kyrkje si side må difor dåpsskyldnaden i praksis vere å forstå som ei moralsk forpliktt. Kyrkje har, som nemnd ovanfor, i liten grad moglegheit til å gje sanksjonar overfor foreldre eller fadrar som ikkje gjev den døypte ei kristen oppsedyng. Det eksisterer berre ein relevant sanksjon når

det gjeld dåp og dåpsopplæring. RD formulerer det slik: «Når det gjelder dåp og dåpsopplæring, er det kun én relevant sanksjon som kan settes opp, nemlig dåpsnektelse. Dersom foreldrene ikke oppfyller visse krav eller på forhånd erklærer at de ikke vil følge opp dåpen på foreskrevne måte, kan presten nekte å utføre dåp.» (NOU 200:26 s.64). Trass dette synest dei rettslege rammene for eventuell dåpsnekt å vere uklåre.

Rettar knytt til dåpsopplæringa

Retten til dåpsopplæring for foreldre og barn byggjer på det valet foreldra/forsørgjarane har gjort når dei har valt å døype barna sine. Denne retten må haldast saman med den plikta kyrkja (herunder dei ulike kyrkjelege/kommunale og statlege organ) har til å gje eit dåpsopplæringstilbod som er tilpassa den einskilde.

Tek ein utgangspunkt i prinsippet om einskildmenneske sine rettar, og kombinerer dette med det faktum at dei fleste som blir døypt i vår kyrkje, er barn, er det ei rekkje internasjonale konvensjonar og erklæringar som er relevante.

”Erklæringa om barns rettar”, vedteke av FN 20. november 1959, slår fast: ”Barn skal gis muligheter og lettelser, ved lovgivning og på annen måte, slik at de kan utvikle seg legemlig, sjelelig, moralsk, åndelig og sosialt”.

Menneskerettane som konkrete juridiske forpliktingar, gjennom konvensjonane om økonomisk, sosiale og kulturelle rettar og konvensjonen om borgarlege og politiske rettar, saman med UNESCO-konvensjonen, er også relevante i vår samanheng. FN’s barnekonvensjon av 1989 omhandlar barnet sin rett til tanke-, samvet- og religionsfridom og i art. 27. er barnet sin rett til andeleg utvikling spesifisert.

Ulike former for lovfesting

Ei lovfesting av dåpsopplæringa kan i hovudsak skje langs dei to linjene vi har presentert ovanfor; som ei ordning av pliktar eller av rettar. Konkret kan dette skje gjennom å lovregulere den døypte eller foreldra sin rett til trusopplæring eller ved å påleggje foreldre, offentlege organ eller tenesteinnehavarar eit ansvar og ei plikt i forhold til det å gje dåpsopplæring.

Kompetansefordeling og mynde ved kyrkjeleg lovgjeving

Stortinget sin uavgrensa lovgjevingskompetanse er fastlagt. Med Høgsterettsdomen i Børre Knudsen-saka vart det slått fast at §2 og 4 ikkje set skrankar for staten si allmenne lovgjeving, men rettar seg i det vesentlege mot Kongen som kyrkjestyre. Samstundes er det slik at dei kyrkjelege lover (Kyrkjelov og Gravferdslov) ikkje blir vedtekne av Stortinget med heimel i statskyrkjeordninga, men i kraft av den allmenne lovgjevingsretten. Med bakgrunn i dette kan det vere naturleg å skilje mellom det som er Stortinget sitt

ansvar i samband med dåpsopplæringa, og det som tillagt Kongens mynde som kyrkjestyre.

Endringar i den kyrkjelege lovgjeving høyrer i dag inn under Stortinget sin kompetanse, medan vedtak om dei innholdsmessige forpliktingar må gjerast med utgangspunkt i Kongens sin mynde i kyrkjesaker, som dels er delegert til Kyrkjemøtet, og dels kan bli fylgd opp av Kongen sjølv ved endringar for eksempel i regelverk for presteskapat.

6. Mål, arenaer, aktører og modeller

Det er over slått fast at målgruppa for kirkas dåpsopplæring i siste instans er alle innen det definerte alderssegmentet. Dette almene siktemålet sier imidlertid lite om hvor, hvordan og ved hvem dåpsopplæringa bør finne sted. I diskusjoner om dette har det vært en tendens til å tenke i nokså grove alternativ, som om alle tiltak som inngår i dåpsopplæringa skal tenkes organisert på samme måte og på samme sted. Mer fruktbart er det å forestille seg dåpsopplæring som et sammensatt knippe av tiltak som kan atskille seg fra hverandre både når det gjelder arena, aktør og primær målgruppe. Utfordringa ligger da i å kompo-

nere dette knippet slik at summen best mulig svarer til det ambisiøse mål å nå alle.

6.1. Innledende om bredde og dybde

Erfaring tilsier at det ofte kan være et konkurranse-forhold mellom bredde og dybde i kirkelige dåpsopplæringstiltak. De som når mange, er i regelen avgrensede tiltak. Det vil si at møtepunktene for den enkelte - blant dem som bare deltar i disse tiltakene - er sjeldne og av kort varighet. Hvor dypt slike tiltak når, er vanskelig å vurdere. I de tilfelle der det avgrensede tiltaket innebærer overrekkelse av ei kirkebok, en Bibel eller et Nytestamente, vil naturligvis dybdevirkinga over tid kunne bli stor. Selv om dette potensielt vil kan skje for alle mottakere, er det rimelig å anta at det bare er for et mindretall at slike avgrensede enkelttiltak får virkelig omfattende betydning som dåpsopplæring og som kirkelig sosialisering. Det er også grunn til å tro at der slike tiltak får slik dyptgående betydning, skjer ikke det i kraft av de avgrensede tiltakene i og for seg, men like mye på grunn av andre tiltak eller inntrykk. I noen grad kan en anta at den beskjedne intensjonsdybden ved de typisk avgrensede tiltakene, og det relativt uforpliktende ved å delta på dem, nærmest er en forutsetning for den store oppslutninga. En slik mistanke synes bekreftet av den langt lavere oppslutning om kontinuerlige tiltak med et uttalt og mer ambisiøst kristelig opplæringsformål.

Den store utfordring ligger i å sikre at mange får del i ei dåpsopplæring som tilfredsstillende et minstemål av dybde og substans. Å lage tiltak som mange slutter opp om, er ikke vanskelig, heller ikke å lage lødige opplæringsopplegg for de få. Det er kombinasjonen av bredde og substans som er vansken.

Som anført over, er det summen av de tiltak som inngår i dåpsopplæringa, som er mest avgjørende. Dette kunne tolkes slik at det ikke er så farlig om de mange får lite, bare noen får mye. Det er en uakseptabel tolkning. En er, i sær når det gjelder breddetiltakene, også nødt til å vurdere det enkelte tiltak med henblikk på substans så vel som bredde. Spinkel opplæring for de mange kan aldri veies opp av en aldri så skikkelig dåpsopplæring som bare blir få til del.

Nå er på den annen side ikke situasjonen entydig slik som tegnet over. I tillegg til avgrensede tiltak med bredt nedslag, kan det også vises til kontinuerlige tiltak med svært stor oppslutning. De to eksemplene som her er aktuelle, er knyttet til henholdsvis skolen og konfirmasjonen. I lang tid var som kjent skolens kristendomsundervisning å betrakte som kirkas dåpsopplæring - og den nådde i praksis alle dømte og vel så det. Kirkelig konfirmasjonsundervisning har i nyere tid aldri nådd så vidt, men fortsatt deltar på landsbasis omlag 70 % av årskullene, hvilket betyr om lag 90 % av de dømte i årskullene (1999). Disse to tiltakene

står således i særklasse når det gjelder å kombinere substans og bredde.

Siden ingen andre kirkelige opplæringstiltak av noe omfang har hatt tilnærmevis samme oppslutning, ligger det nær å spørre hva en kan lære av erfaringene med disse tiltakene. Hvordan kan noe av den samme oppslutningsdynamikk kunne overføres til kirkelige dåpsopplæringstiltak? Dette kunne tenkes skje ved at en identifiserte årsakene til skolens og konfirmasjonens suksess, og forsøkte å legge til rette for at den samme kausalitet kunne virke også i sammenheng med dåpsopplæringa. En annen mulighet ville være å også knytte dåpsopplæringstiltakene organisatorisk til skole eller til konfirmasjon.

Når det gjelder *skolens suksess*, ligger den mest iøynefallende årsak i at faget var obligatorisk. En skal imidlertid ikke overvurdere betydninga av dette. Mye taler for at sosiale konvensjoner i svært mange lokalmiljø har vært og fortsatt er så sterke at en tilnærmet total oppslutning ville ha vært resultatet også med svært liberale fritaksmuligheter. Dette henger dels sammen med den status kirke og kristendom har i kulturen og i folks forestillinger om kunnskapsallmenningen, og dels sammen med skolen og dens status som en almen institusjon og som den fremste ivaretaker av kunnskapsallmenningen. Den praktiske nytteverdien av slike betraktninger er imidlertid begrenset. Det er ingen vei tilbake til et kristendomsfag i skolen som også er definert

som kirkas dåpsopplæring – slik det var før 1969. På den annen side nyter kirkelig dåpsopplæring faktisk godt av den kristendomsopplæring som på andre vilkår finner sted i dagens KRL-fag, og det kan være at forskjellen i resultat mellom denne opplæring og den som skolen sto for før 69, ikke er så stor som den ordningsmessige forskjellen skulle tilsi. Dernest er det jo stadig tenkelig med en serie av forskjellige former for samarbeidstiltak med skolen om dåpsopplæring som i noen grad vil kunne dra nytte av skolens posisjon som arena. I land som det er naturlig å sammenlikne seg med, gis det mange eksempler på dette, se eget appendiks.

Når det gjelder *konfirmasjonsundervisningas* bredde-suksess, er det rimelig å knytte denne til to sammenhørende forhold, at den er knyttet opp mot en rite som, uaktet dens strengt kirkelige innhold, fungerer som overgangsrite, og at den er understøttet av sterke tradisjoner og konvensjoner. Selv om det nok er mulig å tenke seg en ritualisering av andre overganger, f.eks. skolestart eller overgangen fra småskole til storskole, er det neppe realistisk at en ved å knytte dåpsundervisninga til slike vil kunne øke oppslutninga. Prinsipielt teologisk ville det også være vanskelig å finne rom for en meningsfylt kirkelig rite mellom dåp og konfirmasjon. Mer aktuelt er det å tenke seg at dåpsopplæringa gis en sterkere tilknytning til konfirmasjonen. I Danmark er det etablert en ordning med ”mini-konfirmanter” med relativt god oppslutning. Dette nærmer seg

en to-delning av konfirmasjons-opplæringa, der en første del plasseres 3-4 år før den avsluttende opplæringa. Ved denne eller liknende delinger, kan en få etablert nye tiltak som nyter godt av konfirmasjonens status, antakelig også om deltakelse i slike tiltak ikke gjøres til absolutt vilkår for konfirmasjon. Her fins det flere mulige koplinger som er verdt å overveie. En annen, og radikal, løsning ville være å senke konfirmasjonsalderen, eksempelvis til 5. eller 6. klasse. I så fall ville en kunne tette en av de mest problematiske opplæringslakunene i dagens situasjon. Prisen ville imidlertid være at lakunen etter konfirmasjonen ville vokse. Om en slik løsning overveies, bør en sette som vilkår at det fins nye kirkelige opplærings- og sosialiseringstiltak i den etterfølgende ungdomstida. En avgjørelse om å senke konfirmasjonsalderen vil ellers innebære store pedagogiske utfordringer, og bør antakelig motiveres av andre overveielser enn ene og aleine utfra det mål å øke oppslutninga om kirkelig dåpsopplæring.

6.2. *Arenaer*

Tradisjonelt kunne en oppfatte kirkelig dåpsopplæring, inklusive dåpsopplæring i regi av frivillige organisasjoner, som et supplement til den dåpsopplæring som fant sted i skolen. Siden skolen nådde bredt med en innholdsmessig omfattende virksomhet, lå det nær å tenke seg den kirkelige virksomheten som fristilt fra et tilsvarende stort breddekrav. I praksis ble da også nedslagsfeltet for dåpsopplæring

i regi av kirke og organisasjoner, sammenliknet med skolens, relativt smalt.

Selv om nyordninga av 1969 innebar at skolens kristendomsopplæring ikke lenger var å betrakte som dåpsopplæring, og derfor ga kirka et langt mer omfattende ansvar for dåpsopplæring i egen regi, ble viktige aspekt ved den tidligere arbeidsdeling i praksis videreført. En stolte på at skolen fortsatt ga nok undervisning til at hele den primære målgruppe fikk det minimum av opplæring i kristendom som forutsattes ved dåpshandlinga. De eneste kirkelige tiltak med breddevirkning var avgrensede tiltak som skolegudstjenester, utdeling av kirkebok og liknende.

Den ansvarsfordeling som vi lenge har levd med når det gjelder kontinuerlige tiltak, bredde i skolen - smalhet i kirka, var muligens snarere motivert av ressursmangel enn av ideologi. Den er, uansett, i stigende grad blitt problematisk. En kan ikke se seg tilfreds med at bredde-anliggendet blir ivaretatt av avgrensede, mer eller mindre punktuelle tiltak.

Et hovedpunkt i drøftinger av kirkelige dåpsopplæringsstrategi må gjelde løsninger på spørsmålet om bredde versus smalhet. Selv om dette spørsmålet har mange sider, aktualiserer det uten videre spørsmålet om bruk av forskjellige arenaer.

Arena-typer

Før en tar fatt på omtale og drøfting av bestemte arenaer, er det tjenlig å reflektere over noen mer generelle arena-typer. I denne sammenheng skal vi nøye oss med et par enkle distinksjoner.

For det første er det hensiktsmessig å sondre mellom *almene og spesielle* arenaer. Med almene arenaer sikter vi her til arenaer som det så å si tilhører menneskelivet i de aktuelle aldersfaser å delta i. I denne forstand er hjemmet en almen arena. Det andre mest opplagte eksempel er skolen. Av en viss interesse når det gjelder bekjentgjøring av dåpsopplæringstiltak, er videre instanser som helsestasjoner, dagligvarebutikker, kommunikasjonsmidler. Verdt å nevne er også de felles uteområdene, naturen, gater og parker. Spesielle arenaer er alle de arenaene som noen, men ikke alle, deltar i, hva enten dette skjer utfra valg og interesse, eller følger av økonomiske, sosiale, etniske særforhold. Disse kan være åpne for mange eller få, alt etter som. En beslektet, men ikke identisk, sontring går mellom *offentlige og private* arenaer. En offentlig arena er en arena hvis eksistens og virksomhet kunngjøres og som har åpen tilgang for alle som ønsker å delta. En privat arena opererer derimot innen en mer eller mindre lukket sfære, offentlig kjennskap er tilfeldig, lite utbredt og lite omfattende, og tilgangen er begrenset til dem som er hjemmehørende og dem som disse måtte invitere inn.

Disse to distinksjonene kan kombineres i en litt mer finmasket beskrivelse av arena-typer. Mens skolen er almen og offentlig, er et hjem er alment og privat. En speider-tropp er spesiell og offentlig, mens en bibelgruppe (ty-pisk) er spesiell og privat.

Alle disse fire arenatypene er viktige i et menneskeliv, også i sosialiseringprosesser. I kirkelig virksomhet vil en også finne alle fire representert, selv om de opp gjennom historien har vært innbyrdes vektet på forskjellig måte.

I luthersk kirketenking knytter det seg noen særskilt betonte anliggender til det almene og til det offentlige. Mest kjent er den sterke framheving av gudstjenestens *offentlige* karakter. Hos Luther hadde dette sammenheng med kritikken av de såkalte privat-messer, men det dreier seg også om et mer almengyldig og positivt program. Det tilhører kirkas vesen at dens samlinger om ord og sakrament skal være offentlige, det vil si at de skal være offentlig kunngjort og åpent tilgjengelig for hvermann. Den lutherske framheving av det *almene* henger sammen med skaperteologien og med tanken om verden og dens ordninger som et Guds regimente. Med denne tenkemåten ble middelalderens "åndelige" forakt for det almenmenneskelige, for livet og virket i den materielle verden, brutt ned. Å leve som kristen var, for Luther, ikke å si verden, skaperverket, familie og arbeid, farvel - til fordel for en verdensfjern åndelighet. Den kristnes kallsgjærning var et verdslig kall.

Denne insistering på at kristne skal delta på almene arenaer, har i luthersk tradisjon også medført en sterk framheving av almene, fornuftige begrunnelser for hvordan mennesker skal leve med hverandre.

Begge disse anliggender, det offentlige og det almene, kom også til å prege luthersk tenkning og praksis når det gjelder opplæring. Fra begynnelsen av var de viktigste arenaer for opplæring i barnelærdommen kirke og hjem, seinere også skolen, dette først og fremst takket være den klassiske pietismen. Luther mente jo ellers også om menneskers virke i deres verdslige kall og stand, og dette inkluderer barn og unge, at møtet der med utfordringer, med seire og nederlag, ros og tukt, innebar en *kristen* opplæring. Her lærte en om anfektelse og om bot, men erfarte også oppreisning, tilgivelse, glede og trygghet, alt gitt av Gud i omsorg for hans skaperverk.

Luthers og reformatorenes tenkning på disse punktene var naturligvis preget av en kultursituasjon som var svært forskjellig fra vår. Blant annet gjelder dette den status kirke og kristendom hadde i samfunnet. Imidlertid er det noen anliggender i denne tankegangen som det stadig er viktig for en luthersk kirke å ta hensyn til. Det gjelder betoningene av arenaer som har almen og offentlig karakter. Dersom disse anliggende ikke blir ivaretatt, er veien kort til en sekterisk kirke. En slik kirke vil definere seg og/eller bli

oppfattet som vesensmessig atskilt fra det almene, som en tvers igjennom *alternativ* arena for de få.

Når det gjelder dåpsopplæring, er det derfor maktpåliggende å holde fast ved et sett av arenaer der både det almene og det offentlige er ivaretatt.

Som det indirekte har framgått, er en arena ikke bare et spørsmål om sted i fysisk forstand, den konstitueres også av sosiale og tankemessige faktorer. Det er fullt mulig å oppfatte et hvilket som helst lokale, for den saks skyld også en lokalitet i friluft, som “kirke”. Det samme gjelder andre arenaer. En arena settes av stedet, men også av dem som er nærværende, av måten de er nærværende på, av de konvensjoner det spilles på, av de forventninger som skapes og opprettholdes, av stemning og tone, av det som skjer og sies, av gjenstander og rekvisitter osv. Dette *sammensatte* ved arena-begrepet er det viktig å ha med når en skal vurdere og vekte forskjellige arenatyper og forskjellige konkrete arenaer med henblikk på dåpsopplæring.

Hjemmet som arena

Over er hjemmet omtalt som en både almen og privat arena. I hjemmet som privat arena ligger det at det enkelte hjem er omgitt av skranker som hverken kan eller bør gjennombrytes fra utsida. For hjemmet som arena for dåpsopplæring innebærer dette at kirkelig agering overfor hjemmet for det første må arte seg som tilbud, og for det

andre primært må være tilbud om forskjellige former for bistand til oppgaver som utføres i hjemmet og på hjemmets premisser, oftest av hjemmets egne.

Når hjemmet omtales som en almen arena, innebærer det en betoning av trekk som tilhører et hjem “i sin alminnelighet”. Til fenomenet “hjem” hører en høy grad av sosial, lokal og gjenstandsmessig stabilitet. Det er fasthet over hvem som hører til i det, hvor det befinner seg, hvordan det fysisk sett er og hvilke ting det rommer.

I et hjem utspilles en mengde funksjoner. Der forholder en seg til døgnrytme, til skiftningene mellom aktivitet og hvile, der får en dekket vesentlige deler av behovet for næring og andre fysiske behov, men også for sosialt liv. Til et hjem hører et sett av omsorgsfunksjoner, leik, kroppskontakt, mer eller mindre målrettet og bevisst oppdragelse. Et hjem er på den annen side åsted for spenninger og konflikter, men også for forsoningsprosesser og konfliktløsninger.

Videre er et hjem relatert til diverse omverdener. Det befinner seg i et nabolag som har både sosiale og naturlige særtrekk. Det er knyttet til større slekts- og venne-sammenhenger, der en går på besøk og tar imot besøk. Det er base for å erobre verden, men fungerer også som vern mot ytre trusler. Ikke alt og alle slipper inn. I hjemmet filtreres og bearbeides en mengde impulser og informasjon utenfra.

Der skjer det også, på godt og vondt, en omfattende taus kunnskapsformidling, ved holdninger, fortellinger, rutiner og handlingsmønstre.

Sett fra et barns synsvinkel rommer hjemmet de mest betydningsfulle andre, og det er fra starten av og langt framover i livet den ubetinget viktigste arena for sosialisering.

Det framgår at det i et hjemskjer en mengde ting som uten videre er sentrale under kristen synsvinkel. Et hjem behøver ikke være preget av bevisst kristentro for at de ting som foregår der, skal være i samsvar med kristen tro. Når kirka henvender seg til hjemmene med tilbud om hjelp til dåpsopplæring, er det viktig å gi anerkjennelse for at allerede det som i almenhet hører hjemmet til, er kristelig sett verdifullt og nødvendig. Naturligvis skal dåpsopplæring bringe inn ting som ikke fra før av er tilstede i ethvert hjem, men dette spesielle står ikke i motsetning til det almene som sådan, og det er slett ikke i ethvert henseende nytt. Praktisk vil kirkelige håndreknings- og dåpsopplæring som tenkes foregå i hjemmene, for en stor del bestå i hjelp til enkle kristne ritualiseringer av almene funksjoner, så som kveldsbønner og bordvers. Videre vil kirka kunne by på hjelp til å tolke og bearbeide almene hjemmeerfaringer utfra kristen tro og tradisjon. Uten en slik grunnleggende aksept av hjemmets almene omsorgs- og sosialisering-funksjoner, og av foreldrenes allerede eksisterende kompe-

tanse til å ta vare på dem, vil kirkelige dåpsopplæringsframstøt overfor hjemmene i virkeligheten kommunisere at det bare er som en spesielt kristne arena at hjemmet er interessant i dåpsopplæringsperspektiv.

Skolen som arena

Over ble skolen karakterisert som en både almen og offentlig arena. Det almene ligger i at det hører oppveksten til å gå på skole, skoleplikten innebærer at *alle* gjør det. Poengteringen av skolen som en offentlig arena går ikke først og fremst på at vi har et offentlig eid og drevet skolesystem, heller ikke på at dette er dominerende, men på at det er en arena som, uansett eierskap og drift, er offentlig regulert og offentlig tilgjengelig. Privatskoler, slik de drives i vårt land, innebærer en viss variasjon av dette grunnmønsteret, men ikke noen opphevelse av det.

Med "skolen" siktes det her først og fremst til grunnskolen. Selv om førskole og skole-fritids ordninga ikke har samme grad av almenhet, knytter de an til fenomenet skole som almen arena, og de er begge i høy grad offentlige arenaer. Derfor inkluderes også disse her i det generelle skolebegrepet.

Skolen kjennetegnes av forskjellige former for målrettet pedagogisk virksomhet. Til dette trengs det lokaler og forskjellige former for fysisk utstyr. Videre blir skolen skole ved rollene til de personer som deltar, noen lærer og andre

lærer fra seg, eller drar på annen måte ansvar for at læringssprosessene forløper som de skal.

Også skolen er en arena med en mengde eksterne relasjoner. Den enkelte skole står i forbindelse med skolevesenet og med andre skoler, den representerer en nasjonal ordning, et omforent verdigrunnlag, et omfattende felleseie av kunnskaper og ferdigheter. Men skolen har også mange lokale relasjoner, noen av dem formalisert, andre av mer uformell karakter. Viktigst er kontakt, samarbeid og samarbeidsorgan med foreldrene, den enkelte elevs foreldre, klassens foreldre og alle foreldre med barn på skolen. Slik får skolen også viktige funksjoner i og overfor lokalsamfunnet. Av lokale nettverk i et område hører de som etableres omkring skolen, til de viktigste. Skolen vil ofte også være et trafikalt knutepunkt, og dermed både et sted der folk møtes og et sted som kaller på oppmerksomhet og trafikksikrings-tiltak. Ved mange arrangementer i lokalsamfunnet står skolen sentralt, så ikke minst 17.-mai. Det er karakteristisk for skolens sentralstilling i norske lokalmiljø at den brukes som lokale for valgting ved offentlige valg.

Skolens lokaler og uteareal brukes ofte også til andre aktiviteter enn den regulære skolevirksomheten. Noe drives av skolen selv, i andre tilfelle er forbindelsen noe fjernere, men fortsatt tilknyttet skolen, så som skolekorpene. Men også frivillig virksomhet som speiderarbeid, idrettsklubber eller andre foreninger låner ofte lokaler i skolene. Dette

gjelder også virksomheter som har voksne som målgruppe. Fornemmelsen av å være på skolen kan ha skiftende styrke i disse tilfellene, men helt borte er den neppe i noen av dem.

Da skolens kristendomsundervisning var kirkas dåpsopplæring, kunne en med en viss rett tale om kirkelig bruk av skolen som arena. Historisk kunne dette gi seg utslag i forskjellige former for og grader av kirkelig kontroll med virksomheten. Det var geistlig representasjon i skolestyrene og geistlig rett til å overhøre den undervisning som ble gitt. Situasjonen har lenge vært annerledes. Dagens KRL-fag er helt og holdent skolens eget fag.

Også på annen måte har det imidlertid vært tradisjon for kirkelig bruk av skolen, i det minste dens lokaler, i forbindelse med opplæringstiltak. I mange norske sokn er det stadig slik at konfirmasjonsundervisninga i det vesentlige foregår i skolen. En god del kristelig organisasjonsarbeid leier også lokale av skolene. Det foreligger ingen undersøkelse av hva denne lokalisering fører til når det gjelder hvordan virksomheten oppfattes. Mye taler allikevel for at det styrker en assosiativ forbindelse mellom institusjonene skole og kirke i barns og unges bevissthet. Hva kirka angår, innebærer dette i så fall en styrking av dens status som almen.

Kirka som arena

Enhver lokal kirke i Den norske kirke har som program å være en *offentlig* arena, almen (i den betydning som er gitt over) er den imidlertid ikke. Den er i større eller mindre grad *spesiell*. I hvilken grad, skifter fra menighet til menighet, men også mellom forskjellige kirkelige aktiviteter. I folks assosiasjoner til "kirke" står den lokale kirkebygning sentralt, få kirkelige aktiviteter foregår andre steder. Hvor smal kirka oppfattes som, skifter med de forskjellige måter å bruke kirka og dens utearealer på. Kirka er brei juleaften, 17.mai, og ved konfirmasjon, i noen grad også ved gravferd. Ved møtevirksomhet i regi av organisasjoner som Sjømannsmisjonen eller KFUK-KFUM, er mye av denne bredden i behold. Om kirka er bygget som arbeidskirke, vil den i regelen også huse ei rekke andre utpregete breddetiltak. Kirka som arena er betydelig smalere når aktiviteten er gudstjeneste, og ofte, om enn med viktige unntak, enda smalere når frivillige organisasjoner holder møte i dens lokaler.

Idealtypisk er den norske kirkebygning en nygotisk langkirke med tårn og våpenhus i den ene enden og kor i den andre. Innvendig er rommet orientert mot koret. Der er alter, alterbildeog alterring, gjerne også en døpefont. Rommet er også vendt moten opphøyet prekestol på den ene siden av koret. Bak i kirka er det galleri med orgel. Benkene som fyller rommet, står på hver side av en midtgang, de er rettryggete og framovervendt.

Rommet er anlagt på gudstjenester der den fokuserte aktiviteten finner sted i korområdet, mens menigheten sitter forholdsvis passivt i sine benker.

Dette kirkerommet er lite egnet for mange typer opplæringstiltak. Foruten manglende utstyr ligger det begrensninger i selve rommets utforming. Som oftest har en derfor søkt å legge kirkelig opplæring til tilstøtende rom eller til andre lokaler, menighetshus, kirkestuer, bedehus – eller skoler.

For andre typer kirkelig læring synes allikevel kirkerommet å være en helt uvanlig og helt uunnværlig ressurs. Dette henger for en stor del sammen med dens symbolfunksjoner, noe den har fått gjennom generasjoners erfaring, og som understøttes av utforming, inventar og utsmykning. Hovedpoenget ligger allikevel i kirkas *bruk*, som gudstjenesterom og til kirkelige handlinger ved viktige begivenheter og merkedager. Her *skjer* møtet mellom Gud og mennesker, i dåp og nattverd, i forkynnelse, bønn og tilbedelse. Her skapes det fellesskap mellom mennesker, mellom dem i rommet, men også et fellesskap som strekker seg gjennom alle tider og til verdens ender. Alt dette *kunne* og *kan* foregå andre steder enn i bestemte bygninger, men når også disse framstår som "kirke", er det i kraft av kirkebygningene og det som typisk foregår der. Mens en på andre steder kan lære "om" kristendom, står arenaen kirka for "the real thing": Her kan en lære fra innsida, uten den

distanse som andre arenaer trekker med seg. Det betyr i praksis læring ved *deltakelse*, ved å bli *inkludert og akseptert*, ved å *motta*, men også ved selv å *gjøre, tilbe, be, tale, synge, tjene*. Kirka som "teologisk" størrelse står for alt dette. Kirka som fysisk størrelse, dens utsmykning, kunst, orgel, symboler, men også dens konkrete historie, byr i virkeligheten på mange læringsveier inn til denne Guds virkelighet. Disse læringsveiene kjennetegnes av oppdagelse, deltakelse og opplevelse, snarere enn av kognitiv formidling.

6.3. Aktører

Et sted er ikke en arena uten at det er arena for noen. En arena har aktører. En opplæringsarena er et sted der mennesker lærer. Mennesker lærer av hverandre, både av dem som er eldre, jevngamle og yngre, av dem som kan mer og dem som kan mindre, av dem som har opplæring som oppgave eller rolle, og av mange som ikke har det. Læringstanken forutsetter at det fins en merviten, nye kunnskaper, innsikter, erfaringer eller ferdigheter som det går an å utvikle eller få del i, på egen hånd eller i samvirke med andre. Det er ikke gitt at det alltid er noen som på forhånd har denne merviten. Både aleine og sammen med andre går det an å lære noe som ingen kjente fra før. Men snakker vi om opplæring, vil brorparten av det som læres, være noe som andre kan, og disse «mervitene» vil stå sentralt i læringsprosessene, både når de skjer som selvstudium og i sosiale sammenhenger. Stundom har de en oppdrager-rolle,

stundom en lærer-rolle, men de kan også ha en mindre klart definert status, og læringseffekten kan være mer tilfeldig.

Opplæringsbegrepet forutsetter at den læring som finner sted, skjer utfra et minstemål av planmessighet og med et minstemål av ledelse. Det må finnes ansvarlige som på forhånd har rimelig klare forestillinger om hva som er opplæringas mål, hva som skal formidles og hvordan det skal skje.

Dåpsopplæring forutsetter «mervitere» av forskjellig slag, formidlere, tilretteleggere, miljøskapere, som agerer utfra bevisste opplæringsmål. I tillegg til dem som er direkte involvert i konkret dåpsopplæring, vil det også være behov for beslutningstakere og planleggere på et overordnet nivå, i praksis også for folk som utarbeider materiell. Den første gruppe omtales her som "operasjonelle aktører", den andre som "strategiske aktører".

Operasjonelle aktører

Både "lærere" og "elever" er nødvendige aktører som begge bidrar til lærings-prosessen. Dåpsopplæring kan ikke være enveis-kommunikasjon fra lærer til mottaker. Nesten all dåpsopplæring foregår i et miljø, stort eller lite. Der vil i praksis alle deltakere både gi og få, og dette gjensidige bytteforholdet er det, også av dåpsteologiske grunner, viktig å styrke. I den faktiske opplæring som blir resultatet

for den enkelte, vil vedkommende selv ha vært en sentral bidragsyter, likedan jevnaldrende, ofte også andre personer som, uten å ha noe definert ansvar for læringsprosessen, allikevel har vært med i læringsrommet for kortere eller lengre tid. Dette til tross, når planmessig og organisert dåpsopplæring drøftes, er det nødvendig med en særskilt oppmerksomhet på de aktører som fungerer som dåpslærere, også fordi styrken og kvaliteten i det gjensidige bytteforholdet avhenger av hvordan disse agerer. Her skal vi nøye oss med å omtale *fire hovedtyper* av operasjonelle aktører som alle er viktige i forbindelse med dåpsopplæring.

Foreldre/foresatte

Helt alment vil barns viktigste lærere i de første leveår være deres foresatte og de som ellers opptrer i hjemmet, barn og andre voksne. Disse er lærere i kraft av sin familiære relasjon til den som lærer. Også i dåpsopplæringsøyemed er dette en helt sentral aktør-type, ikke bare fordi det dreier seg om effektive formidlere, men også fordi dåpens innhold er positivt forbundet med denne grunnleggende form for sosialisering.

Lærere

Straks barna begynner på førskole og skole møter de profesjonelle lærere, mennesker som i kraft av utdanning og tilsettingsforhold har opplæringsvirksomhet som oppgave innen sin arbeidstid. I den grad slike formidler

kristen kunnskap, og det skjer i praksis også utenfor KRL-faget, kan de funksjonelt sett betraktes som dåpsopplærere. Men også ut over den opplæringsvirksomhet de utøver i tilsettingsforholdet på skolen, er profesjonelle lærere av interesse i forbindelse med dåpsopplæring. Når denne aktørtypen driver dåpsopplæring, også om det skjer på frivillig basis, bidrar det til å knytte denne opplæringsvirksomheten og dens innhold til arbeidsliv og profesjonalitet, til offentlig anerkjent utdanning og, mer indirekte, til offentlige institusjoner.

Prester, kateketer og andre kirkelig tilsatte

Den tredje hovedkategori av aktører er kirkelig tilsatte, i dagens situasjon først og fremst kateketer og prester. Også disse er dåpsopplærere i kraft av utdanning og tilsetting, og utøver primært sin dåpsopplæringsvirksomhet i arbeidstida, men de oppfattes som en annen type aktører enn lærerne fordi de er knyttet til en annen type institusjon og arbeidsplass. Alt tidlig oppfatter barn kirkelig tilsatte, tydeligst prestene, som symbolbærere for noe som er annerledes, en annen type virkelighet, noe "hellig", noe som er knyttet til viktige begivenheter i livet og til høytidene, ja det som skaper høytidene, det som har mer direkte med Gud å gjøre enn andre personer de møter.

Frivillige

Den fjerde hovedtype aktører er knyttet til frivillighet. Det dreier seg om frivillige i menighet eller organisasjon,

men også lønnet personale i frivillige organisasjoner vil i denne sammenheng framstå som frivillige aktører. I praksis vil dette stort sett være folk i egen menighet og i lokalavdelinger av organisasjoner som oppfatter seg som tilhørende Den norske kirke. Ut over mengden av den innsats disse aktørene yter, er de viktige i kraft av selve frivillighetsaspektet, at de ikke er dåpsopplærere fordi de ”må”, eller fordi de tjener penger på det. De som velger å være sammen med barn og unge for å formidle kristendom signaliserer noe helt essensielt om det å være kristen, at det omfatter å dra omsorg for andre fordi de er viktige, helt uavhengig av hva en kan oppnå for egen del.

Typisk er disse aktørtypene knyttet til hver sin arena, de familiære aktører til hjemmet, de profesjonelle til henholdsvis skole og kirke, de frivillige til menighet og organisasjoner. Dette mønsteret er allikevel ikke absolutt. Faktisk opptrer aktørene på tvers av de normale arena-skillene. Foreldre kan med hell opptre i klasserommet eller i forbindelse med barnekoret, lærere og frivillige i kirka osv. Når «nye» aktører opptrer på en arena, vil arenaen ofte delvis endre karakter, det samme med aktøren. Her åpner det seg spennende kombinasjonsmuligheter som både kan utnyttes planmessig og mer ad hoc.

Ut fra de prinsipielle synsmåter på dåpsopplæring og opplæringsarenaer som er fremmet tidligere, er det klart at alle fire aktør-typer har viktige roller å spille for kirkas

dåpsopplæring. Dette er dels grunnet i at de er spesialister på hver sin viktige arena. Den viktigste grunnen er allikevel at de fungerer som lærere i kraft av forhold som alle, i deres forskjellighet, er viktige for barns oppvekst og sosialisering generelt sett, og for deres kristne opplæring og sosialisering spesielt. Det er fullt mulig å tenke seg dåpsopplæring uten aktører av den ene eller andre type, men dåpsopplæringa blir rikere, mer troverdig og bedre integrert i den sosiale omverden om den trekker på hele denne fylde av forhold som kan kvalifisere til opplærersrolla. Kristen dåpsopplæring bør normalt, ut fra sitt innhold og sin karakter, ha bidragsyttere som er aktører i kraft av familie-relasjon, i kraft av frivillighet, og i kraft av pedagogisk og kirkelig profesjonalitet.

Strategiske aktører

Selv om de operasjonelle aktørene klart er viktigst, er de som nevnt ikke de eneste. I praksis er det slik at den dåpsopplæringsvirksomhet som drives lokalt, er avhengig av ei rekke faktorer som styres av andre aktører. Dette gjelder ting som økonomiske og fysiske rammebetingelser, tilsetninger og tjenesteordninger, dåpsopplæringsplaner, materiell, utdanning og kurs. Det er de personer og instanser som tar seg av slikt, som er ”strategiske aktører”.

I det øyeblikk en taler om Den norske kirkes dåpsopplæring, gir en sin tilslutning til at det trengs et minstemål av sentrale strategiske aktører. Alternativet ville være å overlate

det enkelte sokn til seg selv og til de foreninger som fins lokalt. Det ville medføre tilfeldigheter og uakseptable forskjeller. Slik situasjonen er i dag, fattes da også ei rekke viktige beslutninger på sentrale nivå. Dette gjelder sentrale planer for dåpsopplæring, men også bemanningsplaner og tjenesteordninger, økonomiske disposisjoner, utvikling og produksjon av materiell, diverse kurs og seminar-virksomhet. I disse beslutningene er flere instanser involvert. Viktigst er aktører i departementet, i råds- og embetstrukturen med tilhørende administrativ stab og i selvstendige organisasjoner og instanser.

Strategiske aktører fins ikke bare sentralt, men også regionalt og lokalt. Dåpsopplæringsplanen forutsetter eksempelvis at det utvikles lokale planer for implementering av planen. På stiftsnivå står utdanningskonsulentene sentralt, men også biskop og bispedømmeråd har oppgaver med strategisk betydning for dåpsopplæringa.

Det er reelle behov som ligger bak de eksisterende hierarkier av strategiske aktører. Det er allikevel nødvendig å foreta en kritisk gjennomgang av ressursbruk og organisering. Mye tyder på at virksomheten vil tjene på en organisatorisk forenkling, og at en større andel av tilgjengelige ressurser kan kanaliseres til den lokale virksomhet. Strategiske aktører trengs, men det er avgjørende at fokus på den konkrete dåpsopplæringsvirksomhet fastholdes.

6.4. Modeller?

Betraktningene over om arenaer og aktører er viktige med henblikk på utvikling og vurdering av mer utarbeidete modeller for dåpsopplæring. Å utvikle modeller for dåpsopplæring inngår imidlertid ikke uttrykkelig i Kirke/stat-utvalgets mandat, og vi vil være tilbakeholdne med å gjøre dette. Det kan, uansett, være nyttig å se nærmere på hvordan det regjeringsoppnevnte dåpsopplæringsutvalget håndterte modell-spørsmålet.

Heller ikke dette utvalget hadde i oppdrag å gå særlig langt i å konkretisere slike modeller. Når utvalget allikevel fant det naturlig å gi relativt utførlige modell-beskrivelser og -vurderinger, synes dette primært å ha sin bakgrunn i at det var pålagt å "utrede de økonomiske konsekvenser av de forslag som fremsettes". Det å kostnadsberegne forslag forutsetter naturligvis konkrete ordninger, ikke minst oversikt over det personell-behov de forskjellige forslagene medfører.

Den anbefalte modell i NOU 2000:26

Utvalgets forslag til ny § 36 i Kirkeloven inneholder en kvantifisert minstestandard for omfanget av den opplæring alle døpte har rett til, samt bestemmelser om relasjonen til konfirmasjon og skole, dvs de to bredde-bærerne i norsk kristendomsopplæring. Enkelt sagt etablerer den nye paragrafen en sterk forbindelse til konfirmasjonen, og en svakere og, med alderen, ytterligere avtagende forbindelse

til skolen. Mens relasjonen til konfirmasjonen er innholds- og virksomhets-basert, er relasjonen til skolen langt mer utvendig, den gjelder, i denne sammenheng, strengt tatt bare bruk av skolens lokaler. Den tilbakeholdenhet overfor skolen som kommer til uttrykk her, må imidlertid sees på bakgrunn av det eksisterende samvirke mellom kirke og skole, som utvalget ikke ønsker bort.

Allerede dette gir i virkeligheten betydelige føringer for dåpsopplæringas organisering. Når det gjelder bruken av minstestandarden på 315 timer, foreslås det følgende fordeling på alder:

- Småbarnfase: 20 timer
- Førskolefase: 30 timer
- Småskolefase (inkl. juniorkonfirmasjon): 150 timer
- Mellomfase (10-13 år): 30 timer
- Konfirmasjonsfase: 65 timer
- Myndighetsfase (15-18 år): 20 timer

Tiltakstypene er følgende:

- Småbarnfase: Dåpsamtale og foreldregrupper, også med barn.
- Førskolefase: Kontinuerlige tiltak som søndags-, hverdags- og dåps-skoler, avgrensede tiltak som gudstjenester og utdeling av 4-årsbok, IT-tilbud.
- Småskolefase: Kontinuerlig kirkeskole, juniorkonfirmasjon, IT-tilbud, lederutvikling.
- Mellomfase: Deltakelse i foreningsliv, weekender, leire og gudstjenester, lederutvikling.

- Konfirmasjonsfase: Konfirmasjonsopplegget videreføres som nå, avgrensede tiltak som er knyttet til det foreliggende kontinuerlige ungdomsarbeidet, lederutvikling.
- Myndighetsfase: Klubbvirksomhet, lederutvikling.
- Delvis faseuavhengig foreslår utvalget også at det samarbeides med barnehage og skole om emner og prosjekter der dette er ønskelig, samt at etablerte samarbeidstradisjoner knyttet til høytidene, gjensidige besøk og liknende videreføres.

Det er utfra oppsettet ikke mulig å lage noen presis beregning av forholdet mellom avgrensede og kontinuerlige tiltak, fornuftigvis overlates dette til lokalt ansvarlige. Dertil kommer at det i mange tilfelle vil være en flytende overgang mellom den ene og den andre av disse kategoriene. Inntrykket er allikevel en sterk prioritering av ganske fast organiserte kontinuerlige tiltak, mest utpreget i førskole-, småskole- og konfirmasjonsfasen. Især er det småskolefasen som peker seg ut i dette henseendet, likesom det også er denne aldersgruppa som generelt sett prioriteres høyest med nær halvparten av den totale timeinnsatsen. Det tiltak som især dominerer for denne aldersgruppe, og dermed i planen som helhet, er den kirkeskole som foreslås etablert i hver menighet. Bemerkesverdige og velbegrunnet er også den sterke og gjennomgående vekt som legges på lederutvikling.

Tiltakene er tenkt iverksatt på følgende arenaer/steder

- Småbarnfase: Hjem og kirke
- Førskolefase: Hjem, kirke og menighetshus
- Småskolefase: Kirke, evt skole, leirsteder, naturen
- Mellomfase: Kirke, leirsteder, naturen
- Konfirmasjonsfase: Kirke, møtelokaler, naturen
- Myndighetsfase: Kirke, fritidsmiljø, kaféer.

Utvalget forutsetter hele veien at kirkelig personale har ansvar for å drive de foreslåtte tiltakene, i praksis for å fungere som de egentlig ansvarlige ”dåpsopplærere”. I den skjematiske beskrivelse av den anbefalte modellen for dåpsopplæring gjenspeiles dette ved at det for det enkelte tiltak ikke angis hvem som skal være aktør, forutsetningsvis er dette tilsatt eller frivillig kirkelig personale. Andre aktører rubriseres under kolonnen ”Samarbeid”. De framstår derfor som bidragsytere, medarbeidere eller samarbeidspartnere, ikke som aktører med et selvstendig ansvar. De som slik opptrer i modellen, er foreldre/foresatte og faddere, frivillige organisasjoner og skolen. Skolens rolle som samarbeidspartner ser ikke ut til å være tillagt stor vekt. Ut over en til to gudstjenester i året og sporadiske lærerkurs og prosjekt, legges det opp til at det kan finne sted en organisatorisk tilrettelegging av kirkeskolens bruk av skolens lokaler i småskolefasen.

Fra modell til stillinger

Spranget fra opplæringsmodell til stillingsbehov er på flere måter komplisert og avhengig av andre typer overlegninger enn de som inngår i konstruksjonen av selve modellen. Dette gjelder ansvarsfordeling på stillingskategorier, men også vurderinger av hvor stor deltakelse en kan forvente at de forskjellige tiltakene vil ha.

I sine kalkyler har NOU 2000:26 lagt til grunn at 70% av årskullet er døpt i Den norske kirke og deltar i dåpsopplæringa. Gitt at den *faktiske* dåpsprosent er 83, innebærer dette at 84% av de dømte deltar i dåpsopplæringstiltakene. Realismen i dette lar seg i høy grad diskutere. Ventelig vil oppslutninga om de forskjellige tiltakene variere svært mye. Antakelig er det bare dåpsamtalen og konfirmasjonsundervisninga som vil ha så stor eller høyere oppslutning. I denne sammenheng er dette allikevel ikke så viktig. Innstillinga kan her leses som et instruktivt regneeksempel på hvor mye denne modellen ville ha krevet av timeinnsats/årsverk – dersom oppslutninga ble som angitt.

Fra det totale timetall modellen krever, har en så trukket innsats som allerede er dekket av eksisterende stillingsressurser, og kommet fram til et behov for nye stillinger på ca 1,5 pr. gjennomsnittsmenighet på 5000. På landsbasis innebærer dette et behov for 1200 nye årsverk.

Utvalget foreslår at denne merinnsatsen fordeles slik på stillingskategorier: kateketer 500 årsverk, menighets-/dåpslærere 300 årsverk, prester 200 årsverk, diakoner 100 årsverk og kirkemusikere 100 årsverk.

6.5. Noen vurderinger

Krise, behov og muligheter

Dette er ikke stedet for noen detaljert kommentar til de forslag og beregninger som det regjeringsoppnevnte utvalget har lagt fram. Imidlertid kan det synes som om dets mandat, og dermed den logiske struktur i innstillinga, har innebåret en viss gravitasjon mot det indrekirkelige og det profesjonelle. Fokus er hva kirke og menighet skal gjøre ved folk i lønnete stillinger – og dermed hva det er behov for av ressurser for å finansiere de nye kirkelige årsverkene.

Den mest opplagte innfallsvinkel til vurdering av den avgitte innstilling er naturligvis den som oppdragsgiveren, departementet, og bak dette de politiske myndighetene, må antas å ha. Viktig som denne innfallsvinkelen er, må det allikevel framholdes at det fins andre perspektiv og problemstillinger å analysere innstillinga utfra. Én mulighet ligger i å spørre hvilken nytte en i kirka vil kunne ha av disse beregningene og forslagene dersom de viser seg ikke å bli fulgt opp med økonomi til (alle) de årsverk det er behov for.

I forhold til en slik situasjon innebærer gravitasjonen mot det indrekirkelige og det lønnete på viktige punkt en begrensning i innstillingas relevans. Det ville av iøynefallende grunner være behov for nye utredninger om hva kirka da har av muligheter. Antakelig ville en i større grad måtte se etter andre arenaer og samarbeidspartnere, eventuelt ta dem som omtales i innstillinga, mer på alvor som selvstendige aktører. En måtte legge større vekt på hva som kunne gjøres for å endre norske menigheter til å bli læringsfelleskap, både for unge og eldre. Videre ville det være nødvendig å legge større vekt på frivillige ressurser, og det ville, kanskje mest iøynefallende, være et presserende behov for å vurdere mulige omdisponeringer av personellressursene i eksisterende stillinger.

Selv om det ikke er grunnlag for å tro at myndighetene helt vil ignorere de forslag som utvalget har fremmet, er det lærerikt å forestille seg et slikt verst tenkelig tilfelle. Det er i krisetider at våre reelle prioriteringer kommer klarest til syne. Hva vil Den norske kirke, i en slik tenkt situasjon, være villig til å ofre for å gi folk den dåpsopplæring vi sier de har rett på? Hva er vi villig til å endre av tilvante tenkemåter og samværsformer? Hva er vi villig til å bruke av økonomiske midler – som nå går til andre verdifulle tiltak? Og hva med stillingsressursene: Hvor mange preste-årsverk vil vi eksempelvis være beredt til å omdisponere til dåpsopplæring?

Det vi kan lære av hypotetiske krisesituasjoner, vil være nyttig dersom krisa skulle komme. Men det vil også kunne være nyttig for å bevisstgjøre oss nå. Er det, eksempelvis, også kirkelige forhold og tenkemåter, ikke bare et regjeringsoppnevnt utvalgs mandat, som trekker fokus mot det interne og det lønnete?

Angriper en dagens utfordringer innen dåpsopplæring med utgangspunkt i en slik krisebasert tenkning, er det naturlig å rette en fornyet oppmerksomhet på følgende temakretser.

Dåpsopplæring som behov og etterspørsel

I den tilnærming til behovs-spørsmålet som preger NOU 2000:26, spiller kvantifisering av behovet ei nøkkelrolle. Fokus på endringer i arten og mengden av kristendomsopplæring har ført til to markante trekk, for det første at historien, hvordan det var før, blir et hovedargument, og for det andre til en sterk vektlegging av det offentliges innsats gjennom institusjoner. Svært forenklet kunne en si at utvalget er opptatt av å kvantifisere behovet for kirkelig opplæringsinnsats - dersom en skal komme på nivå med situasjonen da kristendomsfaget var dåpsopplæring.

Dette gjengir bare en del av argumentasjonen i utvalgets innstilling. Et annet, og mer grunnleggende grep ligger i analysen av bristen på kristen kunnskap, tro og liv blant

døpte. Dersom en spinner videre på denne andre argumentasjonsmåten, er det dypest sett dåpen, ikke endringer i skolens fagplaner, som skaper behov for dåpsopplæring.

Dette åpner opplagt for en mer teologisk og innholdsorientert forståelse av behovet, men det åpner også for en behovsanalyse som i større grad enn det regjeringsoppnevnte utvalgets arbeider nedenfra, fra den døptes og de foresattes synsvinkel, snarere enn fra institusjonenes.

Tenker en nedenfra på denne måten, er en også nødt til å lytte til folks opplevelse av sine behov. Om dette vet vi at alle som bærer barn til dåpen, har fått høre om behovet for opplæring og om kirkelige tilbud. Men vi vet også at tilbud som eksisterer, ikke blir brukt, og at mange foreldre setter liten pris på kirkelige hjelpetiltak. En kommer ikke utenom at når kirkelig dåpsopplæring for tida ikke er noen stor virksomhet, er manglende etterspørsel den viktigste enkeltårsak. Og når etterspørselen svikter, er det naturligvis fordi dåpsforeldre ikke opplever noe opplæringsbehov, iallfall ikke i samme omfang som en i kirka mener folk burde ha gjort. Hvis folk selv bare i begrenset grad opplever et behov, er det høyst tvilsomt om oppslutninga vil vokse fordi det kommer flere stillinger og ressurser, enda mer tvilsomt at det vil skje proporsjonalt med budsjettveksten. Tvert om vil etterspørselsvikten kunne avsløre at selv vellykte ovenfra-strategier i virkeligheten var luftslott.

Noen av de største utfordringene til kirkelig dåpsopplæring ligger her. Det er generelt sett ikke lett å overtale folk til å kjenne behov. De fleste vil betakke seg for bedrevitere som kommer med slike overtalelser - som om vi ikke vet best selv. En kirkelig strategi som søker å etablere etterspørsel gjennom kritikk av foreldrene, har små sjanser til å lykkes. Målet må tvert om være at folk begynner å se at det kirka står for, og som blant annet formidles gjennom dåpsopplæring, er et verdifullt og fristende skattkammer, noe enhver har behov for om livet skal leves etter sin fulle mening.

Dypest sett er det totaliteten av kirkas, menighetenes og de enkelte kristnes liv og virke som bestemmer folks behovsopplevelse i forhold til dåpsopplæring. Den rådende etterspørselskrisa er derfor symptom på kirkelig svikt i det mest sentrale, i måten å være kirke på. Derfor er det ingen enkelttiltak som kan løse etterspørselskrisa. Uten realitetsorientering på dette punkt, det er nødvendig å føye til: Uten gjennomgripende endringer i store deler av virksomheten i Den norske kirkes menigheter, vil alle dåpsopplæringsplaner forbli slag i lufta.

Kirka i lokalsamfunnet

En av de viktigste ressurser norske menigheter har, ligger i deres tilknytning til et lokalsamfunn. På en annen måte enn menigheter tilhørende andre kirkesamfunn, er Den norske kirkes menigheter kjent i lokalmiljøet. Kirkebygningen er

et synlig orienteringspunkt og en viktig arena i folks liv, så i forbindelse med viktige begivenheter for individ og familie, men også på merkedager i lokalsamfunnet. I mange lokalsamfunn representerer kirka et av de viktigste lokale nettverkene, reelt og virtuelt. Prestene og andre kirkelig tilsatte er bærere av viktige symbolfunksjoner overfor lokalsamfunnet som helhet.

Alle tilbud og tiltak innen dåpsopplæring vil også bli oppfattet på bakgrunn av lokalsamfunnets bilde av kirka. Mest umiddelbart har dette betydning for den oppslutning tiltakene får. En avgjørende faktor er den måte menighet og prest framstår på i lokalmiljøet. I utgangspunkt må en tenke om denne lokale avhengighet som en positiv ressurs, norske menigheter har et omdømme der det inngår mye positivt. I neste omgang innebærer denne avhengighet en oppgave. Mange steder ligger det ting i lokalsamfunnets oppmagasinerte erfaring med prest og menighet som fungerer de-rekrutterende. Ofte vil dette henge sammen med forskjellige former for avstandsmarkering til "vanlige" folk og til markeringer av hvor annerledes det kristne fellesskap er. I gitte fall vil det å søke til kirke da framstå som en altomfattende overgang, både sosialt, livsstilsmessig og tankemessig, og dermed som et brudd med alt i deres "gamle" liv.

Uten å nedtone det nye ved et liv i Kristus eller behovet for omvendelse, er det viktig for kirka også å styrke bevissthe-

ten om de positive sammenhenger som rår mellom livet i den verden Gud har skapt – og livet i hans kirke. I forbindelse med dåpsopplæring er det i tillegg en annen form for kontinuitet som det er avgjørende å fram, mellom dåpen og dåpsopplæringa.

Hvordan en menighets dåpsopplæring faktisk fungerer, hvor mange som kommer og med hva slags holdninger, er langt på vei en funksjon av den måte menigheten framstår i lokalsamfunnet på. Her ligger det utfordringer til totaliteten i en menighets virke, til omfanget og arten av dens nærvær i lokalsamfunnet, men ikke mindre til den nærmere utforming og presentasjon av dåpsopplæringstiltakene.

Dåpsopplæring og skole

Et viktig aspekt ved menighetenes lokale tilknytning ligger i skolen. De tette historiske forbindelsene lever videre som kulturelle forestillinger, og bekrefte i noen grad fortsatt i forbindelse med merkedager i lokalsamfunnet. Mange steder framstår kirke og skole både som de to viktigste offentlige institusjonene og som bærere av de to viktigste stabile lokale nettverkene. Selv om omfanget av offisiell kontakt og samhandling har sunket og ventelig vil fortsette å synke, er mulighetene for offisielt og uoffisielt nærvær hos hverandre mange og viktige.

Viktig som dette er, er det allikevel andre sider ved forholdet til skolen som tiltrekker seg størst oppmerksomhet.

Dette gjelder dels skolens undervisning i kristendoms-kunnskap, dels skolen som arena for kirkelig virksomhet som konfirmasjons-opplæring, eventuelt også for dåps-opplæringstiltak, og dels mulighetene for et mer omfattende samarbeid om dåpsopplæring.

Det regjeringsoppnevnte utvalget har, som vist, lagt relativt liten vekt på skolen som mulig lokale for dåps- og konfirmasjonsopplæring. Her har en lagt seg på en for restriktiv linje. Riktignok har kirka som læringsrom kvaliteter som ikke noe skolelokale kan ha, og som det er avgjørende å bruke i dåpsopplæringsøyemed. Det er derfor vanskelig å forestille seg en dåpsopplæring som bare foregikk i skolens lokaler. Men skolen som læringssted har, fra kirkelig synsvinkel, også sterke sider. Dette gjelder både de verdifulle sidene ved barns og unges forventninger til det som foregår på skolen, og lokaler som er hensiktsmessig utformet og utstyrt.

Den viktigste grunn til at det kan være aktuelt å bruke skolens lokaler, ligger i store avstander i det enkelte lokalsamfunn. Når det regjeringsoppnevnte utvalget går inn for å tillate bruk av skolens lokaler til konfirmasjonsundervisning når særlig tungtveiende grunner tilsier det, er det igjen geografien som kan gi slike grunner. Deres forslag her må forstås som en ganske kraftig innsnevring av adgangen til å bruke skolens lokaler og skolens tid.

Når det gjelder dagens situasjon, har vi tidligere i rapporten påvist at bruk av skolens lokaler og tid til konfirmasjonsundervisning er betydelig. Både dette forhold og vår generelle vurdering av skolen som lokale for kirkelig opplæring, er argument for ikke å innføre en mer restriktiv ordning. Fra enkelte livssynsminoriteter har det vært framholdt at den rådende ordning i praksis gir betydelige fordeler til Den norske kirke, selv om den i teori baserer seg på likebehandling. Det er imidlertid vanskelig å se at de problem som ligger i små minoriteters vansker med å gjøre bruk av sine rettigheter, best løses ved å redusere kirkas bruk av skolens tid og lokaler. Den samme vurdering er relevant for spørsmålet om bruk av skolens lokaler innen andre deler av dåpsopplæringsvirksomheten. Hvordan virksomheten i den enkelte menighet faktisk skal fordeles på forskjellige steder, må avgjøres på bakgrunn av lokale forhold og preferanser. Det er imidlertid god grunn til å advare mot ekstremløsninger, hva enten de består i at *alle* tiltak foregår på spesielt kirkelige arenaer – eller at *ingen* gjør det.

Når skolen er aktuell som sted for kirkelig opplæring, henger det sammen med at skolen også i egen regi driver opplæring i kristendomskunnskap. Slik denne nå er utformet, er den skolens egen, og dermed ikke kirkas dåpsopplæring. Dette bør forstås slik at det først og fremst har med eierskapet å gjøre, det er skolen, og ikke kirka, som eier faget. I forlengelsen av eierskap ligger også myndighetsfor-

hold, så både når det gjelder fastsettelse av læreplaner, godkjenning eller valg av undervisningsmaterieell og faktisk gjennomføring av undervisninga. Ikke på noen av disse punktene er denne undervisninga noen annens enn skolens. I dette ligger det ikke noe prinsipp om at også undervisningas *innhold* skal være «ikke-kirkelig», f.eks. ved at den i ett og alt må atskille seg fra den dåpsopplæring kirka er opptatt av å gi. Uansett hvor omfattende den innholdsmessige overlapping måtte være, vil faget imidlertid stadig være skolens, og kan ikke forstås som *kirkas* dåpsopplæring. Her ligger det ellers i KRL-faget klare og prinsipielt begrunnede begrensninger av det omfang slik overlapping kan tenkes å få.

Dette kan synes som flisespikkeri, men det kan hentes flere poeng ut av de presiserende betraktningene over. Det første er at ei kirke vanskelig kan vurdere en dåpsopplæring som den selv ikke har noe eierskap i, som fullt ut tilfredsstillende – nesten uansett innhold og kvalitet i opplæringa. *Kirka* har i oppdrag å døpe og lære. Det andre poenget ligger i at det i KRL-ordninga ikke ligger noe forbud mot at innholdet kan dekke vesentlige deler av dåpsopplæringas innhold - og i den forstand ha delvis dåpsopplærende funksjon. I det alt vesentlige vil dette i praksis gjelde kunnskapsstoff, f.eks. om de bibelske skriftene, men også om kirkelig liv og lære, inklusive dåpen. Det er med andre ord aktuelt å betrakte og vurdere KRL-faget utfra synsvinkelen *skolens* bidrag til døptes dåpsopplæring. Her er det betydelige

lokale variasjoner, og det er, blant annet på bakgrunn av fagets evaluering, realistisk å regne med planendringer med betydning for kristendomsdelen av KRL. Allikevel må en kunne slå fast at det både er og vil fortsette å være et omfattende bidrag som gir betydelig avlastning for den spesifikt kirkelige dåpsopplæring. Både i det sentrale og det lokale planarbeid med dåpsopplæring er derfor kjennskap til KRL-faget, som nasjonal ordning og som lokal virkelighet, av stor betydning. Imidlertid er det helt avgjørende ting ved den opplæring som døpte har rett på, som ikke kan formidles av skolen, det må kirka gjøre. Men når en utformer opplegg for dette ”mer”, må en respektere verdien i skolens bidrag, og under enhver omstendighet påse at de kirkelige planer er koordinert med skolens. Gjøres ikke dette, vil de to typene opplæring lett kunne komme til å motvirke hverandre.

I KRL-faget inngår det kontakt med kirka, som med andre tros- og livssynsamfunn. Det kan være aktuelt at kirkelig tilsatte besøker i skolen, eller at skolen besøker kirka. I begge fall dreier dette seg om skolens tiltak, og det kan, som for den øvrige virksomhet i KRL-faget, ikke betraktes som del av *kirkas* dåpsopplæring. Ikke desto mindre er slike møtesteder og de kirkelige bidrag til KRL som det åpner for, viktig å ta hensyn til under utforming og lokal gjennomføring av kirkas egen dåpsopplæring. Mye av dette er ellers mange steder oppfanget i og regulert av faste samarbeidsavtaler mellom kirke og skole. Slike avtaler bør

absolutt søkes opprettet der de ikke fins, det forenkler planarbeid og vurderinger av enkelttiltak.

Ett av de viktige aspekt ved skolens kristendomsundervisning er bredde-virkninga. Dette er verdifullt i kraft av det de mange faktisk lærer gjennom skolen, men det gjør det også ytterligere nærliggende å etablere samarbeid med skolen som går ut over den reine bruk av skolens lokaler.

Det er ikke bare skolens KRL-undervisning som har med kristendom og kristen opplæring å gjøre, jfr. formålsparagrafen. Mye taler for at denne vil bli endret, men etter alt å dømme vil stadig kristne verdier utgjøre en sentral del av skolens generelle basis. Når skolen markerer de store høytidene, er dette eksempelvis ikke et utslag av KRL-faget, men en virkeliggjøring av det formål som gjelder skolens samlede virksomhet. Kirke/skole-samarbeidet kan og bør derfor omfatte langt mer enn KRL-faget. Dels bør det siktes inn mot skolens fellestiltak, og dels mot andre fag.

Mange former for slikt samarbeid er tenkelig. Ved vurdering av foreliggende muligheter er det flere anliggender som er viktige. Alle akseptable samarbeidsformer må ta vare på partenes selvstendighet og integritet. Videre er det uaktuelt å gå inn for samarbeidsformer som gir kirka urimelige fortrinn i forhold til andre tros- og livssynsamfunn. De ordninger som etableres, må, så langt som råd, være åpne for likeberettiget deltakelse for de andre. Et siste

avgjørende poeng er å unngå samarbeidsformer som kan true KRL-faget. Dette gjelder ordninger som er, eller lett kan utvikle seg til, en deling av faget i én nøytral orientering om fellesverdier, og én del der klassene deles etter tro og livssyn for at hver av gruppene kan få opplæring av de respektive trossamfunnenes egne lærere.

Synsmåtene over er ikke til hinder for at skolens lokaler stilles til disposisjon for menighetenes dåpsopplæring, heller ikke for at skolen tilrettelegger timeplanen slik at den aktuelle undervisning kan skje innenfor de tidspunkt som omrammer en vanlig skoledag. Dette kan ordnes med at bestemte timer, fortrinnsvis på slutten av skoledagen, ikke belegges med skolens egen undervisning i bestemte perioder og på bestemte alderstrinn. Det kan også, om dette ansees hensiktsmessig, ordnes ved at hele dager, eventuelt på rad, fristilles fra skolens timeplan. Slike ordninger må, som nevnt, være åpne for alle tros- og livssynssamfunn som er representert i elevmassen på stedet. I en viss forstand vil den kirkelige undervisning som da finner sted, skje innen «skoletida».

I hovedsak vil de undervisningstiltak som egner seg innen slike rammer, ha regelmessig og kontinuerlig karakter. Det er imidlertid ikke noe i veien for at den tid skolen rydder plass for, kan klumpes sammen slik at den også blir brukbar for utflukter, leirskole-opphold o.l.

Det sier seg selv at slike opplegg må forhandles fram og etableres lokalt. Hva lovgivninga angår, bør den åpne for et vidt register av løsninger, og sikre mest mulig likeverdig finansiering for de forskjellige løsningene på lokal-spørsmålet.

Dåpsopplæring og foreldre

Som nevnt er det en sammenheng mellom det å gå inn i de helt vanlige foreldreoppgavene og å gi dåpsopplæring. Dåpen er en bekreftelse og feiring av fødselen, den forholder seg til foreldrenes glede og engstelse, og slutter opp om det menneskelig ansvar som tilhører det å være foreldre. På denne bakgrunn må en si at det er betydelig overlapping mellom det å ta et barns liv på alvor og å ta dets kristne dåp på alvor. Alle foreldre som er glade i sitt barn og drar omsorg for det, har betydelige ressurser i forhold til den oppgave å gi det en oppvekst i samsvar med kristne verdier. At dåpen er mer enn dette, opphever ikke poenget. Kirka kan ha, og bør markere, en grunnleggende tillit til de foreldre som døver sine barn.

Ut over det reint almenmenneskelige vil alle dåpsforeldre også ha en god del kunnskap om kirke og kristendom som er relevant for den mer spesifikke dåpsopplæring. Selv om dette kan være mangelfullt, vil de vite en god del om hvordan de kan skaffe seg kunnskap som de mangler. Til tross for dette kjenner mange foreldre seg usikre i forhold til det å ta et aktivt ansvar for sitt barns dåpsopplæring.

Det kan gå på både kunnskaper og holdninger. Siden foreldrene uansett vil være helt sentrale for barnas utvikling de første leveår, er det for dåpsopplæringas effekt helt avgjørende at foreldrenes funksjon blir så god som mulig. Fra flere hold er det fremmet forslag om opplæringstiltak eller kurs rettet mot foreldrene, så også NOU 2000:26. I dansk sammenheng er det nylig foreslått et foreldrekatekumenat som både skal gjøre dem kjent med hva som ligger i deres egen dåp - og i barnets. Alt taler for at dette er et viktig innsatsfelt. I noen grad har dåpssamtalene utviklet seg i slik retning, men slike enkelt-anledninger av relativt kort varighet kan umulig dekke behovet.

Dåpsopplæring og menighet

Et viktig aspekt ved det som hittil er omtalt, dreier seg om å stole på og forbedre det som skjer "utenfor" kirka, i skolen og hos foreldrene. I begge fall dreier det seg om betydelige ressurser og oppgaver. Enhver menighet er imidlertid også selv både en ressurs og en oppgave. Den burde i større grad trekkes inn i drøftingene av dåpsopplæring.

Det er ingen prinsipielle teologiske grunner til at vi automatisk tenker på barn og unge når vi sier dåpsopplæring. Kirkas læreoppdrag har ingen aldersgrense. Så lenge brorparten av de dømte er barn, er det en selvfølge at opplæring av barn og unge i praksis får et særlig fokus. Men det er meningsløst, både prinsipielt og praktisk, å la dette fokus

få skyve alle andre helt ut av synsfeltet. Hvis det i noen sammenheng virkelig gir mening å snakke om livslang læring, må det være i forbindelse med dåpsopplæring. Det kan aldri i dette liv bli slik at noen er utlært. Alle dømte trenger å lære.

På den annen side er det også slik at alle dømte har noe å lære fra seg. Om vi mener alvor med at dåpen er innlemelse i et fellesskap, burde vi på en helt annen måte innrette våre menighetsfellesskap på denne gjensidige utveksling. Døpende menigheter må være lærende fellesskap. I de fleste norske menigheter vil det innebære betydelige omprioriteringer og betydelige endringer av samværs- og aktivitetsformer. Uten en omfattende læringsvirksomhet for alle aldersgrupper, er det lite som tyder på at virkningen av tiltak som retter seg spesielt mot barn og unge vil bli særlig stor eller langvarig.

Til denne virksomheten trengs det profesjonelle, lønnete medarbeidere i større eller mindre stillingsbrøker. Tanken i NOU 2000:26 om å opprette en form for II-stilling for dåpslærere, er ubetinget god. Som hovedregel bør ansvar for opplæring knyttes til tilsatte som også har sin profesjonelle identitet knyttet til opplæring. Effekten av å gi yrkesgrupper med en annen hovedprofil litt opplæring i tillegg, vil trolig være sterkt begrenset. Denne synsmåten fører til en prioritering av kateketer og eventuelle andre dåpslærere framfor prester. Dersom en overveier å gi prester større

ansvar for opplæring generelt eller dåpsopplæring spesielt, f.eks. fordi det ikke fins midler til opprettelse av et tilstrekkelig antall kateketer, bør en overveie en omgjøring av prestestillinger til kateket-stillinger.

Viktig som profesjonelle er, vil allikevel effekten av nye stillinger bli begrenset om det ikke fins et omland av frivillig aktivitet rundt stillingsinnehaverne. I denne aktiviteten oppdages behov, skapes motivering - og oppdras frivillige medarbeidere.

Både om en tenker på lønnete og frivillige dåpslærere, har Den norske kirke i dag et betydelig kompetanseunderskudd. Dette innebærer at en hovedprioritet må være kompetanseheving. Dels må dette skje ved etablering av kurs og studieenheter, dels må det skje lokalt gjennom menighets-opplæring. Norske kristne må lære å lære, både å ta imot lærdom og å gi lærdom. Det forutsetter både formell faglig kursing og aktiv deltakelse i et menighetsmiljø som er anlagt på gjensidige læringsprosesser.

Dette drøftings-avsnittet begynte med et oppriss av en hypotetisk krisesituasjon. I ei krise er det viktig å ta peiling på hva en kan påregne av støttende faktorer eller relevant innsats fra andre, og heller bruke ressurser på å forbedre eller supplere slike bidrag, enn på å utvikle og drive helt egne, alternative opplegg. Men aller viktigst er det å ta peiling på hva en menighet er og hvilke ressurser den har.

En menighet som ikke er villig eller i stand til å drive dåpsopplæring om den må gjøre det utelukkende på frivillig basis, har antakelig også lite nytte av en hær med prester og kateketer.

7. Vurderinger

Basis for all kirkelig dåpsopplæring er dåpen og dens innhold. Det betyr at for-tegnet for alle planer og overlegninger må være evangeliet om den nåde Gud gir mennesker uforskyldt - fordi Kristus, mens vi ennå var svake, døde for ugudelige (Rom 5,6). Rett forstått viser dette til en guddommelig dåpens treklang: Uforskyldt er vi gitt livets gave og satt inn i Faderens skaperverk, ufortjent åpner Sønnens seier over synd og død et nytt rike for oss, av nåde skaper Ånden nytt liv i oss, svangert med evighet.

Dåpsopplæring består i åpne opp for disse sider ved Guds og vår virkelighet slik at døpte, i samsvar med utvikling og modenhetsnivå, kan kjenne, fastholde og leve det de har i sin dåp, og slik at udøpte kan søke dåpen vel vitende om hva de trer inn i: Et liv i troens samfunn med Gud og mennesker, et liv i tjeneste for Gud og mennesker, et liv næret av ordet og brødsbrytelsen, et liv av nåde over nåde.

Lovfesting av dåpsopplæring

Det spørsmål utvalget mest uttrykkelig er bedt om å utrede, gjelder lovfesting av dåpsopplæring.

Dette spørsmålet har vært gjenstand for utredning ved flere anledninger, sist i innstillinga fra det regjeringsoppnevnte

dåpsopplæringsutvalget, «...til et åpent liv i tro og tillit», NOU 2000:26. Tidligere i vår innstilling er det gitt en kort oversikt over det en samlet kan kalle rettstilstanden omkring dåpsopplæring. Dette vil nå bli videreført som ei drøfting av spørsmålet om lovfesting.

Med «lovfesting av dåpsopplæring» har en gjerne tenkt i én av to retninger, enten som et plikt- eller som et rettighetsforhold. Under denne enkle todeling ligger i virkeligheten flere alternative former for lovfesting. Ved det ene alternativet vil plikten kunne tenkes knyttet til forskjellige subjekt, både til den døptes foreldre/faddere og til instanser som har medvirket til at dåp fant sted, eventuelt til andre mulige tilbydere eller finansierer av dåpsopplæring. Ved det andre hovedalternativet er det mest nærliggende å si at rettigheten primært må være den døptes, men det kan også tenkes lover eller andre rettsgyldige regler som gir foreldre/faddere visse rettigheter, likedan kan tilbydere av dåpsopplæring tilkjennes rettigheter, f.eks. rett på økonomisk eller annen støtte til virksomheten.

Som det allerede har framgått, er det også betydelige variasjonsmuligheter når det gjelder den nærmere bestemmelse av pliktens eller rettighetens art, likedan når det gjelder måten plikten eller rettigheten etableres på. Hvor stor prinsipp-forskjellen mellom plikt og rett er, lar seg diskutere. Den enes rett er ikke reell om det ikke er en annens plikt. Om en gitt bestemmelse skal vurderes som

etablering av rettighet eller av plikt, kan derfor være et spørsmål om hvilken parts synsvinkel en velger å se spørsmålet ut i fra.

Om man med lovfesting av dåpsopplæring sikter generelt til bestemmelser om dåpsopplæring, lover, forskrifter og regler, må en trygt kunne si at dåpsopplæring forlengst er lovfestet. Bestemmelser med eksplisitt eller implisitt relevans for dåpsopplæring finner en i rettskilder som spenner fra Grunnlov via Kirkelov til forskrifter og tjenesteordninger og Gudstjenestebok for Den norske kirke.

Hvilken rettskraft de forskjellige bestemmelsene har, er i noen grad åpent for skjønn. Klart er det at de forpliktelses til dåpsopplæring som i dag pålegges foreldre og faddere, er sanksjonsløse, og at det på den annen side er vanskelig å forestille seg at disse (eller den dømte selv) har mulighet for å vinne fram med søksmål fordi deres rett til dåpsopplæring ikke var innfridd.

Når spørsmålet om lovfesting flere ganger i den seinere tid har vært tatt opp, så både på kirkelig og politisk hold, dreier det seg ikke om å introdusere dåpsopplæring som gjenstand for rettslige bestemmelser, men om å overveie hvorvidt det bør gis andre, flere eller skjerpete bestemmelser. Slike ønsker om å utrede lovfesting har vært motivert i misnøye med oppslutning, omfang eller kvalitet på den eksisterende dåpsopplæring, samt med det utilstrekkelige

økonomiske grunnlag for å gjennomføre selv den plan som foreligger. Som én av flere faktorer som påvirker dette, har en rettet søkelyset på den effekt lovgivninga har. Både på kirkelig og politisk hold er det uttrykt sterk bekymring over nedgangen i innsatsen innen kristendomsopplæring, og over svekket kristen kunnskap blant barn og unge. Mange innen kirka har framholdt at situasjonen på alvorlig måte anferker vår dåpspraksis. Blant de tiltak som en da har sett det nærliggende å overveie, er skjerping av den plikt til opplæring som påhviler foreldre og faddere som bærer barn til dåp. Forskjellige former for rettighets-bestemmelser har vært overveid med samme grunnmotiv.

Det er for kirka flere typer av spørsmål som melder seg til vurdering i forbindelse med de aktuelle alternativ for å bruke lovgivning som virkemiddel for å styrke dåpsopplæringa.

Det første gjelder rett og slett hvorvidt og på hvilke vilkår det overhodet gir mening å la dåpsopplæring være gjenstand for offentlig lovgivning. Her bør det inngå vurderinger av lovfesting som virkemiddel for å oppnå kirkelige formål i sin alminnelighet, både av den virkekraft som kan tenkes å ligge i slik lovfesting, og av forhold som kan virke inn på ønskeligheten av å benytte slike midler for å oppnå forskjellige aktuelle kirkelige mål.

Det må videre, mer spesielt, vurderes nærmere hvilke sider

ved den kirkelige dåpsopplæring som kunne egne seg for lovgivning, hvilken karakter de aktuelle bestemmelsene bør ha (f.eks. plikt eller rettighet), hvem de bør gjelde eller rette seg mot, og hva slags rettskilder som er aktuelle for å hjemle bestemmelsene.

Lovfesting og forholdet mellom kirke og stat

Et avgjørende spørsmål i forbindelse med all overveielse om lovfesting av dåpsopplæring i Den norske kirke, er hvordan forholdet mellom kirke og stat blir i framtida. Dersom vi skulle få relasjoner mellom kirke og stat som minner om den ordning som nå gjelder i Sverige, vil spørsmålet om lovfesting (i det offentlige lovverket) bare være aktuelt i forbindelse med den særlov om kirka som vedtas, samt i forbindelse med eventuell generell lovgivning med betydning for tros- og livssynssamfunnenes egne opplæringsvirksomhet. Ut over dette vil naturligvis kirkelige organ kunne vedta ei rekke regler vedrørende dåpsopplæring med gyldighet innen kirka, eventuelt fulgt opp av kirkelige sanksjoner, men dette vil være regler som bare indirekte, i kraft av annet offentlig lovverk, vil ha juridisk betydning ut over det kirkelige rommet. (Som kjent er det i gitte fall mulig å prøve organisasjons-interne forhold for retten.)

Spørsmålet om kirke-organisasjonens forhold til staten er en hovedsak i det mandat Kirke/stat-utvalget fikk, og vil bli tatt opp til brei drøfting i den endelige hovedinnstil-

ling fra utvalget. På det nåværende stadium, der det dreier seg om en foreløpig delrapport, ville det være å foregripe dette arbeidet om vi la andre kirkeordninger enn den nåværende til grunn for våre overlegninger. Den følgende drøfting baserer seg derfor på dagens kirkeordning. Indirekte, gjennom sin kartlegging og vurdering av de muligheter som nå foreligger, vil den dermed også kunne få betydning for de vurderinger av overordnede kirkeordningsspørsmål som forestår.

Dåp og dåpsopplæring som gjenstand for lovgivning

Som organisert virksomhet med personell og økonomi, mål og virkemidler, er det åpenbart ei rekke "utvendige" sider ved kirkas dåpsopplæring som lar seg regulere ved lov. Uansett omfanget av spesielle bestemmelser, vil mange aspekt ved kirkelige dåpsopplæring være omfattet av generelle lover og bestemmelser, og det ville være meningsløst, også av teologiske grunner, å forsøke å unndra de timelige sider ved kirkelig virksomhet fra almen lovgivning. Dertil kommer at almen lovgivning vil være helt utilstrekkelig for regulere den virksomhet som hører inn under den kirkelige dåpsopplæring. Så lenge kirka og dens økonomi er organisert som den er, kan de øvrige, spesielt adresserte bestemmelsene, ikke være noe reint indrekirkelig anliggende. Dette reflekteres i dagens lovverk og ordninger, der det faktisk foreligger ei rekke bestemmelser som uttrykkelig gjelder dåps- (og konfirmasjons-) opplæring.

På den annen side må det også knyttes forskjellige former for bestemmelser til flere av de mer *indre* sidene ved dåp og dåpsopplæring. Dette gjelder umiddelbart den liturgiske ordning for dåp, som ikke bare fastsetter den liturgiske agende, men som også omfatter regler om vilkår som må oppfylles *forut* for dåp, og om foreldres og fadderens, men også om menighetens rolle etter dåpshandlinga. Noen av disse bestemmelsene er av implisitt karakter, noen er formulert som liturgi, snarere enn som regler, og noen har eksplisitt regel-karakter. Enkelte av disse bestemmelsene er slik at brudd vil kunne gjøre en eventuell dåpshandling ugyldig. Dette gjelder visse minimumskrav til liturgien, men også forbudet mot gjendåp. Prester som med vitende og vilje foretar slike brudd, gjør seg skyldige i alvorlige tjenesteforsømmelser som vil bli påtalt og som i gitte fall kan føre til oppsigelse, eventuelt til fradømmelse av «kappe og krage». Noen tilsvarende juridisk status innehas ikke av noen av de bestemmelser som retter seg mot foreldre eller faddere.

Hva disse angår, er det allikevel grunn til å se nærmere på den løfte-avleggelse som finner sted i forkant av dåp. I hvilken forstand er dette et løfte som forplikter? De utredninger som har vurdert dette, har samstemt konkludert med at foreldres og fadderens løfteavleggelse ved dåpen i dag ikke kan sies å innebære en juridisk forpliktelse i streng mening, så også det regjeringsoppnevnte utvalgets innstilling. Denne vurderer allikevel styrken i den plikt

som etableres ved dåp som ”grensende opp mot juridisk forpliktelse”. At den ikke også er det, innebærer at det ikke foreligger grunnlag for søksmål mot foreldre som ikke overholder plikten, eller for noen form for rettslig bindende pålegg om å la den dømte delta i dåpsopplæringstiltak.

For å bestemme arten av den plikt som allikevel tenkes etablert ved dåp, har en gjerne snakket om en *moralsk* forpliktelse. Hva det presise innhold i denne forpliktelsen er, har vært vurdert noe forskjellig. I disse diskusjonene har en gjerne sondret mellom en aktiv og en passiv plikt, en plikt til selv å gi kristen opplæring eller til å la det dømte barnet få slik opplæring. Gjennomgående har en tenkt at minimumsplikten ligger et sted mellom disse ytterpunktene. På den ene side ville det være å gå for langt å kreve at alle dåpsforeldre selv skulle forestå en omfattende kristen opplæring. På den annen side ville det være å vente for lite om en ikke krevde mer av foreldrene enn en helt passiv godtakelse av at den dømte ble opplært av andre. Selv om det her er vanskelig å være presis, synes altså den moralske plikten etter vanlig oppfatning å omfatte et minstemål av positiv tilrettelegging eller medvirkning.

Et viktig spørsmål er hvorvidt dette er en tilfredsstillende tilstand. Mener en det ikke er det, synes én mulighet å være å gjøre foreldreplikten juridisk bindende. Om dette er umulig eller uønsket, er det rimelig å se nærmere på

hvordan innholdet eller styrken i ”den moralske forpliktelsen” kan endres.

Til tross for at det altså er berettiget med visse former for rettslige bestemmelser i forbindelse med dåpsopplæring, må det allikevel slås fast at lovgivning er umulig som overordnet grep for å oppnå ønsket resultat i forbindelse med dåp og dåpsopplæring. En slik strategi ville umiddelbart komme i konflikt med den grunnleggende tanke om dåpen som ufortjent nåde. Det er også lett å forestille seg situasjoner der pålegg med sanksjonstrusler rettet mot individer ville fungere mot sin hensikt. Uansett hvor sterkt slike pålegg måtte stå juridisk sett, ville de være i strid med almen rettsfølelse, og derfor bidra til å tegne et bilde av kirka som maktinstans – helt i strid med det som er en kristen kirkes kall i verden.

Tidligere har det i Norge vært en juridisk plikt for borgere å la sine barn døpe, likesom det knyttet seg pålegg og til dels sanksjoner til andre sakrament og kirkelige handlinger. Det er ikke mer enn hundre år siden dette førte til en aksjon blant enkelte av Christianias prester for å tvangsdøpe udøpte barn i arbeiderklassen, også om det innebar kidnapping. Reaksjonene var – med rette – sterke, og ville i enda høyere grad ha vært det i dag. Uansett hvor mye det påhviler kristne i Den norske kirke som en religiøs plikt å la sine barn døpe, er det en helt umulig å tanke å veksle dette inn i en juridisk forpliktelse, uansett om den avgren-

ses til å gjelde et mindre utvalg mennesker, bekjennende kristne eller liknende.

Om foreldrenes plikt

Spørsmålet om foreldres/foresattes plikt kan ikke meningsfylt knyttes til annet enn oppfølging av dåpen, og da, som omtalt over, som en plikt en pårdrar seg ved dåp av individ en er foresatt/fadder for. Det er, som nevnt, utbredt enighet om at foreldreplikten i dag ikke kan oppfattes som en juridisk forpliktelse i streng mening.

En diskusjon om eventuelle endringer av dette må funderes i en forståelse av mulige pliktforhold knyttet til dåp i videre forstand enn den strengt juridiske.

Grunnlaget for å snakke om plikt til å la opplæring følge dåp ligger først og fremst i dåpsliturgien. Her spør liturgen foreldre og faddere om de vil at NN skal døpes og oppdras i den kristne forsakelse og tro, hvorpå det svares ja. En kan si at dette er å forstå som en ritualisering av det essensielle innhold i veien til dåp, overveielene om dåp, melding av dåp og dåpssamtale. Den fortettete liturgiske dialogen løfter dette inn i en sakral sammenheng og endrer dermed den status foreldrenes avgjørelser og forpliktelser har. Deres ”ja” uttales for Guds åsyn og i vitners nærvær. Denne ritualisering innebærer først og fremst at det etableres et *religiøst* ansvarsforhold. I ritens virkelighet stiller en seg med åpne øyne inn under en guddommelig nødvendighet,

slik er det simpelthen i Guds rike. For Guds åsyn kan en ikke annet enn ønske at den dømte holdes fast i dåpens nåde og gis forutsetninger for å få del i fyllden av Gudsrikets innsikter og erfaringer etter hvert som alder og modenhet åpner for nye innsteg i det dåpen gir. Den religiøse plikt blir til og hører hjemme i det sakrale rom. Selv om den umiddelbart snarere tilhører troens enn gjerningenes område, fører denne religiøse forpliktelse også med seg normer som gjelder adferd. Her er det først grunn til å peke på verdien av det sakrale rommet og den virkelighet det representerer, og dermed på fordringen til foreldrene om gjentatt å oppsøke dette rommet for selv å holde fast på og ære den virkelighet det står for, og som på mønstergyldig måte ble ritualisert i deres barns dåp. Det er meningsløst å snakke om foreldrenes plikt til å oppdra barnet kristent uten å snakke om deres egen religiøse holdning og praksis. Så lenge vi snakker om dette som en *religiøs* fordring, må omtalen være relativt vag hva konkret adferd angår. Dypest sett er det den fordring som utgår fra Gud til ethvert menneske om å tro på ham. Dette er en fordring som bare kan innfris av den enkelte på den enkeltes vis. Og det er en fordring og en fordringsoppfyllelse som ikke noe menneske eller noen menneskelig instans kan overskue, kontrollere eller oppstille helt presise regler for.

Annerledes er det med de plikter en pådrar seg overfor den dømte ved å bære vedkommende til dåp. Dette dreier seg

på en helt annen måte om registrerbare og vurderbare handlinger. Dette er *moralske* plikter – til forskjell fra både religiøse og juridiske plikter.

Det er denne typen plikt som mest eksplisitt kommer til uttrykk i dåpsliturgien. Tydeligst er dette tematisert i leddet ”Dåpens forpliktelse” der det ansvar foreldre og faddere deler med menigheten tas opp. Dette dreier seg om å be for barnet, lære henne/ham selv å be, hjelpe henne/ham til å bruke Guds hellige ord og Herrens nattverd. Målet er at den dømte skal bli hos Kristus når hun/han vokser opp – likesom hun/han ved dåpen ble forenet med ham. Selve liturgien går imidlertid ikke særlig langt i å konkretisere virkemidler, og ved at det hele omtales som et fellesansvar for foreldre/faddere og menighet, preges den også av en viss vaghet når det gjelder hvem som har plikt til hva. Denne tilbakeholdenhet henger sammen med liturgiens vesen. Det sakramentale ville bli satt til side dersom presten eksempelvis skulle spørre: Vil dere at NN skal følge skolens kristendomsundervisning, delta ved skolebesøk i kirka, gå på søndagsskole fram til konfirmasjonsalder osv. Sakramentet tillater utfra sin karakter ikke annet enn løfter som direkte springer ut av dåpen, og som fastholder det overordnede mål å gi den dømte forutsetninger for å forbli i dåpens nåde. Spesifisert konkretisering av foreldrenes moralske plikt i forhold til dåpsopplæring hører hjemme annetsteds enn i liturgien.

Når det gjelder slik spesifisering, må det ellers understrekes at ansvar for pliktoppfyllelse henger sammen med kjennskap til innholdet i den plikt en går inn under. Det går ikke an for kirkelige instanser å komme etterpå med opplysninger om hva foreldrene ”i virkeligheten” forpliktet seg til da de bar sitt barn til dåpen. Åpenhet og forhåndsinformasjon er på dette punkt helt avgjørende. Det som måtte ”stå med liten skrift” om forpliktelser, er rett og slett ikke forpliktelser. Ingen kan bebreides at de ikke fulgte opp dåpsforpliktelser som de ikke hadde rimelige forutsetninger for å kjenne til.

I noen grad kan det konkrete innhold i foreldreplikten tematiseres i den forkynnelse som skjer i forbindelse med dåp. En viss tilbakeholdenhet er imidlertid på sin plass også her. Det kan ikke være forkynnelsens oppgave å tegne dåpsforpliktelsen i detaljert, nærmest kontraktsmessig form.

Den enkeltsituasjon som utpeker seg som det virkelig velegnete forum for konkret og detaljert omtale av det mulige innhold i dåpsforpliktelsen, er uten tvil dåpssamtalen. Her er det naturlig for presten å orientere om de relevante tiltak i skoleverk og kirke, om de lokale tilbud innen kristent barne- og ungdomsarbeid som er relevante, og om hjelpemateriell av forskjellig slag. Videre bør det samtales om den aktivitet foreldre, faddere og slekt selv kan få til. Måten dette framholdes på, kan heller ikke her

egentlig være av kontraktsmessig karakter. Det ville redusere dåpen til en høytideliggjøring av foreldrenes løfte. Denne del av dåpssamtalen må på den ene side respektere dåpens karakter som en fullstendig nådeshandling fra Gud, ikke som en handling som må kompletteres med menneskelig innsats. Den må på den annen side også respektere foreldrenes rolle som Guds redskap i all den omsorg de drar for barnet, fra å møte dets elementære behov for vern, føde og varme, via deres alminnelige oppdrager- og sosialiserings-funksjoner til det et de bærer sitt barn fram for Gud. Dåpsopplæring må tenkes i forlengelsen av både Guds fullførte frelsesgjerning og av de ennå ikke fullførte oppgaver som ligger i det å være foreldre. I en viss forstand dreier dåpsopplæring seg om å bekrefte Guds gjerning og om å videreføre den gjerning som foreldrene selv har påbegynt. I begge tilfelle blir kirka og det kristne fellesskap sentrale, rett og slett fordi dåpen er innlemmelse i fellesskapet av døpte og troende. Kirkas grunnleggende rolle er derfor ikke å stille krav til foreldrene, men å være ramme og åsted for den gradvise utfolding av det som ligger i dåpen – og som er det dåpsopplæringa tilsikter. Dette er kirka når den samles til gudstjeneste og nattverd, når den går ut av seg selv i tjeneste for medmennesker nært og fjernt, og når den fungerer som et gjensidig lærende fellesskap, samlet og med særskilte tiltak for bestemte grupper. Men dåpssamtalen skal også vise de muligheter som ligger i hjemmet som arena, den skal orientere om materiale som kan stilles til rådighet og gi råd om praktisk

gjennomføring av noen enkle tiltak som selv ganske usikre foreldre kan stå inne for og få til med sine barn. Dåpssamtalen skal framholde hva dåpen i seg selv tilsier av oppfølging, og den skal gi konkret råd og hjelp om hvordan dette i det enkelte tilfelle best kan komme til utfoldelse.

Med dåpsopplæring har en primært siktet til tiltak som retter seg mot barnet. Det er imidlertid mye som taler for at dette er et for snevert perspektiv. Den nedgang som generelt er påvist når det gjelder kristen undervisning og kunnskap i folket, gjelder jo i høy grad foreldregenerasjonen, også dem som er menighetsaktive. Det går neppe an å bedre dette ved eksklusivt å satse på tiltak som retter seg mot dem som nå er unge, bærekraften i det som formidles til dem, vil være avhengig av at det fins tilsvarende kunnskaper, erfaringer og praksis også i eldre befolkningssjikt, først og fremst i familien. En kan reise spørsmål ved hvor mange dåpsforeldre det er som i dag ser seg i stand til å bidra til barnas kristne oppdragelse og opplæring. På denne bakgrunn er det mye som taler for at *foreldrerettete* kurs bør inngå i kirkas tilbud om dåpsopplæring.

I Danmark er det nylig framsatt forslag om å utvikle et foreldre-katekumenat med sikte på å gjøre deltakelse obligatorisk. Dette er en tanke som bør overveies også i vårt land. Når en slik ordning eventuelt er innført, er det dåpssamtalen som er stedet for å orientere om den. Muligens vil det i mange tilfelle være praktisk vanskelig å kreve

gjennomføring av et slikt kurs forut for dåp. Når et slikt krav bør unngås, er det også for at dåp av barnet ikke skal kunne tolkes som betinget av foreldrenes prestasjoner eller av den kristelighet de måtte vise i løpet av kurset. Det danske forslaget gjør således et poeng av at foreldrene fritt skal få velge om de vil gjennomføre katekumenatet før eller etter at dåpen har funnet sted. Et foreldrekatekumenat bør først utvikles og testes som en prøveordning. Det obligatoriske ved en eventuelt fast etablert ordning må forstås slik at dåp er betinget av en erklært vilje til å gjennomføre kurset – fordi *barnet* har krav på en slik innsats fra foreldrenes side.

Undersøkelser har vist at dåpssamtalene for mange foreldre fungerer godt. Det er imidlertid også mange som opplever prestenes rolle i disse samtalene som kontrollerende. Antakelig har dette sammenheng med erfaringer av prester som har gått sterkt i rette med foreldre som er ugifte og som har nektet en eller begge å stå framme ved døpefonten under dåpen. Mye taler for at slike inntrykk også kan komme av at prester har fremmet forpliktelsen til dåpsopplæring på en måte som har virket støtende. Uansett dette skal en være klar over at det for de fleste foreldre dreier seg om en svært følsom samtalsituasjon. Et av de overraskende resultatene fra medlemsundersøkelsen var at mange ikke ønsket tilbud om ”hjelp” fra kirka til dåpsopplæring. Antakelig må dette tolkes som en indikasjon på hvor vare mange foreldre i slike situasjoner er overfor alt som kan

virke dømmende og krevende – eller som et nedlatende tilbud til hjelpetrengende.

Den påkrevde varhet i måten dåpsamtalene føres på, tilsier allikevel ikke på noen måte at krav-aspektet *saklig* sett bør avskrives. Samtalens mål må under enhver omstendighet være at foreldrene oppfatter innsats og oppfølging av dåpen i form av opplæring som naturlig og nødvendig. Dette bør allikevel ikke framstå som noe *kirka* – som en slags motpart – krever. Poenget er at dette er noe som situasjonen, at barnet bæres til dåp og der mottar Guds frelse, krever. Dette innebærer at den moralske forpliktelse til opplæring er en forpliktelse overfor barnet, helt i samklang med det foreldre gjør når de i omsorg lar barnet døpe.

Spørsmålet om hvorvidt en prest kan sette foreldrenes positive holdning til dåpsopplæring som vilkår for dåp, har i Danmark vært rettslig prøvet flere ganger i løpet av de siste årtier. Gjennom disse rettsavgjørelsene er det som kalles prestens ”ubetingete dåpsplikt”, etablert. Sakene har hatt noe forskjellig karakter, men en må tolke rettstilstanden slik at en prest ikke under noen omstendighet har rett til å nekte dåp fordi han eller hun finner at foreldrenes vilje til selv å gi eller til å la barnet få del i kristen opplæring er utilfredsstillende eller helt fraværende. Den ubetingete dåpsplikt oppleves av mange som svært problematisk. Forslaget om opprettelse av et obligatorisk foreldreteku-

menat inngår i en strategi for å endre denne rettstilstanden.

Vi har i Norge ikke hatt tilsvarende saker, og det forekommer ikke absolutt klart hva utfallet ville bli ved en eventuell sak. Praksis er imidlertid ikke slik at det er treffende å tale om en *ubetinget* dåpsplikt. Denne praksis synes alment akseptert i folket, hvilket minsker sannsynligheten for at det vil bli reist sak, vel også for at utfallet av en sak ville bli som i Danmark.

Utvalget mener det bør være anledning til å gjøre dåp betinget av vilje til å sørge for dåpsopplæring, inklusive vilje til gjennomføring av foreldretekuemenatet når dette er etablert. Dette kan føre til vanskelige skjønnsvurderinger. Her må grunnlaget for prestens avgjørelse helt og holdent være innholdet i de eksplisitte utsagn foreldrene kommer med, ikke mer eller mindre usikre antakelser om hva foreldrene ”egentlig”, men usagt, mener. Når dette er sagt, forutsettes det stadig at den anbefalte varhet i samtalesituasjonen respekteres fullt ut. Presten må ikke i den enkelte konkrete samtale i utgangspunkt presentere positive viljeserklæringer som vilkår for dåp. Bare unntaksvis, hvis presten under samtalen løp merker en direkte motvilje mot de foreliggende dåpsopplæringstiltak eller mot dåpsopplæring generelt, kan det være aktuelt å sette spørsmålet på spissen på denne måten. I så fall bør imidlertid biskopen kontaktes før det treffes noen beslutning.

Om den døptes rett på opplæring

Med en argumentasjon svarende til den som gjelder etablering av pliktforhold ved døpefonten, er det grunnlag for å slå fast at det også etableres rettigheter i forbindelse med dåp. Også dette dreier seg i utgangspunkt om et religiøst forhold, men det melder seg i tillegg straks som en moralsk rett den dømte har på å få den opplæring som dåpen inneholder og gir løfte om. Som i forbindelse med forståelsen av foreldre-pliktens art har det også her framkommet forslag om at en bør vurdere en lovfesting av denne retten til opplæring.

Slik lovgivning kan ha forskjellig karakter. Den viktigste variabel er den nærmere bestemmelse av *hva* den dømte i og med sin dåp får juridisk rett på. En mulighet ville være å lovfeste retten på et realistisk opplærings-*tilbud*, en annen å fokusere på omfang og innhold i den *ytelse* som tilbys, en tredje mulighet ville være å knytte rettigheten til oppnåelse av en bestemt lærings-*effekt*.

Når det generelt gjelder rettighetslovgivning, er det i Norge betydelig skepsis overfor dette. Denne skepsis har ikke minst kommet til uttrykk i forbindelse med lovgivning innen helsesektoren. En av grunnene til motviljen synes ha med muligheten for erstatningssøksmål å gjøre, en sakstype som den seinere tid allerede har økt betydelig, og som kunne ventes å få tilnærmet amerikansk omfang dersom en ny og mer rettighetsorientert lovgivning ble

etablert. Tendensen har derfor vært å sikre befolkningens interesser på annen måte enn i form av rettighetsbestemmelser.

I forbindelse med behandling i helsevesenet viser det seg at de tre alternative måtene å bestemme rettighetens innhold på, tilbud, ytelse, effekt, ikke uten videre passer. En kan for det første vanskelig tenke seg en lovgivning som ga enhver pasient juridisk rett på en bestemt helseeffekt, fortrinnsvis på å bli helbredet. For det andre vil en lovfesting av rett til behandlingstilbud være verdiløst om det som tilbys, ikke har tilstrekkelig kvalitet, omfang og tilgjengelighet. For å gi mening må rettigheten presiseres til å gjelde kvaliteten, omfanget og tilgjengeligheten på det tilbud enhver borger har krav på. Fra en side sett er det da retten til en bestemt *ytelse* som lovfestes. Det er vanskelig å forestille seg at dette kan gjøres på en måte som utelukker erstatningssøksmål der rettigheten, målt på den *effekt* behandlingen hadde for saksøker, formentlig ikke er innfridd. I praksis betyr dette at forskjellen mellom de omtalte måter å innholdsbestemme en lovfestet rettighet på, ikke behøver å være særlig stor.

I det regjeringsoppnevnte dåpsopplæringsutvalgets vurdering av forskjellige former for lovfesting, avviste de, som nevnt over, å gjøre dåpsopplæring til en juridisk forpliktelse for foreldrene. Når det gjelder lovfesting av den døptes rett til dåpsopplæring, refererer utvalget noen av innvendingene mot rettighetslovgivning, og viser selv forståelse for disse

innvendingene, i det minste når det gjelder effekt-fokusert rettighetslovfesting. Utvalgets eget forslag til lovfesting kan på denne bakgrunn sees som et forsøk på å finne en tredje vei mellom plikt og rett. Den rett som foreslås lovfestet, er rett til en opplæringsinnsats definert som en kvantifisert minstestandard. Enhver som er døpt, skal ha rett på 315 timers innsats innen dåpsopplæring.

Fra en side sett dreier dette seg om å lovfeste en *rettighet*. I selve oversendelses-skrivet fra utvalget til departementet heter det således: «Å lovfeste retten til dåpsopplæring for alle døde i Den norske kirke er denne utredningens ambisiøse prosjekt». Men grepet innebærer at rettigheten ikke kan sies å være knyttet til innsatsens *virkning*. Retten dreier seg om en kvantifisert *ytelse*. Dermed framgår det at dette like gjerne kan sees som en *plikt*-bestemmelse: Kirka har *plikt* å tilby alle døde en opplæringsinnsats på minst 315 timer.

Hvilke forslag til endringer av gjeldende lover og bestemmelser som utvalget på denne bakgrunn fremmer, er tidligere gjennomgått. Foruten lovfestinga av den døptes rett, dreier det seg om ei rekke nye eller skjerperte *plikt*-bestemmelser for menighetsråd, fellesråd og kommune.

Det viser seg på denne måten at den rett som i utgangspunkt foreslås lovfestet for den døpte, uten videre trekker med seg et større nett av plikter og rettigheter for kirkelige

og kommunale organ. Grovt sagt: Menighet/fellesråd har plikt til å yte – men også rett til å få, fra staten via bispedømmerådene (stillinger) og fra kommunene (andre utgifter). Hele veien er omfanget av plikt- og rettighetsytelser fastlagt av den lovfestete minstestandard på 315 timer (inklusive konfirmasjonsopplæring). Utvalget har til dette også utredet administrative konsekvenser og laget kalkyler over stillingsbehov og økonomiske ressurser. Bedre kan det ikke demonstreres at den enes rett er en annens plikt. I dette tilfelle viser det seg at den døptes rett i siste instans, økonomisk sett, er det offentliges plikt.

Om det offentliges plikt

At den som døpes, har rett på opplæring, og at den kirke som døper, har plikt til å gi opplæring, har dypest sett teologiske grunner, og må, som moralske rettighets- og plikt-forhold, gjelde i enhver kirke. Av dette forhold i og for seg følger det ikke at også at stat eller kommune har forpliktelser i forhold til dåpsopplæring. Slik plikt må hvile på et breiere grunnlag av argumenter. Det er derfor grunn til å rette oppmerksomheten mot aktuelle argumenter for og mot en slik plikt.

Det regjeringsoppnevnte dåpsopplæringsutvalget baserer, som nevnt, mange av sine argumenter på utviklinga innen skolens kristendomsundervisning. Dette er også premiss for deres forslag om statlig og kommunal finansiering.

Litt stilisert kan grunntrekkene i argumentasjonen på dette punkt gjengis slik: Skolen er en offentlig sak, og dengang skolens kristendomsundervisning var å betrakte som dåpsopplæring, var denne dåpsopplæring bekostet av det offentlige. Ordninga innebar en offentlig anerkjennelse av at stat og kommune hadde plikter i forhold til dåpsopplæring. Til tross for flere signal om at politikerne stadig anerkjenner et offentlig ansvar for dåpsopplæring, har denne plikten de seinere år ikke blitt innfridd. Politiske beslutninger har fjernet dåpsopplæringa fra skolen - uten samtidig å etablere og finansiere andre ordninger som kunne komme i stedet. Derfor framstår det som en offentlig plikt å finansiere og ellers legge til rette for kirkas dåpsopplæring - i det minste i et omfang som svarer til det som har blitt borte.

Dette resonnementet er fra en side sett en *historisk* argumentasjon. Som sådan er den ikke *bredt* historisk anlagt, men knyttet til tidligere ressursdisponering; kirka må få - fordi den hadde. Dersom dette argumentet står aleine, (hvilket det for øvrig ikke gjør i nevnte innstilling), må det sies å stå relativt svakt. Historiske argument som eksklusivt baserer seg på historisk ressursdisponering, anses i alminnelighet å ha en viss tyngde når det gjelder å videreføre eksisterende tildelinger, eller i hvert fall å ikke foreta dramatiske kutt. Å bruke dem for å gjenoppta tildelinger som en lenge har vært uten, har derimot i seg selv liten vekt. Ser en nærmere på den stiliserte gjengivelse av reson-

nementet, er det da også klart at det i tillegg bygger på argument av annen type. Mest iøynefallende er det en kunne kalle resonnementets ordningsmessige premisser, kort og godt statskirke-ordninga. Det var i kraft av denne at det offentlige i utgangspunkt tok ansvar for den kirkelige dåpsopplæring i form av skolens kristendomsopplæring. Hverken ordninga eller ansvarsforholdet er bortfalt, selv om kristendomsopplæringa er redusert og har fått en annen karakter. Dermed blir det dette forholdet som gir vekt til argument basert på tidligere ressursdisponering. Argumentasjonens vekt beror så langt på at statskirkeordninga i sine grunntrekk opprettholdes.

Den begrensning som ligger i dette, har liten betydning for en vurdering av dåpsopplæringsutvalgets innstilling. Statskirkeordninga må sies å ha vært en vesentlig del av premissgrunnet for dette utvalgets arbeid. Ikke desto mindre er det viktig, ved enhver overveielse som ikke på sammen måte tar denne ordninga for gitt, å være klar over selve statskirkeordningas argumentative betydning. Dette betyr ikke at det historiske resonnementet uten videre er ugyldig den dag vi måtte få en annen kirkeordning. Dels avhenger det av hvilken kirkeordning vi da får, men først og fremst avhenger det av om det er andre typer argument enn historisk budsjettp praksis og ordnings-jus. Uansett hvordan kirkeordningsspørsmålet utvikler seg, også om statskirka består uendret, er det av fundamental betydning å undersøke om det også er *argument av annen type* som

tilsier en eller annen form for offentlig plikt i forhold til kirkas dåpsopplæring.

Det kan her være grunn til å operere med *tre hovedtyper* av argumenter.

Den *første* argument-typen er historisk, men til forskjell fra tildelingshistorikken, er den basert på hele bredden i den rolle kirke og kristendom har hatt for norsk identitet, kultur og historie. Kristendom og kirkekunnskap har i kraft av dette en selvfølgelig del i den norske kunnskapsalmenningen, og i samme grad som det er offentlig oppgave å gi nye generasjoner del i denne, er det en offentlig oppgave å formidle kristendoms-kunnskap og kirkekunnskap. I bunn og grunn er dette den samme argumentasjon som argumentasjonen for KRL-faget og for kristendommens andel i det. Viktig og gyldig som denne argumentasjonen er, har den allikevel begrenset verdi i forhold til formidling av kristen kunnskap som *dåpsopplæring*. Denne form for historisk og aktuell argumentasjon leder til et perspektiv på kristendoms-kunnskap som i det vesentlige er kulturelt, og som derfor har en viss utvendighet ved seg i forhold til fylden i det som er dåpsopplæringas mål. I det alt vesentlige vil det dreie seg om kunnskaps- og tradisjons-formidling. Dette er viktig nok, men det som ville være svakt eller helt fraværende, er det kristne liv som dåpen inneholder og som opplæringa skal hjelpe til vekst og moden utfoldelse.

Kan det, utfra denne argumentasjonsmåten, allikevel sies å være en offentlig plikt også å bidra til dette "mer"? I noen grad kan en besvare dette positivt. Det henger sammen med at levende utøvelse av de religioner og livssyn som bidrar til kunnskapsalmenningen, er en forutsetning for god undervisning om den. Denne tanken bekreftes av den vekt som planene for KRL-faget legger på kontakt med og bidrag fra slike miljøer i undervisningsøyemed. Det må imidlertid fastholdes at en eventuell støtte til tros- og livssynssamfunnenes egen opplæring, selv om den begrunnes på denne måten, ikke kan kanaliseres gjennom skolen, men må tildeles på uavhengig vis til selvstendige aktiviteter.

Denne måten å resonnerer på er i virkeligheten en versjon av den *andre* hovedtypen av argument. Den baserer seg på den samfunnsmessige almen-nyttens av å videreføre - og i det hele ha - aktive religiøse og livssynsmessige miljøer. Dette er viktig i sosialiseringøyemed, ganske særlig siden alternativet synes være at barn og unge helt blir prisgitt glatt kommersiell kultur. I forlengelsen av dette er levende miljø av denne typen også viktige for generelt å vedlikeholde samtalen om verdier og veivalg i samfunnet. I et samfunn der mange sosiale nettverk trues, både lokalt og i familiesammenheng, er menneskers sosiale isolasjon et økende problem. Her kan menigheter og religiøse miljø yte viktige bidrag til lokalsamfunnets og storsamfunnets kvalitet ved å gi barn og unge tilhørighet og sosialt rotfeste. For å sikre denne sosiale og kulturdiakonale funksjonen

bør det være en samfunnsmessig oppgave å bidra til disse miljøenes opplærings- og sosialiseringsevne. I den grad de offentlige myndigheter ser dette som en formålstjenlig investering, framstår det også som en ”plikt”, vel å merke i moralsk eller politisk forstand.

Til denne typen argumentasjon er det videre å bemerke at den har generell karakter, og ikke på noen måte har eksklusiv gyldighet for Den norske kirke og dens mulige støtteverdige tiltak innen dåpsopplæring. Den gjelder i prinsipp for *alle* tros- og livssynssamfunnenes egen opplæring, med mindre de ut fra andre overordnede synsmåter eller regler skulle være utelukket. Dette er ellers et kjennetegn den deler med den KRL-pregete argumentasjonen. Begge disse argumentasjonsmåtene har *almen* karakter. Det ville på den annen side være urimelig med en ordning der alle støtteberettigete kirker og organisasjoner fikk lik støtte. Som med KRL-faget virker det hensiktsmessig med en avveining etter relative styrkeforhold. Presis hvilke forhold som da skal vektlegges, lar seg diskutere. Én mulighet er medlems-tall, men det synes også rimelig å ta hensyn til antall virksomme enheter, tiltak og aktivitetsnivå. Uansett hvilke variabler som legges til grunn, vil den andel av de offentlige tilskudd for slike formål som går til vår kirkes dåpsopplæringstiltak, være en funksjon av Den norske kirkes relative styrke.

Dette gjelder også den *trede* argumentasjonstypen som det

er verdt å stanse opp ved. Den tar hverken utgangspunkt i historiske forhold eller i den nytteverdi samfunnet måtte ha av opplæringsvirksomhet. Dens basis er i stedet barns og foreldres rettigheter. Sentralt når det gjelder de første, står FN's «Erklæring om barns rettigheter» fra 1959. Der slås det fast at barn «skal gis muligheter og lettelser, ved lovgivning og på annen måte, slik at det kan utvikle seg legemlig, sjelelig, moralsk, åndelig og sosialt». I NOU 2000:26 er det denne rett som gir den primære innfallsvinkel til spørsmålet om lovregulering. Viktig er også Unesco-konvensjonen og FN's barnekonvensjon av 1989. I disse erklæringene og konvensjonene er det religionsfriheten som står i fokus. For barn gir denne friheten rett til utvikling i flere henseender, inklusive religiøst, hvilket etter enhver rimelig tolkning innebærer rett til opplæring. I forhold til religions- og livssynssamfunnene, må denne retten antakelig oppfattes som moralsk. Hva samfunnet angår, innebærer retten først og fremst frihet fra restriksjoner, men Erklæringen fra 59 har i tillegg et uttalt positivt sikte, det skal ikke bare gis muligheter, men også lettelser, og til dette formål skal blant annet lovgivningen tas i bruk. Når dette også skal oppnås «på annen måte», er det generelt naturlig å tenke på praktisk tilrettelegging og dermed på forskjellige former for ressursbruk, eventuelt også direkte tilskudd. Det er umulig med utgangspunkt i slike dokumenter å prosedere for at myndighetene har en juridisk plikt til å yte praktisk eller økonomisk støtte til tros- og livssynssamfunnenes egen opplæring. Disse

dokumentene har allikevel stor argumentativ vekt også utover selve det å innrømme barn juridisk rett til opplæring og det sørge for å fjerne hindringer for at denne retten kan realiseres.

Forholdet mellom de argumentasjonstypene som her er omtalt, er ikke et gjensidig utelukkelsesforhold. Noen argument er sterkt tidsbetinget, mens andre er av mer direkte prinsipiell karakter. Noen er på en særlig måte knyttet til statskirkeordninga, og svekkes eller faller bort dersom den skulle bli endret. Det er først og fremst et memento om behovet for å gi sine argumenter feste i overordnede og mindre skiftende verdier. For Den norske kirke betyr dette at en fortsatt statskirkeordning ikke på noen måte opphever behovet for prinsipiell og almengyldig argumentasjon når det gjelder det offentliges ansvar for dåpsopplæring.

Offentlig støtte til tros- og livssynssamfunnenes opplæring

Denne gjengitte oversikt over mulige argument for at det offentlige har forpliktelser overfor Den norske kirkes dåpsopplæring er ordnet utfra grad av almengyldighet. De siste argumentasjonstypene har dermed ikke bare relevans for vår kirkes dåpsopplæring, men også for tilsvarende opplæring i andre tros- og livssynssamfunns regi.

I denne forbindelse er det i tillegg nødvendig å hente fram

et synspunkt som implisitt har vært med under drøftingene over, men som ikke uttrykkelig er omtalt, nemlig likebehandlings-prinsippet. Noen direkte argumentasjonskraft for det offentliges plikter i forhold til dåpsopplæring har dette prinsippet ikke. Dets relevans viser seg der noen tilgodesees med offentlige midler for slike formål, og det vurderes om ikke også andre burde få det. Det er en slik betraktningmåte som ligger bak den offentlige støtte til tros- og livssynssamfunnenes egen opplæring som er hjemlet i Lov om trdomssamfunn og ymist anna, § 20.

Denne rettferdighetsargumentasjonen - og dens konkrete anvendelse i denne lova - er det ingen ting å innvende mot. Sett fra de andre tros- og livssynssamfunnenes side, er det allikevel utilfredsstillende om det utelukkende er denne form for rettferdighetsberegning som gir grunnlag for offentlig støtte også til dem.

Hvor sårbare slike tilskuddsordninger da lett blir, er demonstrert i etterkant av KRL-fagets innføring. I strid med intensjonene fra Pettersen-utvalget har denne endring medført at de fleste kommuner har trukket sine tilskudd til tros- og livssynssamfunnenes egen opplæring. Bakgrunnen for at dette kunne skje, ligger nettopp i den rettferdslogikk som er ligger bak lovens § 20. Det avgjørende premisset der var at skolens kristendomsundervisning var kirkas dåpsopplæring - og at den dermed representerte en kirke- lig særfordel. Alle som ikke var medlemmer, hadde imid-

lertid fritaksrett, og loven gjorde tilskudd betinget av at denne fritaksretten ble benyttet. Da kunne det samfunn de/ n fritatte tilhører, kreve tilskudd fra kommunen. Og da skulle tilskuddet svare til det som stat og kommune samlet anvendte til kristendomsopplæring for hver elev.

Allerede idet skolens kristendomsundervisning ikke lenger ble betraktet som kirkas dåpsopplæring, kan en si at grunnlaget for § 20 var truet. Imidlertid ble trusselen akutt i og med den sterke begrensning i fritaksretten fra KRL-faget. Det er i praksis ikke lenger noen som får den form for fritak som kan utløse kommunale midler. Dette er bakgrunnen for at NOU 2000:26 vurderer bestemmelsen i § 20 som en «gjenstandsløs hjemmel».

Det prinsipielle poeng her er at det generelt er utilfredsstillende å gjøre tilskudd til tros- og livssynssamfunn til en rein funksjon av det Den norske kirke får. I det konkrete eksemplet var det offentlige kirketilskudd via skolens kristendomsundervisning som - utfra likebehandlingsprinsippet - medførte tilskudd til de andres opplæringsvirksomhet. Når så den særskilte begrunnelsen for kristendomsundervisninga ble skiftet ut og faget endret karakter, falt likebehandlingshjemmelen bort. Det vil si at fortsatt tilskudd til tros- og livssynssamfunnenes opplæring må gis en annen og mer selvstendig begrunnelse.

Dette poenget kan ellers også snus på hodet. I en del kirkelig argumentasjon for offentlig støtte til kirkas dåpsopplæring spiller likebehandlingstanken igjen en betydelig rolle. Fordi Den norske kirke er et trossamfunn, må den behandles på linje med de andre trossamfunnene, og siden den ikke lenger får støtte til sin dåpsopplæring gjennom skolen, må den, som dem, ha rett på offentlige tilskudd til egen trosopplæring. Lik og rettferdig behandling er alltid verdt å strebe etter. Men om dette blir den *eneste* grunngeving for offentlige tilskudd til kirkelig dåpsopplæring, har man igjen plassert seg i en unødige utsatte posisjon.

Både for Den norske kirke og for tros- og livssynssamfunnene er det etter resonnementene over avgjørende viktig å finne fram argumenter som i seg selv er bærekraftige, og som ikke avhenger av det de andre, av en eller annen grunn, får. Blant slike begrunnelser er det først og fremst naturlig å vise til de almene grunngevinger som ble framstilt over.

Av prinsipielle grunner bør altså både Den norske kirke og tros- og livssynssamfunnene basere sine mer spesifikke argumenter på en *almen* begrunnelse for at det offentlige yter tilskudd til opplæring av barn og unge. Dette prinsipielle standpunktet kan ikke minst vise seg å være viktig i ei tid da hele mellomværendet mellom stat og kirke står til debatt.

Når det gjelder mer konkrete vurderinger av § 20 i Lov om trudemssamfunn, synes det uten videre klart at paragrafen ikke kan opprettholdes i en slik form, tilskudd kan ikke være knyttet til fritak fra et fag som ikke er kirkas dåpsopplæring. Det er fra annet hold foreslått å stryke paragrafen, så i rapporten «Tro og livssyn som grunnlag for tilskudd og offentlige funksjoner». I praksis vil det antakelig si at det ikke lenger vil være hjemmel for å gi særskilte tilskudd til disse samfunnenes opplæring, men at opplæring måtte dekkes av generelle tilskudd til disse samfunnene eller av andre midler.

Dette vil være en uheldig løsning. Ut fra de grunnene som er gitt over, er det viktig for samfunnet at tros- og livssynsamfunnene blir best mulig i stand til å gi barn og unge kunnskap, verdier og tilhørighet. Denne typen formål bør ha en dedikert støtte, både moralsk og økonomisk, fra myndighetene. Dette tilsier at det i Lov om trudemssamfunn fortsatt bør være en paragraf som hjemler offentlige tilskudd til disse samfunnenes egen opplæringsvirksomhet. Likebehandlingstanken bør her ikke ha annen funksjon enn å sikre at de hjemlede tilskuddene blir jevnstore for ellers sammenliknbare mottakere.

Konklusjoner

Siden det er både almene og særskilte grunner for å hevde et offentlig ansvar for dåpsopplæring, bør også lovfesting

skje ad to veier, dels gjennom almene og dels gjennom særskilte bestemmelser.

Med almene bestemmelser siktes det til bestemmelser som generelt gjelder tros- og livssynsamfunnenes opplæring og innføring i egen tradisjon og virksomhet, og som dermed også har betydning for Den norske kirkes dåpsopplæring. Viktige almene bestemmelser er også de som påvirker rammevilkåra for tros- og livssynsamfunnenes opplæring selv om dette ikke er disse bestemmelsenes primære formål, så f.eks. regler om bruk eller utlån av skolens lokaler. Særskilte bestemmelser er de som direkte regulerer *kirkas* dåpsopplæring.

Det har av historiske grunner vært en tendens til å se de almene ordningene som en funksjon av de som særskilt, og allerede, gjaldt Den norske kirke. Gitt at slik og slik gjaldt opplæring i Den norske kirke, måtte noe tilsvarende, utfra rettferdighetshensyn, gjelde opplæring i andre tros- og livssynsamfunn.

Ved en ny gjennomgang av lovgivningsspørsmålet bør denne rekkefølgen, av prinsipielle grunner, snus om. Eventuelle særskilte bestemmelser for Den norske kirkes dåpsopplæring bør bygge på generelle synsmåter og på almene bestemmelser om det offentliges ansvar for opplæring i regi av tros- og livssynsamfunn. Hovedsynspunktet må være at særskilte bestemmelser utformes som spesifise-

ringer av generelle synsmåter og bestemmelser under hensyntaken til relevante særtrekk ved Den norske kirkes situasjon og status, historisk, aktuelt og ordningsmessig.

I eksisterende almen lovgivning fins det bestemmelser om tros- og livssynssamfunnenes opplæring. Mest direkte gjelder dette § 20 i Lov og trdomssamfunn og ymist anna. Mer eller mindre direkte relevans har også bestemmelser i Opplæringslova, Barnehagelova og Barnelova, foruten i internasjonale konvensjoner med rettskraft i Norge. Denne almene lovgivning bør styrkes.

- For det *første* bør det tydeliggjøres at tros- og livssynssamfunn, på nærmere vilkår, har rett til, vederlagsfritt, å bruke offentlige skoleanlegg til opplæringsformål.
- For det *andre* bør det offentlige tilpliktes å yte særskilt støtte til de andre kostnadene ved slik opplæring i et nærmere definert omfang. Denne støtten bør ikke inngå i de generelle tilskudd til tros- og livssynssamfunnene. Dette tilsier at bestemmelsene om tilskudd i § 20 i Lov om trdomssamfunn ikke fjernes, men endres og konkretiseres. En måte å bestemme tilskuddets omfang på, er å fastsette det antall opplæringstimer den enkelte har rett på, og som skal finansieres. Tilskudd vil da kunne fastsettes etter et stipulert måltall for deltakere i det enkelte samfunn. Dette måltallet bør kontinuerlig justeres etter faktisk deltakelse slik at ordninga rommer klare incentiv til å øke oppslutninga.

Et særskilt problemfelt gjelder forholdet til skolen. Diskusjoner om dette har ofte vært nokså ensidig fokusert på den kirkelige dåpsopplæring og *dens* forhold til skolen. Også her er det imidlertid formålstjenlig å begynne med de almene synsmåtene for så å spesifisere dem med henblikk på kirkas dåpsopplæring. Det å stille lokaler til disposisjon for tros- og livssynssamfunnenes opplæring er et viktig bidrag, men mye taler for en høyere grad av samvirke med skolen enn det reint rommessige. Dette dreier seg dels om praktiske og dels om prinsipielle grunner. De prinsipielle grunnene har dypest sett å gjøre med samfunnsverdien av den virksomhet tros- og livssynssamfunnene driver overfor barn og unge, noe som også hører inn under skolens formål.

Tenker en i utgangspunkt på *kirkelig* dåpsopplæring i et samvirke med skolen, virker det naturlig å knytte dette til KRL-faget. Også dersom en i utgangspunkt i stedet tenker seg et samvirke med tros- og livssynssamfunnenes opplæring, er koplinga til KRL-faget en nærliggende mulighet. Imidlertid vil denne kopling til KRL i begge fall lett kunne føre til at store deler av KRL-faget overføres til tros- og livssynssamfunnene (inkl. Den norske kirke), og dermed til at fellesfaget reduseres til å bli nøytral orientering om fellesverdier. En slik deling er uheldig. Det er derfor mye som taler for å holde det aktuelle samvirket mellom skolen og tros- og livssynssamfunnene unna KRL-faget og å hjemle det i skolens generelle formål. Dette tilsier endrin-

ger i grunnskolens formålsparagraf, § 1-2 i Grunnskolelova, slik at den mer uttrykkelig anerkjenner verdiene i andre konfesjoner, religioner og livssyn.

Det vil være viktig å holde KRL og tros- og livssynssamfunnenes opplæring fra hverandre. Det ene er skolens, det andre tros- og livssynssamfunnenes. Denne forskjellen i eierskap, ansvar og finansiering må reflekteres i måten virksomhetene organiseres på. Denne synsmåten tilsier at samvirket ikke kan være *for* tett.

I denne sammenheng har det vært mye diskusjon om bruk av skolens *tid*. Med "skolens tid" kan en imidlertid mene ganske forskjellige ting. En kan mene den tid på dagen som i praksis står til rådighet for undervisningstimer, men som i praksis ikke fylles hver dag, eller en kan sikte til de timerammene som departementet gir forskrift om, eventuelt inklusive kommunale tillegg, jfr. Undervisningslova, § 2-2. Å legge tros- og livssynssamfunnenes opplæring innenfor departementets minimumsrammer, ville være meget uheldig. Antakelig bør en heller ikke som en fast ordning legge den inn i kommunale rammeutvidelser – som da i realiteten ikke lenger vil være kommunalt fastsatt. På den annen side er det også mye som taler mot å legge slik opplæring utenom skoledagen, dvs om ettermiddagen eller på kveldstid, eventuelt på lørdager. Den beste løsning vil være å legge denne opplæringa inn i regulær skoletid, men til timer som ellers fra skolens side står ubenyttet, dvs

utenfor de fastsatte ramme-timetallene. Å få dette til forutsetter koordinering og velvilje fra den enkelte skoles side i forbindelse med timeplan-oppsett.

Som nevnt bør denne skolebaserte del av tros- og livssynssamfunnenes opplæring hjemles i grunnskolens formålsparagraf, snarere enn i KRL-fåget. Ytterligere hjemmel kan etableres gjennom Opplæringslovas bestemmelser om bruk av skole-anleggene, analogt med den hjemmel som allerede fins i Voksenopplæringalova. Dette tilsier, selv om denne virksomheten holdes klart adskilt fra skolens egen opplæring, et samarbeid som strekker seg ut over det reinte praktiske med tilrettelegging av tid og rom. Siden tros- og livssynssamfunnenes virksomhet både skal være trosopplæring og, og mer indirekte, tjene skolens overordnede formål, må skolen sammen med de aktuelle samfunnene ha et overordnet tilsyn med det som skjer, selv om det skjer utenom rammetimetallene. Det er avgjørende at den samlede virksomhet ikke spriker på en slik måte at de forskjellige elementene slår hverandre i hjel. Men poenget kan også uttrykkes positivt: Ved en fornuftig koordinering av tros- og livssynssamfunnenes virksomhet innbyrdes, og med skolens, ligger det et betydelig potensiale for synergi. Ansvar for en slik koordinering må ligge på skolen, men det forutsettes at det etableres felles kontakt- og rådslagningsorgan der de aktuelle tros- og livssynssamfunn er representert.

Almen lovgivning av den type som er nevnt, vil ha betydelige konsekvenser for den kirkelige dåpsopplæring. Her vil det være etablert ordninger som også Den norske kirke kan benytte. Dette forhindrer ikke at det i tillegg til de almene bestemmelsene er behov for særskilt kirkelig lovgivning. Hvordan denne lovgivning konkret bør være, henger i stor grad sammen med den kirkeordning vi får.

Under enhver omstendighet må dåpsopplæring inngå som et sentralt element i den kirkelige lovgivning, hva enten en tenker på en revidert Kirkelov, på en ny særlov for ei kirke med langt løsere bånd til staten, eller på et strengt indrekirkelig regelverk i ei helt fristilt frikirke. Grunnene til dette er den teologi som det er redegjort for tidligere i denne delrapporten.

Ut over dette er det en selvfølge at de relevante almene bestemmelser og ordninger reflekteres i den kirkelige lovgivning.

Som ved den almene lovgivning vil et sentralt anliggende være å sikre at det stilles tilstrekkelige ressurser til rådighet for opplæringsvirksomheten. Under den nåværende kirkeordning vil dette innebære friske, øremerkete midler over offentlige budsjetter. Får vi en kirkeordning med løsere relasjoner til staten og med en annen finansieringsmåte, vil de kirkelige bestemmelser om dåpsopplæring

tjene til å sikre at de kirkelige myndigheter avsetter tilstrekkelige midler til formålet.

Den almene lovgivning kan neppe tilplikte tros- og livssynssamfunnene å gi opplæring av et bestemt omfang til barn og unge innen sin medlemsmasse. Den vil i stedet kunne etablere ordninger som forplikter det offentlige til å gi tilskudd til et visst omfang av faktisk opplæringsvirksomhet. Den foreslåtte ordninga gir tros- og livssynssamfunnene incentiver, men ingen plikt.

Dette stiller seg annerledes for Den norske kirke. Utfra vår kirkes teologi har kirka moralsk plikt til å gi opplæring til døpte. Denne plikt bør også reflekteres i den kirkelige lovgivning. Det innebærer ikke at omfanget eller beregningsmåten av offentlige tilskudd blir annerledes enn for tros- og livssynssamfunnene, men at Den norske kirke har juridisk plikt til å gjøre bruk av ordninga.

Også spørsmål som gjelder finansieringsmåte, organisering, stillinger osv, må være gjenstand for regulering. I denne delrapporten som helhet ligger det betydelige føringer for innholdet i slike reguleringer. I hvilken grad dette skal inn i det offentlige lovverk, og i hvilken grad det kan overlates til indre-kirkelige reguleringer, avhenger imidlertid både av skjønn og av framtidig kirkeordning. På dette stadium ville det være prematurt å fremme bestemte løsninger.

Tillegg:

UTBLIKK TIL ANDRE LAND

Kyrkjer rundt om i verda organiserer dåpsopplæringa på mange forskjellige måtar. Dei ulike landa sine skuletradisjonar har saman med kyrkehistoriske utviklingslinjer prega rammene for kyrkjene si dåpsopplæring. Ordninga av forholdet mellom skule og religion/livssyn er framleis avgjerande for den praktiske tilrettelegginga av dåpsundervisninga. Dette gjeld med omsyn til innhald så vel som behov og strategiar.

Fokus i dette avsnittet er på kyrkje/skule-relasjonen. Utvalet har ikkje innhenta informasjon om andre kyrkjer sine planar og strategiar for dåpsopplæring, ei heller er det teke med informasjon om korleis dette arbeidet er organisert utanom det bidraget skulen eventuelt gjev. Utvalet viser til NOU:26, som inneheld noko stoff om dette.

Austerrike

Religionslovgjevinga i Austerrike (Religionsunterrichtsgesetz, RelUG §1) skal sikre religionsundervisning for alle kyrkjer og religionar som er offisielt godkjende av dei austerriske styremaktene. Religionsundervisning er inkludert i dei offentlege skulane sine læreplanar og i læreplanane åt private skular med offentleg støtte. Faget er obligatorisk for alle elevar som er medlemmar i eit trus- eller

livssynssamfunn som er godkjend av staten. Men det er ope for fritak. For barn under 14 år, må foreldra melde frå om at dei skal bli fritekne frå undervisninga. Frå fylte 14 år og oppover kan elevane sjølv avgjere om dei vil ha undervisning i religion. Ein kan ikkje velje undervisning i ein annan religion enn den ein tilhøyrer. Dei som ikkje tilhøyrer noko trussamfunn, kan søkje om å få ta del i ei av dei eksisterande gruppene.

Staten har tilsyn med dei organisatoriske sider ved religionsundervisninga, og ser til at undervisninga ikkje er i strid med grunnleggjande prinsipp for undervisning i ein demokratisk skule. Men sjølv religionsundervisninga blir administrert av dei ulike trus- og livssynssamfunna direkte (RelUG §2). Dei religiøse autoritetane er ansvarlege for innhaldet i undervisninga, som t.d. pensum, skulebøker og ”didactics of teaching”. Men undervisningsplanane må i siste instans godkjennast av staten.

Målsetjinga med religionsundervisninga er knytt opp til dei einskilde trus- og livssynssamfunn sitt læregrunnlag. I realiteten eksisterer det ikkje noko ”statleg” religionsundervisning, men berre religionsundervisning som skal bidra til at dei godkjende trus- og livssynssamfunna si tru, tradisjon og lære blir overlevert til medlemmene.

I nokre vidaregåande skular prøver ein no ut eit nytt pilotprosjekt med ei eiga etikkundervisning, men dette er

enno ikkje offisielt godkjend.

Samarbeidet mellom dei religiøse samfunna og skulen m.o.t. tilsetjing og oppfølging av lærarar er regulert i lovene for religionsundervisninga (RelUG§3). Religionslærarane kan bli nominert av kyrkjene/ livssynssamfunna eller bli oppnemnt av staten. Dersom kyrkjene/livssynssamfunna ikkje er i stand til å tilby nok lærarar, kan staten skaffe dei naudsynte lærekreftene.

Det eksisterer ulike kontraktar for lærarane i religion. Alle må vere nominert av kyrkjene eller andre religiøse samfunn. Dei kan då undervise religion i minst eit år. Dersom dei ynskjer å bli tilsett av staten, må dei stille ein særskild søknad til dei statlege styresmaktene gjennom dei religiøse autoritetane. Dei blir då omtalt som "Vertragsleherer" (kontaktlærarar). Etter endå nokre år og etter å ha gjennomgått visse eksamenar, både frå staten og dei religiøse autoritetane, kan dei søkje om fast stilling. Dei kan då berre bli sagt opp dersom dei religiøse autoritetane trekkjer attende sin nominasjon (t.d. på grunn av vranglære).

Det kan haldast gudstenester i skuletida dersom elevar og lærarar ynskjer å ta del. Skuleleiinga må respektere dei ulike kyrkjer og religionar sine fridagar. Jødiske born har t.d. fri på laurdagar (sabbaten) dersom dei ynskjer det. Men undervisninga pågår som vanleg desse dagane, og mykje tyder på at stadig fleire elevar prioriterer undervisninga,

framfor å overhalde sine religiøse plikter.

Finland

I Finland er religion eit obligatorisk fag, både i grunnskulen og i vidaregåande. Staten har plikt til å tilby religionsundervisning i den religion/ det livssyn som majoriteten i lokalsamfunnet tilhøyrer. For medlemmene i "statskyrkjene" (den lutherske og den ortodokse) skal dei lokale styresmaktene også tilby undervisning for minoriteten, dersom det er minst tre representantar frå denne. Når foreldra bed om det, kan dei same reglane også gjelde for andre trus- og livssynssamfunn. I så fall må læreplanen godkjennast av undervisningsdepartementet. For tida eksisterer det godkjende læreplanar for åtte ulike religiøse grupper. Elevar som ikkje tilhøyrer noko religiøst samfunn får undervisning i etikk. Men ingen skal få ei undervisning som strid imot deira eiga religiøse eller livssynsmessige overtyding. Dersom skulen ikkje har tilbod om undervisning i eleven sin eigen religion, får denne undervisning i eit anna fag. På dette viset har nokre (men svært få) elevar fritak frå religionsundervisninga.

I grunnskulen er målet for undervisninga å gje kjennskap til, erfaring med - og forståing for - elevane sin eigen religion. I den vidaregåande skulen er også kjennskap til andre livssyn og religionar inkludert i læreplanane.

Registrerte religiøse samfunn kan elles etablere private

skular der undervisninga skjer i samsvar med deira overtving. Dessutan har dei to “statskyrkjene” rett til å krevje inn skattar og har økonomisk grunnlag til å organisere dåpsopplæring utanfor skulen for sine medlemmer.

Lovene for religionsundervisning i den finske skulen er relativt nye og det ser ikkje ut til at det skal bli grunnleggjande endringar i næraste framtid. Det er brei politisk konsensus for den lova som i dag gjeld. Samstundes er det ein pågåande debatt om kor vidt religionsfaget skal vere bunde til særskilde konfesjonar. Spenninga mellom grunnlova si understreking av religionsfridomen og praktiseringa av denne retten er ei utfordring som blir stadig større, også i det finske samfunnet.⁴⁴

Nederland

Eit grunnleggjande prinsipp i det nederlandske undervisningssystemet er retten til fri undervisning, dvs. retten til å grunnleggje private skular (freedom of establishment),⁴⁵ retten til å organisere undervisninga i skulen (freedom of organisation of teaching), og til å avgjere kva prinsipp skulen skal byggje på (freedom of conviction). Dette inneber at ulike grupper i samfunnet kan opprette egne skular bygd på eit religiøst, ideologisk eller pedagogisk grunnlag.

Det eksisterer to hovudkategoriar: Skular som blir drivne av det offentlege og private skular. Dei private skulane kan

vidare delast inn i to hovudgrupper: konfesjonsbundne og ikkje konfesjonsbundne. Den fyrste gruppa omfattar romersk-katolske og protestantiske skular og skular grunnlagt av andre religiøse grupper. Nokre private skular er dessutan bygd på særskilde pedagogiske eller ideologiske prinsipp. Nesten 65 % av elevane går på private skular. Nokre av dei skulane som blir drivne av det offentlege, er også bygd på særskilde pedagogiske prinsipp, som til dømes Montessori- og Steinerskulane. Grunnlova sidestiller private og offentlege skular økonomisk. Utviklinga dei seinare år har gått i retning av at stadig fleire av dei private skulane legg opp til konfesjonslaus undervisning fordi elevgruppa i stigande grad representerer ulike religionar og livssyn.

Dei offentlege skulane er ikkje knytt til nokon konfesjon og religionsundervisninga har følgeleg inga konfesjonsforankring. Undervisninga i religion («Spiritual streams») har som mål å bidra til elevane si utvikling, gjennom å ta opp dei religiøse, ideologiske og sosiale verdiar som eksisterer i det nederlandske samfunnet og gjennom å verdsetje verdien av mangfaldet av meiningar. Undervisninga gjev informasjon om religion som kulturelt fenomen og er basert på nøytralitetsprinsippet. I grunnskulen kan elevane få religionsundervisning som del av pensum (undervisningsopplegget). Dei elevane som ikkje ynskjer slik undervisning, får andre pedagogiske tilbod. I vidaregåande kan elevane få religionsundervisning, men denne

inngår ikkje i pensum. Med andre ord er undervisninga ikkje obligatorisk. Det nøytrale religionsfaget vart innført i 1989 og var sterkt omdiskutert.⁴⁶

I tillegg til dette kan det, dersom foreldra og eller kyrkjene bed om det, bli organisert konfesjonell religionsundervisning i skuletida. Dvs. at kyrkjene kan krevje å få nokre timar på timeplanen for å undervise elevar til dei foreldra som ynskjer slik undervisning, eller ikkje har noko imot det. Desse religionslærarane blir nominert og betalt av kyrkjene, men ofte gjev dei lokale styresmaktene støtte til denne undervisninga. Lærarane har vanlegvis tradisjonell utdanning og ein legg vekt på at det skal vere kvalifiserte lærarar. Denne retten til å gje undervisning i den offentlege skulen har også andre grupper, som t.d. muslimar og humanistar. Innhaldet i desse undervisningstimane er ikkje fastsett.

Danmark

Folkeskolelova av 1984 understrekar kristendomsundervisninga si tilknytning til den danske folkekyrkja. Sjølv om faget ikkje er uttalt konfesjonelt forankra, blir det slått fast at:

«Kristendomsundervisningens centrale kundskabsområde er den danske folkekirkes evangelisk-lutherske kristendom. På de ældste klassetrin skal undervisningen tillige omfatte fremmede religioner og andre livsanskuelser.» (Folkeskoleloven §6)

Formålsvedtektene uttrykkjer vidare at: «Undervisningen tager sit udgangspunkt i kristendommen, som denne fremtræder i historisk og nutidig sammenhæng».

Kristendomsundervisninga er obligatorisk, men det er mogleg å få fritak dersom dei føresette leverer skriftleg søknad, der det blir stadfesta at han/ho tek på seg ansvaret for å gje barnet religionsundervisning. Etter fylte 15 år kan slikt fritak berre gjevast med samtykke frå eleven. Frå offentleg hald blir det understreka at undervisninga er sekulær. Dette meiner ein er årsak til at relativt få søker om fritak.

Etter at skulelova av 1975 oppheva kristendomsfaget si konfesjonsforankring, gjekk samarbeidet mellom skulen og kyrkja inn i ein ny fase. Folkeskolen og folkekyrkja blir forstått som to sjølvstendige institusjonar, som kan møtast ei ein fri og open dialog. Ei styrking av kyrkjas dåpsopplæring blir sett på som ein ressurs for skulen:»...Den kirkelige undervisning styrker skolen pedagogiske muligheder for at varetage en åben og engagerende, kundskabsformidlende kristendomsundervisning, fordi børnene i stigende grad får mulighed for at møde kirken i praksis.»⁴⁷

Mest av historiske grunnar kan folkekyrkja enno gje konfirmasjonsundervisning til sine medlemmer i skuletida. Denne undervisninga finn ikkje stad på skulen, men i kyrkja sine lokale.

Det kan ofte vere eit nært samarbeid mellom kyrkje og skule, særleg i samband med kristendomsfaget. Dette skjer innanfor dei rammene skulelova og læreplanen for kristendomsfaget set. Folkekyrkja har dei seinare åra fått lovfesta ei ordning med “mini-konfirmantundervisning” for 9-10-åringar, i tillegg til den tradisjonelle konfirmantundervisning for 14-15-åringar. Denne undervisninga skjer i eit nært samarbeid med skulen

England og Wales

Alle skular i England som får offentleg tilskot, må gje tilbod om religionsundervisning og ha daglege skuleandaktar for elevane. Faget skal ikkje vere konfesjonelt og skulen skal ikkje søkje å omvende eller påverke elevane i noko særskild retning. På den andre sida skal alle lokale læreplanar reflektere at dei religiøse tradisjonane i Storbritannia hovudsakleg er kristne, samstundes som dei avspeglar at ein i dag har ei rekkje andre sentrale religionar representert i landet. Ser vi på dei siste læreplanane, er det ei utvikling frå ei fenomenologisk og nøytral tilnærming til religion til ei sterkare vektlegging av barna si andeleg utvikling.⁴⁸

I motsetnad til læreplanar i andre fag, eksisterer det ingen nasjonal læreplan for religionsfaget. Dei lokale skulestyresmaktene (Local Education Authority, LEA) har ansvaret for å utvikle ein fagplan for religionsfaget i alle dei lokale skulane, unnateke dei ‘private’ skulane (voluntary aided).

Utviklinga av ein fagplanen for religionsundervisninga involverer ei rekkje faste rådgjevingssgrupper:

1. Representantar for ulike trussamfunn og religionar i lokalmiljøet.
2. Church of England (-Wales)
3. Representantar for lærarane
4. Representantar for LEA

Når ein LEA skal utvikle ein ny fagplan for religionsfaget, må kristendomen sin sentrale plass i dei religiøse tradisjonane i GB reflekterast, samstundes som ein må ta omsyn til andre sentrale religionar si lære og deira praksis. LEA må revidere sine læreplanar kvart fjerde år.

LEA skal dessutan oppnemne ein “Standing Advisory Council” (SACRE) som er sett saman med tilsvarande komitear som nemnt over. SACRE skal leie religionsundervisninga i det lokale området, støtte lærarane, arbeide for å styrke etterutdanninga osv.

Elles er det verd å merke seg dei kompliserte lovene for skuleandaktar, som vi ikkje skal gå inn på her. Hovudsakleg skal andaktane ha kristen karakter, men ikkje vere konfesjonsbundne. I område der andre religionar er i fleirtal kan ein opne for religiøse andaktar prega av desse. Når det gjeld den generelle læreplanen for religionsfaget, har Undervisningsdepartementet gjeve nokre generelle retningslinjer. Den skal:

- ikkje vere konfesjonell
- ikkje fremme ein særskild religion eller utviklast for å påverke elevane i ei særskild retning
- vere basert på kristendomen og andre sentrale religionar
- ta opp moralske spørsmål, etikk, religionen sin innverknad i samfunnet osv.
- ta omsyn både til den lokale konteksten og den nasjonale og leggje faget slik at ein tek omsyn til foreldra sin vilje og slik m.a. forhindre at foreldre ser seg nøydde til å ta i bruk fritaksretten.

Private skular (ofte med tilknytning til ein særskild konfesjon/religion), er unnateke frå det rammeverket som gjeld for lokale læreplanar i RE.

Målsettinga med undervisninga er “å utvikle elevane sin kunnskap om, forståing for og kjennskap til kristendomen som den dominerande religion i Storbritannia og tilsvarande for andre sentrale religionar i landet; å oppmunde til respekt for dei som har ei anna tru eller eit anna livssyn og å fremme elevane si andelege, moralske, kulturelle og mentale utvikling. Det blir lagt stor vekt på kor viktig religionsundervisninga og den daglege gudstenesta er for å gje elevane eit sett med grunnleggjande verdiar og haldningar. Utviklinga av respekt og forståing for andre er også ein sentral del av målsettinga med RE.

Foreldre har rett til å be borna sine fritatt frå religionsun-

dervisninga og kan be om at barna får undervisning ein anna stad eller får undervisning som samsvarar med deira religiøse tilknytning. Tilsvarande kan foreldre be borna sine fritatt frå delar av den felles skuleandakten (acts of collective worship). Andaktane skal tilpassast slik at det blir teke omsyn til minoritetane og slik at ingen skal føle seg støtt. Det er stor fleksibilitet i tilrettelegginga av desse gudstenestene og praksisen varierer sterkt mellom ulike lokale miljø. Church of England skal vere representert i LEA og SACRE. Dessutan skal det vere representantar frå ulike religionar og trussamfunn, slik at det avspeglar den religiøse geografien i lokalmiljøet.

Skulelovgevinga i England og Wales er bygd på “The Education Act of 1944”, “The Education Reform Act 1988” og den siste lova som erstattar (superseeds) 88-lova: “the Education Act” frå 1996. Det har dei seinare år vore omfattande evalueringar av korleis skulane følgjer opp dei lokale læreplanane for religionsfaget.⁴⁹ Rapportane syner at eit aukande tal skular følgjer statens påbod om å undervise i religion og at fleire skular har utvida talet på undervisningstimar i dette faget. Det ser ikkje ut som om lova av 1996 har medført grunnleggjande endringar for religionsundervisninga i forhold til 88-reforma.

Tyskland

Grunnlova (§7) slår fast at religion skal vere eit fag i den offentlege skulen⁵⁰. Det bli forstått som ”ordentlich

Lehrfach”, og er difor eit fag på linje med andre skulefag og ein integrert del av læreplanane i dei fleste delstatane (Bundesländer). Det er likevel nokre unnatak som vi vil kome attende til seinare.

Religionsundervisninga skal skje i samsvar med læregrunnlaget til dei ulike trussamfunna. Mest utbreidd er den katolske og den evangelisk-lutherske religionsundervisninga. Men i ulike delstatar planlegg ein også religionsundervisning for gammalortodokse, syrisk-ortodokse og jødiske elevar. Alle læreplanar, inkludert dei for religionsfaget, kjem frå undervisningsdepartementet. Men planane for religionsfaget treng formell godkjenning frå dei nemnte kyrkjene eller religiøse samfunna. Også tekstbøkene må godkjennast frå begge hald.

Det sentrale i religionsundervisninga er formidlinga av dei grunnleggjande punkt i kyrkjene eller dei religiøse samfunna si lære. Ein skal gje innføring i trua, både i eit historisk og aktuelt perspektiv. Vidare skal faget lyfte fram trua sin relevans for den einskilde sin livsførsel og for livet i eit større fellesskap; i samfunnet. Faget skal fremme ei ansvarleg tenking og haldning hjå elevane i forhold til religion og tru. Det skal gje innsikt i verdspørsmål og bidra til utviklinga av normer og verdiar hjå elevane. Dialog med andre trus- og livssynssamfunn skal vere ein integrert del av faget.

I utgangspunktet er religionsundervisninga i skulen obligatorisk. Men av viktige grunnar er det opna for fritak. Grunnlova understrekar foreldreretten (Art. 7, 2. avsn.). Foreldra har det avgjerande ordet i forhold til barna si oppseding i religion. Frå 12-14 år er ansvaret delt mellom foreldra og eleven, og etter fylte 14 år avgjer eleven sjølve om ho/han vil ha religionsundervisning (dersom ikkje delstaten har andre ordningar).

For dei elevane som har fått fritak, eksisterer det ulike ordningar i dei ulike delstatane.

I alle delstatar får desse elevane tilbod om etikkundervisning (men ikkje på alle årstrinn). Er det ikkje tilbod om etikkundervisning, er elevane som har fått fritak frå religionsfaget, som regel forplikta til å delta i denne. Det fungerer då som eit erstatningsfag for religionsfaget. Men også her er det unnatak i einskilde delstatar, t.d. i Hamburg.

Ulike kyrkjer og andre religiøse samfunn gjev eiga opplæring til sine medlemmer utanom skulen. I tillegg til dette har dei rett til å gje undervisning til sine medlemmer i skulen sine lokale. Dei einskilde kyrkjene eller religiøse samfunna stiller med lærarar. For å få slik undervisning i skulen, må det leverast ei stadfesting frå føresette eller elev (etter fylte 14 år) på at ein ønskjer dette. Skulen og dei religiøse samfunna blir i fellesskap samde om rammene

rundt undervisninga. Religiøs undervisning utanom det ordinære religionsfaget i skulen finn også stad for muslimsk/tyrkiske elevar. Som regel pågår denne undervisninga i skulen sine lokale i samband med morsmåls- undervisninga. I den seinare tid har det vore debatt om ei eventuell innføring av Islam-undervisning som eit tradisjonelt fag i skulen.

Som allereie nemnt, skil nokre delstatar seg ut med omsyn til religionsundervisninga. Forskriftene i Grunnlova blir ikkje praktisert i alle Bundesländer (t.d. ikkje i Bremen og Berlin). Dette har historiske årsaker, då desse delstatane etter 1949 gjennom delstatslovgjevinga fastslo andre reguleringar på dette feltet. Også delstatane Brandenburg og Sachsen-Anhalt krev unntak frå den generelle lovgjevinga med utgangspunkt i desse reguleringane. Det er usemje om kor vidt delstatane har rett til å oppretta alternative ordningar for religionsfaget med utgangspunkt i §7 og 141 i Grunnlova. I Brandenburg er det levert inn ei klage på det nye religionsfaget til Høgsterett og saka vil bli handsama i 1999.⁵¹

Berlin

Her er religionsundervisninga ei sak for trus- og livssynsamfunna. Desse får økonomisk støtte frå delstaten til å gje religionsundervisning i den offentlege skulen: “Hier ist der Religionsunterricht Sache der Religions- und Weltanschauungs-Gemeinschaften, die vom Land eine finanzielle

Unterstützung für die Erteilung ihres Religionsunterrichtes an den öffentlichen Schulen erhalten.” For at ein elev skal få undervisning i religion, må dei føresette levere inn ein skriftleg stadfesting på at dei ynskjer at barnet skal få slik undervisning. Faget er uansett ikkje eksamensrelevant.

Bremen

Det blir undervist i kristendom i den offentlege skulen. Faget er ikkje bunde til nokon konfesjon og ein underviser i bibelhistorie på eit økumenisk grunnlag.

Brandenburg

I denne delstaten er religion ikkje eit eige fag. I staden har ein obligatorisk etikkundervisning. Faget ”Lebensgestaltung, Ethik und Religion” (LER) vart innført i 1996 og har skapt stor debatt. (Jfr. over) Kyrkjer og religiøse samfunn har rett til å undervise ‘sine’ elevar i samsvar med eige læregrunnlag. Denne undervisninga skal ein ha rett til å gje i skulen sine lokale. “Allerdings wird den Kirchen und Religionsgemeinschaften das Recht eingeräumt, Schüler in den Räumen der Schule nach ihrem Bekenntnis zu unterrichten.”

Sachsen-Anhalt

Elevane kan velje mellom religion- eller etikk-undervisning.

USA

Religion som fag er ikkje inkludert i undervisningsplanane i den offisielle skulen i USA. Dette byggjer på sentrale punkt i grunnlova, der skiljet mellom kyrkje og stat er eit avgjerande prinsipp. I The First Amendment i "Bill of Rights", som er endringar og tillegg til grunnlova, blir to viktige prinsipp for religionslovgjevinga i USA slått fast;

- Kongressen skal ikkje lage lover som favoriserer ein religion ("Congress shall make no law respecting an establishment of religion.)
- Kongressen skal ikkje lage lover som hindrar fri religionsutøving (... "or prohibit the free exercise thereof").

All seinare lovgjeving og rettsaker som har vore relatert til desse spørsmåla, har operert i spenninga mellom desse to prinsippa. Ein søker å halda dei saman og hindre at det eine går ut over det andre. Dette kan vere vanskeleg, då dei to prinsippa ofte kjem i konflikt med kvarandre.

Styresmaktene legg vinn på at skulane skal vere nøytrale. Dei må ikkje på noko vis initiere eller støtte opp om religiøse aktivitetar og det er etablert ei rekkje lover som skal sikre dette. Det inneber derimot ikkje at elevane skal vere forhindra frå å utøve sin religion i skuletida, så lenge dei ikkje uroar medelevane eller hindrar undervisninga.

Skuleandaktane har vore eit av dei kontroversielle spørsmåla. I retten er det slått fast fleire gonger at skuleandaktar er i strid med The First Amendment. Likevel har fleire skular

inkludert bøn og velsigningar i samband med særskilde skulearrangement. Meir en 2/3 av "high-schools" svarer i ei undersøking frå 1993 at dei har bøn som ein del av ritualet i samband med uteksamineringa av studentane. Dette har skapt store debattar og misnøye. I 1948 avviste retten eit prosjekt i Illinois der born kunne få religionsundervisning i skulen av frivillige lærarar, dersom foreldra søkte skriftleg om det. Andre elevar fekk livssynsundervisning parallelt med dette. Denne praksisen vart avvist fordi den var knytt til ein offentleg institusjon og finansiert gjennom allmen skatteinnkrevjing, og fordi ein tok i bruk apparatet til den obligatoriske og offentlege skulen til fordel for religiøse grupperingar. Det offentlege skal ikkje støtte noko utøving av religion. Fire år seinare kom det ei ny sak opp i retten. I denne saka vart lærekrefter og lokale utanfor skulen teke i bruk i religionsundervisninga. Dette gjekk gjennom fordi ein meinte det samsvarer med det ideologiske grunnlaget som den amerikanske staten er bygd på; "We are a religious people whose institutions presuppose a Supreme Being. We guarantee the freedom to worship as one chooses. We make room for as wide a variety of beliefs and creeds as the spiritual needs of man deem necessary... When the state encourages religious instruction or cooperates with religious authorities by adjusting the schedule of public events to sectarian needs, it follows the best of our traditions"⁵²

The First Amendment er ikkje meint å hindre religionsut-

øvninga, men å fremme den, i følgje tidlegare president, Clinton: "But one thing is indisputable: The First Amendment has protected our freedom to be religious or not religious, as we choose, with the consequence that in this highly secular age United States is clearly the most conventionally religious country in the entire world, at least the entire industrialized world....It may be imperfect, the First Amendment, but it is the nearest thing ever created in any human society for the promotion of religion and religious values."⁵³

Praktisering av religion i den amerikanske skulen har utløyst eit utal rettssaker og dei underlegaste utspel, sett utanfrå. Til dømes har Høgsterett slått fast at ein kan studere bibelen som litterær eller historisk tekst, men ikkje som forkynnande tekst. Ein rektor bad elevane unngå å bruke "Christmas" i skuleavisa, då han meinte det sto i strid med prinsippa i The First Amendment.

Den strenge praksisen med omsyn til utøving av religion i den offentleg skulen må ein sjå i samanheng med eit utbreidd privatskulesystem. Foreldre og elevane skal ha høve til å velje ein skule som er bygd på og gjev undervisning i samsvar med deira religion og overtyding.

Religion i den offentlege skule har vore, og er enno eit svært brennande tema i USA. Trass i ei rekkje avgjerder i høgsterett som skulle regulere dette, ser det ut til at kon-

fliktane berre hopar seg opp. På den eine sida hevdar foreldre at skulen brukar The First Amendment til å etablere ein religion bygd på sekulær humanisme. Andre er på vakt kvar gong ein religion synest å bli favorisert, eller når skulen på eit eller anna vis støttar religiøs utfolding.

Frykten for å blande religionsutøving inn i det offentlege har medført at religion er fråverande i store delar av pensum i den offentlege skulen.⁵⁴ Religion har nesten ingen plass i undervisninga om den amerikanske historia. T.d. blir det lagt inga, eller lita vekt på Martin Luther King si religiøse tilknytning i presentasjonen av han. I seinare tid har fleire hevda at det totale fråværet av religion i skulen er uheldig. Ein arbeider med å utvikle pensum som kan gje elevane innføring i religionen si historie og dei store verdsreligionane, og søkjer å utvikle læreplanar som skal fylle ut dei tomromma som eksisterer på dette feltet. Det er ikkje uproblematisk. Ei rekkje grupper føler seg fort feilaktig framstilt. Særleg dei som er i minoritet. Mange tek til orde for at skulen må leggja større vekt på å lære elevane om verdier og haldningar. Det blir m.a. hevda at dei aukande sosiale problem i USA har samband med angsten for å ta opp religiøse eller verdiretta spørsmål i skulen.

Frankrike

I 1905 vart det fastlagt ved lov at det skal vere skilje mellom kyrkje og stat i Frankrike. "La laïcité" (sekularisering)

er eit av dei grunnleggjande prinsippa i den offentlege undervisninga. Skulen gjev ikkje religionsundervisning. Lærarane skal ikkje gje til kjenne sin religiøse identitet, og alle former for religiøs propaganda er forbode på skulen sitt område. Samstundes har staten teke høgd for foreldra sine rettar i samband med barna si religiøse oppseding. Ein dag i veka (onsdagar) er friggitt til religiøs undervisning. Då er det slik at kyrkjene sjølve gjev religionsundervisning for sine medlemmer. Denne dagen kan dei borna som skal ha religionsundervisning, gå til kyrkja og få dåpsopplæring (catéchisme) i regi av kyrkja eller foreldra. Det er foreldra som avgjer om borna skal ha slik undervisning. Men det er viktig å merke seg at det ikkje er noko samarbeid mellom skule og kyrkje eller andre religiøse samfunn om denne undervisninga.

Den strikte religiøse nøytraliteten, som vart knesett på slutten av 1800-tallet, gjaldt berre for folkeskulen. Dei høgare trinn (11-16 år) og internatskular var ikkje omfatta av lova frå 1882. Mange av dei høgare skulane har tvert om hatt ein eigen prest tilsett for mellom anna å gje religionsundervisning med frivillig deltaking, men i skulehuset. Presten eller evt. annan lærar i religion, får ikkje lønna si frå staten, men frå foreldra. Likevel er det ofte slik at dei lokale skulestyresmaktene både står for innkrevjinga av betaling frå foreldra og lønnsutbetalinga til læraren. I Frankrike er det dessutan svært mange private skular, i praksis katolske barne- og ungdomsskular, med statleg

godkjend eksamensrett. Ein stor prosent av skuleungdomen (1964, 18%) går på privatskule. Frå katolsk hald har ein stadig understreka at det er den kristne familie som er ansvarleg for eigne born si religiøse oppseding. Vidare hevdar kyrkja at religionsundervisninga ikkje kan bli isolert, verken i prinsipp eller praksis frå, den generelle oppsedinga og undervisninga av barnet. Difor må foreldra ha ein reell moglegheit til å velje dei private skulane. Frå protestantisk hald har ein derimot støtta den offentlege, konfesjonslause skulen, med tilgang til å gje religionsundervisning utanfor skulen.

I Aust-Frankrike er skulelovene litt annleis. Desse distrikta (Alsace og Moselle) høyrde inn under Tyskland i perioden (1870-1919) og har ei anna skulelovgeving⁵⁵ enn resten av Frankrike. Religionsundervisning er inkludert i undervisningsplanen på linje med andre ordinære fag. Også kyrkjelovgevinga er her prega av at tyske og fransk lovgjeving er blanda saman. T.d. lønar staten prestar og rabbinar som tilhøyrer dei tre godkjende religionane: Den katolske kyrkja, dei protestantiske kyrkjene og det mosaiske trussamfunn. (Jfr. konkordatet av 1801). I Alsace og Moselle har ein religionsundervisning i grunnskulen (6-11 år). Undervisninga skjer ein time i veka og er ein del av det normale curriculum. I tillegg kan foreldra be om ein tilleggstime i religion i veka. Undervisninga blir utført av frivillige lærarar (prestar, kateketar, eller andre) som er oppnemnt av kommisjonen for religiøs utdanning (Com-

mission de la Catechese: CRC) og godkjent av Undervisningsdepartementet sin offisielle representant lokalt. På eit høgare trinn (11-16 år) står også kateketar ansvarlege for religionsundervisninga i skulen. Dei blir rekruttert av den regionale "Commission de la Catechese", og blir godkjende av rektor. Sidan 1975 har det vore mogleg for desse kateketane å få lærarstatus med dispensasjon, dersom dei oppfyller krava til utdanning og alder.⁵⁶ I eit brev til rektor, kan foreldre be om fritak frå religionsundervisninga. For trinnet 16-18 år gjeld omlag det same.

CRC (Commission de la Catechese) har, på vegner av dei to protestantiske kyrkjene (ECAAL og ERAL) det heile og fulle ansvaret for den religiøse undervisninga i kyrkjelydane og i skulen. Dei rekrutterer kateketar til å undervise og gjev dei adekvat utdanning (evt. i samarbeid med utdanningsdepartementet). Dei definerer innhaldet i religionsundervisninga og utarbeider materiell.

Samanfatning

Det som kanskje fyrst slår ein når blikket blir vendt mot andre land og kulturar, er det store mangfaldet i modellar for samarbeid mellom kyrkje og skule.

På den eine sida kan ein finne tette samarbeid der skulen, gjennom si religionsundervisning, gjev eit viktig bidrag til kyrkjjas dåpsopplæring ved å gje barna kjennskap til,

kunnskap om og forståing for sin eigen religion, kultur og historie.

På den andre sida finn vi dei landa der religion og skule er strengt skilt frå kvarandre, i alle fall i prinsippet. Religion som fag eksisterer ikkje i skulen og kan i sin ytterste konsekvens bli eit «ikkje-tema» i andre fag.

Mellom desse ytterkantane ligg eit hav av ulike samarbeidsrelasjonar mellom religiøse samfunn og skulen. Alle er dei prega av historiske og kulturelle forskjellar, samstundes som dei reflekterer dei religiøse samfunna si utvikling. Det som også er slående er at ein ikkje utan vidare kan finne noko eintydig utvikling i ein bestemt retning når det gjeld religionsundervisning i skulen. Nokre land har gått frå ei nøytral og fenomenologisk orientert tilnærming til religion til ei sterkare vektlegging av barna si andeleg utvikling, jfr. England og Wales. Forholdet mellom nøytralitet og religion er også sentralt i Høgsteretssaka med utgangspunkt i religionsfaget i delstaten Brandenburg. Andre land har gått i motsett retning og prøver ut ordningar t.d. med nøytrale fag med etikk i fokus, jfr. Nederland og Austerrike.

Ein kan kanskje like vel ane ei utvikling i retning av at religion/etikk eller livssynskunnskap dei seinare åra har fått ein viss renessanse i skulen ved at faga blir tillagt større tyngde og får større plass i læreplanane. I land som t.d.

USA, der det prinsipielle skiljet mellom religion og skule er viktig, kjem det til uttrykk eit behov for ei større vektlegging av verdiar og haldningar i undervisninga. Mest iaugefallande er likevel dei store konfliktane spørsmålet om skule og religion skaper, på tvers av dei mange ulike ordningane av relasjonen mellom dei. Dette gjev nokre signal om kor utfordrande dette landskapet er.

Vender vi blikket attende til forholda i Noreg, er det særleg to faktorar og kombinasjonen av desse som er iaugefallande: Det er for det første den avgrensa fritaksretten i forhold til religionsfaget og for det andre idealet om ein einskapsskule for det store fleirtal og den skepsis til private skular som dette har trukke med seg. Avhengig av det konkrete faglege og pedagogiske innhald i religionsfaget kan summen av desse to faktorane, avgrensa fritaksrett og få private skular, innebere ei svekking av foreldreretten i forhold til barnas religiøse eller livssynsmessige oppseding.

NOTER

- ¹ Hans Spinder (ed.): RE in Europe. A guide to the position of religious education in 15 European countries. ICCS 1992.
- ² NOU 1995:9 Identitet og dialog, s. 14.
- ³ Brynjar Haraldsø. Kirke-skole-stat. IKO-forlaget, Oslo 1989, s. 103.
- ⁴ NOU 1995:9 Identitet og dialog, s. 16.
- ⁵ Protokoll frå Kyrkjemøtet 1991, KM 12/91.
- ⁶ Plan for dåpsopplæring –rapport fra innføringsperioden, KM 13.1/96.
- ⁷ Frå forordet til Plan for dåpsopplæring i Den norske kyrkja. Kyrkjerådet, Oslo 1991.
- ⁸ Plan for dåpsopplæring i Den norske kyrkja. Kyrkjerådet, Oslo 1991, s. 25.
- ⁹ KM 13/96.
- ¹⁰ Helge Hernes: ”...og lærer dem...”. Situasjonsrapport om dåpsopplæring i Dnk. KIFO-rapport Nr. 1. Tapir Forlag, Trondheim 1996.
- ¹¹ Kirkemøtet 1996, KM 13/96.
- ¹² Høeg Ida, Hegstad Harald & Winsnes, Ole Gunnar. Folkekirke 2000. En spørreundersøkelse blant medlemmer av Den norske kirke. KIFO, Oslo 2000.
- ¹³ Per Tanggaard «Statistikk for Den norske kirke 1950-1999» i Årbok for Den norske kirke, Kirkens informasjonstjeneste, Red. G. Westermoen, Oslo 2000.
- ¹⁴ Vi har då teke utgangspunkt i at rapportperioden dekker dei fire åra frå 1992 til og med 1995. Dersom delar av midlane er tildelt i 1991 eller 96 slik at rapportperioden dekker 5 år, blir snittet i underkant av 3,7 mill i året. Samstundes må ein ta omsyn til at samanslåinga av to postar gjer det vanskeleg å samanlikne tala frå 1999 med tidlegare års tildeling, jfr. note 14.
- ¹⁵ Årsmelding for Kirkerådet, Mellomkirkelig Råd og Samisk Kirkeråd 1997/1998/1999. Fom 1999 dekker posten ”Barn og unge”, dei tidlegare satsingsområda «Plan for Dåpsopplæring « og «Ung i kirken».
- ¹⁶ Då har vi rekna tildelinga til Hjemmenes Dåpsring (HD) på 200.000 i 1999 som ei tildeling til IKO, ut frå det faktum at HD vart lagt inn under IKO- forlaget i 1999.
- ¹⁷ Frå Ole Gunnar Winsnes (red.): Tallenes tale 1998 og (samme red.) Tallenes tale 1999. Tapir Forlag, Trondheim 1998 og 1999. I begge utgåver: Per Tanggaard: ”Menighetens årsstatistikk”.
- ¹⁸ Regelmessige/kontinuerlege tiltak er definert som faste tiltak som foregår ein gong i veka eller i månaden i regi av Dnk ved soknerådet, prest eller andre tilsette. Medan avgrensa tiltak er einskildarrangement og tiltak som foregår over ein avgrensa periode. Her vil det oppstå ulike forståinga av om verksemda (barnegrupper/søndagsskule) foregår i regi av soknerådet eller av ein av dei frivillig kristne organisasjonane. Her er det store lokale variasjonar knytt til tradisjonar og arbeidsfordeling mellom den offentlege kyrkja og organisasjonane si verksemd t.d. på bedehuset. Ein må difor rekne med ei viss dobbel bokføring (dobbeltoppføring).
- ¹⁹ Per Tanggaard opererer i Tallenes Tale 1999 (s. 46) med aldersgruppa 0-14 år. Dette årsspenet er det vanskeleg å bruke i samband med seinare utrekningar, då SSB sin statistikk gjev oversikt over talet på barn i gruppa 0-15 år. Tanggaard har valt å halde seg til aldersgruppa 0-14 år for å halde konfirmantane utanfor, men dette krev ei meir komplisert utrekning i forhold til barnetalet på det einskilde årskull.
- ²⁰ Jfr. lesarinnlegg av Tove Beate Pedersen, gen. sekr. i HEF, Vårt Land, 22. nov. 1999.
- ²¹ Også her kan tala vere usikre. Ein kan ikkje heilt sikkert slå fast at

- ungdomsarbeidet har gått attende, sjølv om alle tala klart indikerer ei slik utvikling. Ein veit heller ikkje om ungdomsarbeid som er knytt til KFUK/M, Indremisjonen osv. kun er registrert i desse organisasjonane eller om kyrkjelydane ser det slik at dette arbeidet foregår i regi av soknerådet og dermed tek det med i si innrapportering
- ²² Plan for Dåpsopplæring i Den norske kyrkja. Kyrkjerådet, Oslo 1991, s. 12.
- ²³ Tala for 2001 kan bli endra etter kontroll frå Ungdoms- og Adopsjonskontoret. Dei er organisasjonane sine egne tal.
- ²⁴ Etter samanslåinga av Den norske Santalmisjon B&U og Indremisjonens B&U til ACTA – Barn og Unge i Normisjon i januar 2001 er medlemstallet som utgjer utrekningsgrunnlaget grunnstøtta i 2001 ført opp under Santalmisjonen. Samla har dei to organisasjonane ein tilbakegang på nesten 1000 medlemmer i forhold til 2000.
- ²⁵ Har skifta navn til Indremisjonsforbundets barne- og ungdomsarbeid.
- ²⁶ Her er det ein feil i tala frå Statens Ungdoms og Adopsjonskontor, men KFUK/M reknar sjølv med å ha eit medlemstal på omlag 12000.
- ²⁷ NLM har likevel gått litt opp. Organisasjonen hadde til dømes 6 917 medlemmer i 1996.
- ²⁸ Når det gjeld Ny generasjon og Ung Kirkesang ser vi likevel ein tilbakegang det siste året. Frå Ung Kirkesang si side blir det opplyst at tilbakegangen heng saman med svikt i registreringa. Beta-lande medlemmer har stige med om lag 200 i same periode som det er registrert nedgang i medlemmer. Også dei andre organisasjonane kunne sikkert oppgje tilsvarende korrigerande opplysningar.
- ²⁹ Sjå ovanfor i note 19 om endringane grunna samanslåing av to organisasjonar.
- ³⁰ Informasjonen er henta inn over telefon, direkte frå dei aktuelle samfunna.
- ³¹ I dokumentasjonen frå Statens Ungdoms- og adopsjonskontor i 2000 er det gjeve tal for medlemmer under 25 år, medan ein i rapporten for 2001 opererer med ungdom under 26 år. Dersom aldersgrensa er flytta kan dette ha påverka talmaterialet.
- ³² Avsnittet byggjer på foredrag av Lorenzen, Selle og Wøllebæk under konferansen «Frivillig innsats i det moderne og globaliserte samfunn», 26.-27. januar 2001 i Oslo. For utfyllande dokumentasjon kan det vere nyttig å lese boka av dei tre foredragshaldarane med tittelen: Frivillig innsats – sosial integrasjon, demokrati og økonomi. Fagbokforlaget, Bergen 2000.
- ³³ Høeg, Hegstad, Winsnes: Folkekirke 2000. En spørreundersøkelse blant medlemmer av Den norske kirke. KIFO, Oslo 2000.
- ³⁴ Høeg, I.M., upublisert manus 2000.
- ³⁵ Frå forordet til Plan for dåpsopplæring i Den norske kyrkja. Kyrkjerådet, Oslo 1991.
- ³⁶ Kirkemøtet 1996, KM 13/96.
- ³⁷ Peder Gravem: KRL-faget og dåpsopplæringa. Upublisert manus.
- ³⁸ Høyrringsnotat til KUF frå Det Teologiske Menighetsfakultet, desember 2000.
- ³⁹ Jfr. høyrringsnotat til KUF frå Det teologiske Menighetsfakultet, desember 2000.
- ⁴⁰ NOU 1995: 9 Identitet og dialog viser til undersøkinga «Livs-synsundervisning i skolen» som var utført av Dikonhjemmets Høgskolesenter, mars 1995.
- ⁴¹ Kyrkje-, utdannings-, og forskingsdepartementet, Oslo 2000.
- ⁴² NOU 2000:26, «...til et åpent liv i tro og tillit».
- ⁴³ Op.cit.: 71

- ⁴⁴ Makku Holma: Religious Education in the Finnish Schools (art.). 1999.
- ⁴⁵ §23 i Grunnlova.
- ⁴⁶ ICCS «RE in Europe...», 1992.
- ⁴⁷ Utsegn frå utval i det Danske undervisningsministeriet, referert i NOU 1995:9 s.24.
- ⁴⁸ NOU 1995:9 s.26.
- ⁴⁹ The impact of new agreed syllabuses on the teaching and learning of religious education. - A report from the Office of her Majesty's Chief Inspector of Schools. London 11.02.98.
- ⁵⁰ "...mit ausnahme der bekenntnisfreien Schulen.»
- ⁵¹ Jfr. Ingvill Plesner: "Kan pluralitetens problem løses?" I: Tidsskrift for religion og samfunn, Hefte 1, 1999, Årg 12.
- ⁵² Jesse H. Choper: Separation of Church and State, i Encyclopedia of the American Constitution, s. 1650.
- ⁵³ President Bill Clinton: Utdrag frå tale på James Madison High School, Vienna, Virginia, 12 juli 1995. I: U.S. Society and Values, nr.1, Volume 2, 1997.
- ⁵⁴ K.Jost: "Religion In Schools", i CQ Researcher 1994, Vol 4. Nr.7.
- ⁵⁵ 1802 Concordat og Falloux Education Act (1850-52), og så nokre lokale lover av 1871, 1871 og 1883. Sidan har det kome nokre endringar i 1919 og 1924 som opnar for interkonfesjonelle skular og fritak frå religionsundervisninga. Men i hovudsak vidarefører ein det tradisjonelle skule/kyrkje-samarbeidet.
- ⁵⁶ "Lay 'catechets' may be integrated as Ministry of Education personnel, with a tenure, provided they have the necessary diplomas and other age conditions applying to other teachers". RE in Europe, s.35.

Kirkerådet fastsatte i mai 1997 følgende mandat for Kirke/stat-utvalget:

- Utvalget skal gi en samlet vurdering av de reformer som er gjennomført for Den norske kirke med utgangspunkt i de senere års revisjon av kirkelovgivningen og klargjøre de konsekvenser disse reformer har på det konstitusjonelle plan, i forhold til de politiske og demokratiske mekanismer i vårt statssystem.
- Utvalget skal utvikle en teologisk refleksjon om kirken som ivaretar Kirkemøtets beskrivelse av Den norske kirke som en bekjennende, misjonerende, tjenende, åpen folkekirke.
- Utvalget skal vurdere forholdet mellom Trossamfunnsloven og Kirkeloven og klarlegge hvilke sider av Den norske kirkes stilling og virksomhet som følger av kirkens karakter av trossamfunn og hvilke som hviler på særlov for Den norske kirke som offentlig-rettslig institusjon.
- Utvalget skal vurdere de økonomiske rammeordninger på statlig og kommunalt plan som gjelder for Den norske kirke og religionssamfunnene og utrede mulige alternative finansieringsordninger for kirken og livssynskorporasjonene.
- Utvalget skal utrede spørsmålet om en lovfestet dåpsopplæring for kirkens medlemmer i lys av den nye ordning for et felles kristendomsfag i skolen, og ut fra kirkens dåpsopplæringsplan. Tilsvarende bør spørsmålet om offentlig tilskudd til religions- og livssynssamfunnenes egen trosopplæring drøftes.
- Utvalget skal utrede forskjellige mulige modeller for ordningen av forholdet mellom stat og kirke, blant annet under hensyntagen til løsninger som er valgt i Sverige og Finland, herunder også alternative måter å ordne tilsetting og utnevning til kirkelig tjenester og embeter på. Spørsmålet om hvordan de forskjellige modeller kan tenkes å innvirke på opprettholdelsen av en folkekirke, skal tillegges særlig vekt. I den forbindelse bør det foretas grundige religionssosiologiske

analyser av tradisjoner og holdninger som preger folkes forhold til kirken.

- Utvalget skal vurdere kirkens rolle som tradisjonsbærer og etisk premissleverandør i samfunnet, herunder dens oppgave som kritisk røst i forhold til dominerende krefter i forbrukerkulturen og urettferdige strukturer i samtiden. Spørsmålet om hvorvidt kirekstyrets utforming virker avgjørende inn på kirkens frihet, bør i denne sammenheng få særskilt oppmerksomhet.

Medlemmene i Kirkerådets kirke/stat-utvalg:

Prost dr. theol. Trond Bakkevig, Oslo
(utvalgets leder),
sorenskriver John Egil Bergem, Orkdal,
professor dr. theol. Trond Skard Dokka, Oslo,
teologiprofessor og historiker Berge Furre, Oslo,
biskop Ole D. Hagesæther, Bergen,
undervisningskonsulent Astrid Hareide, Bodø,
avdelingssykepleier Sigrid Haukvik, Sauherad,
professor dr. theol. Harald Hegstad, Oslo,
assisterende fylkeslege Ingrid Hauge Lundby, Bærum,
stiftskapellan Egil Morland, Sotra,
generalsekretær Ingrid Vad Nilsen, Oslo
cand. polit. Ingvill Thorson Plesner, Oslo,
professor dr. philos. Pål Repstad, Kristiansand,
likningssjef Astri M. Rosenqvist, Bærum,
kulturkonsulent Hege Fjellheim Sarre, Karasjok,
biskop Olav Skjevesland, Kristiansand,
og pensjonist Nils Valde, Åfarnes.

Utvalgets sekretær er prest Olav Fykse Tveit.

